

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

KUN KASVU LOPPUU

Näkökulmia taantuvan alueen maankäytönsuunnitteluun

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Tekniikan ala
Ympäristötekniikan koulutusohjelma
Yhdyskuntasuunnittelu
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Henna Arkko

ALKUSANAT

Maaseutukunnan taajamassa kasvaneena ja sinne paluumuuttaneena alueellisen taantumisen selvittäminen oli lähes kutsumuksen kaltainen aihe opinnäytteelle. Olin aikaisemmin tutustunut slow-aatteeseen ja sen sovelluksiin elinympäristöjen suunnittelussa. Vuonna 2009 hahmottelin omaa näkemystäni slow-pihan suunnitteluperiaatteista. Slow-aatteessa eli hidastamisessa minua kiehtoi erityisesti ajatus hyvinvoinnin lisääntymisestä kulutusta vähentämällä. Alueellisen taantumisen selvittäminen opinnäytetyön aiheena tarjosi mahdollisuuden jatkaa pohdintoja jatkuvan kasvun ideologian vaihtoehdoista.

Opinnäytetyö sai tuulta siipiensä alle elokuussa 2012 Etelä-Savon maakuntaliitossa käydyssä neuvottelussa konkreettisen selvitystarpeen muodossa. Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta ja yhteistyöllä syntyi Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille. Haluan kiittää Etelä-Savon maakuntaliittoa, sekä työryhmää Vauhkonen, Nulpponen, Mäkelä ja Kaksonen opinnäytetyöhöni myötävaikuttamisesta.

Kangasniemellä 18.11.2013

Henna Arkko, yhdyskuntasuunnittelun insinööri, amk

Lahden ammattikorkeakoulu
Ympäristötekniikan koulutusohjelma

ARKKO, HENNA: Kun kasvu loppuu
Näkökulmia taantuvan alueen maankäytön suunnitteluun

Yhdyskuntasuunnittelun opinnäytetyö, 71 sivua, 20 liitesivua

Syksy 2013

TIIVISTELMÄ

Tässä opinnäytetyössä on selvitetty alueellisen taantumisen käsitettä, taantumiskehitykseen johtaneita syitä ja taantumisen vaikutuksia. Lisäksi työssä on tutkittu, miten maankäytön suunnittelua tulisi tehdä taantuvilla alueilla.

Teoriaosassa käydään läpi alueellisen taantumisen taustalla olevia suuria trendejä. Globaali verkkotalous ja postmodernin epävarmuuden kulttuuri vaikuttavat alueiden mahdollisuuksiin kehittyä. Myös yhteiskunnan rakennemuutos ja kansalliset päätökset liittyvät taantumiseen. Tässä opinnäytetyössä taantumista on käsitelty maaseutu ympäristöön liittyvänä ilmiönä.

Alueellinen taantuminen on moninainen ja haastava teema. Taantumiseen liittyy useita ongelmia, kuten väestön väheneminen ja vanheneminen, julkisten ja kaupallisten palvelujen heikkeneminen sekä alueellisen vetovoiman kuihtuminen. Maankäytössä taantuminen ilmenee ylimitoitettuina kaavoina sekä vajaakäyttöisinä alueina.

Suunnitteluosaan kuuluu Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta syksyllä 2012 tehty ”Kaavoitus ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjäille”. Kyselyn vastauksien perusteella tässä opinnäytetyössä esitetään yleistyksiä kuntapäättäjien näkemyksistä maaseutumaisen alueen maankäytönsuunnittelusta. Kyselyn raportti on opinnäytteen liitteenä. Raportissa selvitetään eteläsavolaisten kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittista osaamista sekä heidän koulutustoiveitaan.

Aluesuunnittelun ns. kasvuoppiteoriat eivät sovellu taantuville, eli supistumiskehityksessä oleville alueille. Opinnäytteen tavoitteena oli tuottaa ohjeita taantuvalla alueella ja työn loppuosassa on esitelty neljä teesiä taantuvan kunnan maankäytön suunnitteluun. Työn päätteenä on hahmotelma tulevaisuuden taantuneen alueen yhdyskuntarakenteesta, ”Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032”.

Asiasanat: taantuminen, maaseutu, kaavoitus, maankäytönsuunnittelu, Etelä-Savo

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Environmental Technology

ARKKO, HENNA: When the growing ends
 Aspects of land use planning in declining areas

Bachelor's Thesis in urban and rural planning, 71 pages, 20 pages of appendices

Autumn 2013

ABSTRACT

The objective of this thesis was to study what is meant with decline in rural areas, what has caused that development and what impacts areal decline has. Another objective was to study how land use planning should be done in declining areas.

The theory part of the thesis presents large trends behind the phenomenon of areal decline. Global network economy and the culture of postmodern uncertainly influence the ability of regions to develop. Also, the structural changes in society and national policies are connected with areal decline. In this thesis areal decline was studied from the standpoint of rural areas.

Areal decline is a varied and challenging topic. There are many problems in declining areas: rural depopulation and aging, a decline in public and commercial services and decreasing interest in the area. In land use, areal decline appears as over-scaled plans and deficient use of areas.

In the practical part, there is a short presentation and a few main outcomes of the Planning and Land Policy Survey for the Local Councilors of the South Savo, which was made by order of the Regional Council of South Savo in autumn 2012. The answers of the survey provided information about how local councilors thought land use should be done in rural areas, a little about their skills in planning and land policy and their need for further training.

Theories of areal growth are entirely unsuitable for areas which are suffering from decline. The goal was to give an estimate how areal decline should be considered in planning and land use. Four guidelines about land use planning for a municipality in decline are submitted in the thesis. Also, there is a short sketch of a structural model for a declining area called The Survival community in South Savo 2032.

Key words: areal decline, rural area, planning, land use policy, South Savo

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	MAASEUTU JA MUUTTUVA MAAILMA	2
2.1	Maaseudun määrittely	2
2.2	Globaali verkkoyhteiskunta	4
2.2.1	<i>Globaali talous</i>	4
2.2.2	<i>Tietoyhteiskunta</i>	5
2.2.3	<i>Työn uudet vaatimukset</i>	6
2.3	Postmodernin epävarmuuden kulttuuri	8
2.3.1	<i>Yhteiskunnan muutos</i>	8
2.3.2	<i>Kulttuurin muutos</i>	8
2.4	Väestönkehitys	10
2.4.1	<i>Kaupungistuminen ja valikoiva muuttoliike</i>	10
2.4.2	<i>Maallemuuttopotentiaali</i>	11
3	TAANTUVA MAASEUTU	14
3.1	Sytä maaseudun taantumiseen	14
3.1.1	<i>Taantumisen ilmeneminen</i>	14
3.1.2	<i>Historia ja tehdyt ratkaisut taantumisen taustalla</i>	15
3.1.3	<i>Maaseudun kasvukehityksen esteet</i>	17
3.2	Kasvuteoriat ja taantumisen rakenne	18
4	MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU	22
4.1	Maaseudun rooli	22
4.2	Maaseudun kehittäminen ja maaseutupolitiikka	23
4.3	Visioita maaseudun tulevaisuudesta	26
4.4	Maaseudun mahdollisuudet	27
4.4.1	<i>Asuminen</i>	28
4.4.2	<i>Elämäntyyli</i>	31
4.4.3	<i>Ekoseutuajattelu, luonto ja luontoyhteys</i>	32
5	ALUEIDEN- JA MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU JA OHJAUS	35
5.1	Maankäytön suunnittelun keinot	35
5.1.1	<i>Kaavoitus</i>	36
5.1.2	<i>Maapolitiikka</i>	38

5.2	Maankäytön suunnittelu taantuvilla alueilla	39
5.2.1	<i>Maankäytön erityistarpeet taantuvilla alueilla</i>	40
5.2.2	<i>Ehdotuksia taantuvan alueen maankäytön suunnitteluun</i>	40
6	ETELÄ-SAVO	44
6.1	Etelä-Savo, Saimaan maakunta	44
6.1.1	<i>Aluerakenne</i>	44
6.1.2	<i>Väestö ja elinkeinot</i>	46
6.2	Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäätäjille	48
6.2.1	<i>Kyselyn toteutus</i>	49
6.2.2	<i>Kyselyn tulokset ja johtopäätökset</i>	49
7	NELJÄ TEESIÄ TAANTUVAN KUNNAN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUUN	53
7.1	Taantuvan Etelä-Savon maankäytönsuunnittelu uuden edessä	53
7.2	Teesi I: Todellisuuden hyväksyminen	54
7.3	Teesi II: Lisää vuorovaikutusta ja osaamista	56
7.4	Teesi III: Tunnista mahdollisuudet ja mahdottomuudet	58
7.4.1	<i>Uudet tavat asua</i>	58
7.4.2	<i>Juurilleen palaajat</i>	60
7.4.3	<i>Luonto valttikorttina</i>	61
7.4.4	<i>Matkailu</i>	62
7.5	Teesi IV: Asennetta keinojen käyttöön	63
8	UTOPIA TAANTUNEEN ALUEEN YHDYSKUNTARAKENTEEKSI	66
8.1	Itselliset erakot ja sosiaaliset osallistujat	66
8.2	Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032	67
9	YHTEENVETO	71
	LÄHTEET	72
	LIITTEET	77

1 JOHDANTO

Suomessa on noin 80 toisistaan poikkeavaa työ- ja asuntomarkkina-aluetta, joista vain vajaassa kolmannessa väestö kasvaa. Samalla suurin osa Suomea jää väestöllisen ja alueellisen kasvun ulkopuolelle. Kasvavien kaupunkiseutujen kehitys vie päähuomion kansallisessa yhdyskuntasuunnitteluun liittyvässä keskustelussa ja tutkimuksessa. Kasvun vastakohtana olevaa taantumista tutkitaan vähän, vaikka ilmiö on laaja ja ajankohtainen. Taantuneille alueille ei ole omia yhdyskuntarakenteen kehittämisen malleja, vaan niille tarjotaan kasvavien alueiden oppeja, kuten kasvua ulospäin alueen reunoille (urban sprawl). (Etelä-Savon maakuntaliitto 2010, 20.)

Selviytymisen käsikirjassa maankäyttäjille todetaan, että ”Supistuvan kehityksen ongelmiin on vaikea tarttua, sillä ongelmat ovat monisäikeisiä ja hankalia” (Tihlman 2002). Ilmiöön liittyy monia isoja globaaleja ja yhteiskunnallisia teemoja sekä aluesuunnittelun teorioita ja luokitteluja, joiden perusteellinen käsittely yhden opinnäytetyön sisällä olisi ollut mahdotonta. Opinnäytetyön lähtökohdaksi asetettiin kysymyksiä jatkuvaan kasvuun perustuvan maailmankatsomuksen oikeellisuudesta ja taantumisen positiivisten puolien olemassaolosta: Mitä alueellisen kasvun vaihtoehtona on? Mitä sellaista taantuva alue voi tarjota ihmisten elinympäristönä, joka kasvavilta kaupunkialueilta puuttuu? Ja voiko tämä taantuvan alueen erityisominaisuus nousta taantumiskehityshaasteiden ratkaisuksi?

Opinnäytetyössä tarkasteltiin taantumista myös maankäytön suunnittelun näkökulmasta ja etsittiin suunnitteluohjeita taantuvan alueen kaavoitukseen ja maapolitiikkaan. Opinnäytetyöhön sisältyy Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta tehty Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille. Kyselyn kohderyhmä, kuntien luottamushenkilöt, tarkensi opinnäytteen näkökulmaksi kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittisen osaamisen. Opinnäytetyöhön on koottu asioita, joita kuntapäättäjien on hyvä tietää taantumisesta ilmiönä ja sen vaikutuksista kunnan kehittämismahdollisuuksiin. Työn lopussa on esitetty hahmotelma taantuneen alueen yhdyskuntarakenteesta. Tällaiset hahmotelmat, utopiat ovat yksi vaihtoehtoinen lähestymistapa pohtia maankäytön ratkaisuvaihtoehtoja ja voivat toimia alueellisen kehittämiskeskustelun avaajana.

Maaseutua voidaan määritellä myös semiperiferian ja periferian käsitteillä. Semiperiferia on puskurialue keskuksen ja periferian välissä ja se on joko nousemassa keskukseksi tai ajautumassa periferiaksi. Periferia puolestaan tuottaa keskukselle raaka-aineita ja elintarvikkeita. Periferia on köyhä ja alikehittynyt, ja sen tuotannon kehitys ja teknologia ovat vaatimattomalla tasolla. (Helsingin yliopisto 2007.)

Teoksessa Maaseutu politiikan tantereena Annastiina Hentinen kirjoittaa: ”Maaseudusta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun jatkuva perusongelma on, että käsitteet maaseutu ja maatalous sekoitetaan alituisen toisiinsa.” Siksi maaseudun julkista kuvaa ovat hallinneet maatalouden ongelmat. Hentisen mukaan käsitteiden sekoittaminen on harmillista, sillä ”saihan selvä enemmistö maaseudun asukkaista toimeentulonsa muista ammateista kuin maataloudesta”. (Hentinen 2009, 13.)

Maaseutua voidaan määritellä myös suhteessa kaupunkiin vertaamalla maaseudun ja kaupungin eroavaisuuksia tiettyjen muuttujien kautta. Alla olevan taulukon 1. muuttujat saavat maaseudun näyttämään melko negatiiviselta suhteessa kaupunkiin. Mielikuva voisi olla toisenlainen, jos muuttujina käytettäisiin vaikkapa ilmanlaatua, ihmisten stressaantuneisuutta ja eliölajien määrää.

Taulukko 1. Kaupunki-maaseutu – ulottuvuukisen eroja (Anttiroiko ym. 2006, 99)

muuttuja	kaupunki	maaseutu
asuminen, as/km ²	paljon asukkaita, tiheä	vähän asukkaita, harva
ammatti- ja elinkeinorakenne	palveluvaltainen, kaupan ja liiketoiminnan palveluja, monipuolinen	alkutuotantovaltainen, jalostusaste alhainen, yksipuolinen
väestörakenne	tasapainoinen, suhteellisen paljon nuoria ja työikäisiä	yksipuolinen, vanhusvoittainen – vähän lapsia ja nuoria
väestömuutos	kasvava, muuttovoittoa saava	vähenevä, muuttotappiota kokeva
asukkaiden tulotaso	korkea, nopeasti kasvava	alhainen, hitaasti kasvava

Maaseudulla kielteisinä arvoina on mainittu takaperoisuus, sosiaalinen jähmettyneisyys ja tuottajien käymä tulonjakotaistelu ja kova etupolitiikka. Maaseudun myönteisiä arvoja puolestaan ovat kiireettömyys, turvallisuus, hiljaisuus ja puhdas elinympäristö. Tutkimuskirjallisuudessa maaseutuun liitettäviä asioita ovat hajanainen asutus, alkutuotantovaltaisuus, heikot palvelut, konservatiiviset sosiaaliset ja kulttuuriset arvot, yhteisöjen suuri merkitys sekä elämäntapojen riippumattomuus. (Henttinen 2009, 13.)

2.2 Globaali verkkoyhteiskunta

2.2.1 Globaali talous

Suomen kansantaloutta luonnehtii kotimarkkinoiden pienuus, korkea kustannustaso ja kehittynyt teknologia. Globaalissa taloudessa Suomi on riippuvainen nopeasti kehittyvistä ja kasvavista yrityksistä, joille tunnusomaista on tuotteiden ja tuotantoprosessien jatkuva kehittäminen. Globaaliin talouteen sisältyy erikoistumisen vaatimus. Yritysten täytyy keskittyä kapeille erikoisosaamisen aloille, joilla niiden kilpailukyky on vahvimmillaan ja tuotteiden tai palvelujen kysyntä suurta. (Anttiroiko ym. 2006, 27.)

Globaaliin talouteen kuuluu valtion interventiovoiman vähentäminen ja markkinavoimien suosiminen. Kuntien tehtäväksi jää edellytysten luominen, sillä globaalissa taloudessa kilpailevat yritykset, eivät valtiot eivätkä kunnat. Tästä seurauksena Ylösen mukaan on kehityksen leviäminen valtakunnallisesti epätasaisesti, työmarkkinoiden rajoittuminen aikaisempaa harvemmille, työmarkkinoiden epävarmuus ja osa-aikatyö. (Ylönen 2000, 21; Anttiroiko ym. 2006, 9.)

Globalisaatio, informaatioteknologian kehitys, paikalliset voimavarat, yritteliäisyys ja julkinen sektori vaikuttavat maaseudun kehitykseen. Taloudellisen toiminnan monipuolistaminen on ehdottoman tärkeää. (Ylönen 2000, 93; Anttiroiko ym. 2006, 9.)

Globaalin talouden on toivottu vähentävän fyysisen etäisyyden merkitystä. Tiedosta ja tietämyksestä on tullut entistä tärkeämpi tuotannontekijä ja yhdessä viestintäteknologian kanssa globaali talous mahdollistaa ainakin periaatteessa työnjaon lisäämisen ja työn hajauttamisen kasvukeskusten ulkopuolelle. (Anttiroiko ym. 2006, 18, 26.)

Valitettavasti käytäntö osoittaa toista. Informaatiotalous on paljon keskittyneempää kuin perinteinen teollinen tuotanto. Yritykset hakevat sijaintietua olemalla lähellä saman alan yrityksiä ja erityisesti lähellä samaan verkostoon kuuluvia yrityksiä, joten liikenne ja liikkumisen tarve eivät näytä vähenevän. (Ylönen 2000, 16; Anttiroiko ym. 2006, 26.)

2.2.2 Tietoyhteiskunta

Tietoyhteiskuntakehitys antaa mahdollisuuden kuluttaa vähemmän energiaa ja materiaalia, asioida ja hankkia tietoa sähköisesti ja tehdä etätyötä keskustojen ulkopuolella. Nämä asiat vähentävät ihmisten liikkumistarvetta. Suomalaisessa tietoyhteiskuntamallissa näyttää olevan oma erityispiirteensä: kaupunkilaisista on tulossa osa-aikaisia maaseudun asukkaita. (Ylönen 2000, 16, 30.)

Ari Ylönen pohtii kirjassa Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa tietoyhteiskunnan vaikutuksia maaseutuun ja havaitsee, että tietoyhteiskunta voi olla sekä maaseudun uhka että mahdollisuus. Ylönen tarkastelee kolmea väitettä, jotka usein esitetään keskusten ulkopuolisten paikkakuntien mahdollisuuksina hyötyä uudesta teknologiasta. Ensimmäinen väite liittyy työn ja tuotannon paikkasidonnaisuuden vähenemiseen ja etätyön tekemisen lisääntymiseen maaseudulla. Tässä ajattelumallissa on tarkoituksena yhdistää perinteinen tai luonnonläheinen asuinpaikka ja uuden teknologian käyttö. (Ylönen 2000, 26.)

Teknisesti etätyö on mahdollista. On kuitenkin useita syitä, jotka estävät työn viemistä koteihin tai muihin etätyöpisteisiin. Tietoyhteiskunta keskittää enemmän kuin hajauttaa. Tietoyhteiskunnan työntekijän on entistä tärkeämpää olla läsnä luomassa uutta tietoa, soveltamassa ja innovoimassa, koska koko talous perustuu siihen. Osaajien alueellinen keskittyminen on yksi syy, miksi kaupungit kasvavat osaamiskeskuksiksi. Etätyön yleistymisen esteenä on myös se, että irrottautuminen työyhteisöstä onnistuu vain harvoissa ammateissa. Ylöstä lainaten: ”Etätyö on antoisaa lähinnä korkean koulutuksen saaneille miehille,

jotka tuottavat ammatikseen tekstiä, kuvia tai atk-ohjelmia. Etätyötä kotona tekevät naiset saavat huonoa palkkaa ja joutuvat koti- ja etätyön puristukseen.” (Ylönen 2000, 16, 26 – 28.)

Vaikkei etätyöstä olekaan maaseudun pelastajaksi, on tärkeää varmistaa julkisen rahoituksen turvin tehokas ja maan kattava tietoverkko. Se on edellytys, että mahdollisimman monet pääsevät hyödyntämään uusista etätoiminnoista, kuten etäkauppa, etäpankki, etälääketiede, etävalvonta, etävirasto, etäkulttuuri. (Ylönen 2000, 28.)

Toinen Ylösen esittelemä väite liittyy siihen, että ihmiset vastustavat globalisaatiossa keskittymistä ja oman kulttuurin kokemia uhkia. Ylönen toteaa, että ”globaalit yhteiskunnalliset ja taloudelliset vaikutukset koskettavat yhä suuremmin kansalaisia ja yhdyskuntia”. Globaaliin verkkoyhteiskuntaan sisältyvä verkkojen logiikka on vieras ihmisille, jotka elävät paikallisesta arkisten kokemustensa parissa. (Ylönen 2000, 28.)

Kolmas väittämä pohtii, millaisessa sosiaalisessa ympäristössä teknologisia innovaatiota ruvetaan käyttämään. Suomessa on vallalla suuntaus, jonka mukaan valtio luovuttaa valtaa yksityisille ja kunnan päätöksentekijöille alue- ja yhdyskuntasuunnittelussa. Samalla vähenee hyvinvointipalvelujen varmistaminen kunnissa valtionbudjetin kautta. Ylösen mukaan kuilu asukkaiden ja kunnallishallinnon välillä kasvaa, vaikka kunnallista demokratiaa on pyritty lisäämään jo kolmekymmenen vuoden ajan. Ylönen myös kysyy, mahtavatko sosiaaliset järjestelmät kehittyä samalla kun uusi teknologia antaa mahdollisuuden valikoivaan kehitykseen. (Ylönen 2000, 29, 33.)

2.2.3 Työn uudet vaatimukset

Tietoyhteiskunnassa puhutaan työn hajautumisesta. Työ hajautuu yritysten verkostoissa ja uusissa työtavoissa. Työelämä on muuttunut yrittäjämäisempään suuntaan ja työntekijän tulee tehdä työtään yrittäjähenkisesti. Maaseudulla moniyrittäjyys lisää mahdollisuuksia hankkia toimeentulo maaseudun sirpaleisista töistä. (Ylönen 2000, 23; Anttiroiko ym. 2006, 26; Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 18.)

Alueet kilpailevat osaavista ihmisistä, sillä tietoyhteiskunnassa osaaminen on entistäkin tärkeämpi elinvoiman lähde. Vaikka työelämässä fyysisen etäisyyden merkitys on vähentynyt, vallitsee silti keskittymistaipumus. Työntekijät haluavat asua tietyillä seuduilla. (Ylönen 2000, 18; Anttiroiko ym. 2006, 26; Aro & Laiho 2013, 9.)

Maaseudulla uuden työn vaatimukset ilmenevät liitännäiselinkeinoissa sekä erikoistumisen ja tehokkuuden lisäämisen tarpeena. Uusi elinkeinotoiminta maaseudulla on pienimuotoista, omatoimista ja innovatiivista. Etätöön on toivottu tuovan maallamuuttajia, joille maaseudulle työllistymisen vaihtoehtona on pendelöinti, työssäkäynti lähikaupungissa. (Henttinen 2009, 51.)

Pendelöinti tarkoittaa sitä, että maaseudulla asuva matkustaa päivittäin kaupunkiin tai taajamaan töihin. Pendelöinti voi olla ”pakollista”, olosuhteiden määrittämää tai sitten pendelöinti on yksilön oma valinta elinkeinon hankkimisen ja mieluisan asuinpaikan järjestämiseksi. Suomessa pendelöinti on lisääntynyt 1060-luvulta lähtien. Vuoden 1996 lopulla 45 % maaseudulla asuvista työllisistä pendelöi. Pendelöinti tasaa työmarkkinoiden alueellista epätasapainoa. Vähenevän väestön kunta hyötyy pendelöinnistä, sillä se pitää pendelöivän työntekijän asuinkunnan veronmaksajana. Pendelöinti edistää myös ihmisten valinnanvapautta työn ja asumisen suhteen. (Ylönen 2000, 38 – 39.)

Pendelöintiin sisältyy kuitenkin useita haittatekijöitä. Yksityisautoilu on epäekologista, ja pendelöinnistä muodostuu suuri kansantaloudellinen kustannus. Työssäkäyntikaupungille koituvia haittoja ovat työntekijöiden verotulojen menettäminen sekä infrastruktuurin ja palvelujen ylläpitokustannusten kasvu. Työssäkäyntikaupungin liikennemäärät kasvavat, ja siitä kärsivät siellä asuvat. Myöskään pendelöitsijän asuinkunnalle pendelöinti ei näyttädy pelkästään positiivisena toimintana, sillä työmatkalla poiketaan asioimaan kaupungin palveluihin ja liikkeisiin, mikä vaikuttaa heikentävästi asuinkunnan palvelutasoon. Yksilölle pendelöinnin alkuperäinen tavoite, perhekeskeinen asumismuoto viihtyisässä ympäristössä, kääntyy vastakohdaksi pitkiin työmatkoihin kuluvaan ajan ja rahan takia. (Ylönen 2000, 39 – 40.)

2.3 Postmodernin epävarmuuden kulttuuri

2.3.1 Yhteiskunnan muutos

Globaalin maailman yksi avainsanoista on liikkuvuus. Sinne hakeudutaan, missä koetaan olevan eniten realistisia tai potentiaalisia mahdollisuuksia. Virtojen mukana kulkevat niin yritykset, sijoitukset kuin ihmisetkin. (Aro & Laiho 2013, 4.)

Globaalista verkostoyhteiskunnasta löytyy kaksi erilaista ihmiselämään liittyvää tilaa: liikkuvuutta edustava virtojen tila (the space of flows) ja arkisten elämäntilanteiden tila eli paikkojen tila (the space of places). Kun nämä kaksi tilaa etääntyvät toisistaan, syntyy uusia sosiaalisia liikkeitä. Nämä uudet sosiaalisuuden muodot korvaavat entisiä, paikallisuuteen perustuvia yhteisöjä (Ylönen 2000, 19). Ennen vanhaa saatettiin päiväkahville pistäytyä naapuriin kutsumatta, nyt keskustelut käydään sosiaalisen median välityksellä.

Fordistisen massatuotannon ja uuskeynesiläisen hyvinvointivaltion laajenemisen myötä rakentunut ”hyvän kehä” on purkautumassa. Vaatimukset sääntelyn purkamisesta ja olemassa olevien hyvinvointipalveluja rakenteiden purkamisesta kasvavat. Ollaan siirtymässä yhdestä yhteiskuntatypistä toiseen. (Ylönen 2000, 14.)

2.3.2 Kulttuurin muutos

Traditionaalisessa ja teollisessa yhteiskunnassa vallitsi perinteitä ja normeja, jotka ohjasivat ihmisten elämää osoittamalla, kuinka heidän tuli elää, missä ammatissa heidän oli sopivaa toimia tai millaisesta väestönosasta puoliso tuli valita.

Globaalista verkostoyhteiskunnasta perinteiden tilalla on yksilön vapaus vaikuttaa valintoihinsa, uraansa ja kohtaloonsa monin eri tavoin. Verkostoyhteiskunnan jäsenet hankkivat useita koulutuksia ja pätevyyyksiä, heillä on monenlaisia työjaksoja ja ammatteja. Lisäksi he ovat vapaita kuluttamaan kuten haluavat. (Lahikainen, Punamäki & Tamminen 2008, 69.)

Valinnan vapaus ei näyttäyty pelkistään positiivisena asiana. Vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien lisääntyminen johtaa usein myös kasvavaan ahdistukseen. Yksilöllä ei ole muita vaihtoehtoja kuin valita, ja valitseminen sekä sen seuraukset ovat jatkuvasti läsnä. Elämä näyttäytyy epävakaina, ja ihmiset tuntevat itsensä epävarmoiksi ja ahdistuneiksi. (Lahikainen ym. 2008, 70.)

Sosiologi Zygmunt Baumanin kerrotaan todenneen: ”Postmodernissa epävarmuudessa on uutta se, ettei se ole väliaikainen harmi, joka voitaisiin ponnistelemalla laimentaa tai nujertaa. Epävarmuus postmodernissa yhteiskunnassa on jatkuvaa ja palautumatonta”. Yhteisölliset rakenteet, kuten perhe, hyvinvointivaltio ja ammattikunnat ovat muuttamassa muotoaan tai menettämässä merkitystään. (Lahikainen ym. 2008, 70.)

Yhteiskunnassa on tapahtunut arvojen muutosta: taloudellisen kasvun ihannoinnista ollaan siirtymässä elämän laadun painotukseen. Tähän kehitykseen on myötävaikuttanut sotienjälkeisten sukupolvien ennakoimaton taloudellinen turvallisuus. Kun elämää ei hallitse huoli toimeentulosta eikä hengissä säilymisestä, vapaudutaan antamaan arvoa elämän sisällölle. Kun ihmisillä on jo kaikki materiaallinen hyvä, niukkuushypoteesin mukaisesti suurin arvo annetaan asioille, joiden saatavuus on heikointa, esimerkiksi henkiselä hyvinvoinnille. (Lahikainen ym. 2008, 285.)

Arvojen muutos näkyy siinä, että sisällöstä on tulossa määrän taloutta suositumpaa. Esimerkiksi suomalainen ruokakulttuuri näyttää muuttuvan. Ravinnon puhtaus, eettisyys, nautittavuus ja ruokaa kunnioittavat tavat ovat yhä arvostetumpia ja ravinnonhankinnan omavaraisuus on tullut tavoitelluksi. Yhtenä kasvavana trendinä on kahden asunnon elämäntavan lisääntyminen. Maaseudun arvioidaan kuitenkin olevan todennäköinen häviäjä, sillä vaikka suomalainen palaa kesä kesän jälkeen omalle mökilleen, ei se riitä maaseudun elinvoiman merkittävään lisääntymiseen. (Ylönen 2000, 15, 33.)

2.4 Väestönkehitys

2.4.1 Kaupungistuminen ja valikoiva muuttoliike

United Nations:n (2008) mukaan vuonna 1950 maapallon asukkaista kaupunkiväestöä oli 29 % ja arvio, että vuoteen 2050 kaupungistumisaste on 70 % (Niedomys & Amcoff 2010, 259). Suomessa 2010-luvun taitteessa jo yhdeksän kymmenestä asui taajamissa, jotka peittivät vain alle kolme prosenttia Suomen maapinta-alasta. Jos Suomen väestökehitys etenee Ruotsin ja muiden länsimaiden kaltaisena, jatkuu muuttoliike vilkkaan siihen saakka kunnes kaupungistumisaste nousee noin 85 prosenttiin nykyisestä 70 prosentista. Kaupungistumisasteen nousu tarkoittaisi noin 700 000 ihmisen muuttoa kaupunkeihin tai kaupunkiseuduille tulevien vuosikymmenien aikana. (Aro & Laiho 2013, 9.)

Yhteiskunnassa vallitsee ristiriita tuotantorakenteen ja asutusrakenteen välillä. Uutta ja monimutkaisempaa verrattuna 1960- ja 1970- lukujen muuttoaaltoon on se, että nykyiset työt ja ammatit edellyttävät erityisiä taitoja ja jatkuvaa kouluttautumista. Kaupunkimainen elämäntapa valtaa alaa, sillä uuden tietoteknologian suomista mahdollisuuksista huolimatta epäedullista sijaintia on vaikeata korvata. Kaupungistuminen on ollut nopeaa, sillä vielä 1980-luvun lopulla uskottiin asutuksen hajautuvan kaupunkia ympäröivälle maaseudulle. Nykytilanne osoittaa kuitenkin, että vahva keskus vetää puoleensa ja työ ja ihmiset keskittyvät. (Ylönen 2000, 7, 8, 36.)

Kolme keskeistä 2000-luvun muuttoliikkeen erityispiirrettä ovat keskittymiskehityksen korostumiseen, valikoivan muuttoliikkeen vahvistuminen ja maahanmuuton kasvava merkitys. Samanaikaisesti Suomen aluerakenne repeytyi demografisesta eli väestöllisestä näkökulmasta kasvaviin, supistuviin ja kriisiytyviin kuntiin. (Aro & Laiho 2013, 9)

2000-luvun muuttoliikkeessä on nähtävissä kaksi muuttotyyppiä: 1) nuorten muuttaminen pois maaseudulta ja 2) syrjäkylä- ja taajamien vanhusten muuttaminen palvelujen perässä kuntakeskuksiin. Kaupalliset palvelut ovat yhä etäämmällä, ja julkista liikennettä on karsittu voimakkaasti. Erityisesti ikäihmisille taajamien kerrostalojen hissittömyys johtaa asunnon vaihtoon. Maaseutu houkuttelee lähinnä vain palveluista riippumattomia ihmisiä. (Ylönen 2000, 6, 35, 37.)

Kunnille muutoista aiheutuu sekä tulo- että menovaikutuksia niin luovuttavassa kuin vastaanottavassa kunnassa. Menovaikutukset liittyvät verotulojen vähenemiseen, julkisten palveluiden kysyntään, asuin- ja tonttitilan tarpeeseen, infrastruktuuriin liittyviin investointeihin ja palvelutarjonnan järjestämiseen. Veropohjan ja inhimillisen pääoman menetyksen seurauksena alueen kasvumahdollisuudet heikkenevät. (Aro & Laiho 2013, 29)

Muuttoliikkeen perusmekanismi ja siihen liittyvä aikaviive tarkoittaa sitä, että se mikä tapahtui muuttoliikkeessä maan eri osien ja kaupunkiseutujen sisällä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, heijastuu ja vaikuttaa viiveellä alue- ja yhdyskuntarakenteeseen 2010-luvun jälkipuoliskolla ja 2020-luvulla (Aro & Laiho 2013, 9).

2.4.2 Maallemuuttopotentialiaali

Kun muuttoliikettä on tutkittu, on löydetty ihmisten muuttopäätösten taustalta erilaisia motiiveja. Muuttopäätökseen voivat Ylösen (2000) mukaan johtaa:

1) työhön ja ammattiuraan liittyvät motiivit, 2) asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät motiivit, 3) elämäntilanteessa tapahtuvat muutokset liittyvät motiivit, sekä 4) niin sanotut pakkomuutot.

Ruotsalaisten tulevaisuudentutkijoiden Thomas Niedomyls ja Jan Amcoff (Institute for Future Studies) tekemässä tutkimuksessa ”Is There Hidden Potential for Rural Population Growth in Sweden?” selvitettiin, onko olemassa toistaiseksi tunnistamatonta potentiaalia maaseudun väestön kasvuun. Maaseudun väestönkasvun ”Hidden potential”, eli piilotetulla potentiaalilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ilmaisevat halukkuutta muuttaa maalle, mutta eivät jostain syystä kuitenkaan muuta. Jos tämä piilotettu potentiaali voidaan tunnistaa (ja sitä on olemassa), maaseutualueiden kehitysnäkymät voivat olla lupaavampia kuin miltä ne nyt näyttävät. (Niedomyls & Amcoff 2010.)

Tutkijoiden lähtökohtana oli, että väestönkasvupotentiaalin löytyminen antaisi uskoa maaseutualueiden tulevaisuudelle ja toisaalta, jollei potentiaalia ole, tulisi maaseudun nopea väestökato hyväksyä ja politiikan tekijöiden tulisi keskittyä ratkomaan väestön vähenemisestä aiheutuvia ongelmia. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että muuttohaluisia on enemmän (30,5 %), kuin niitä, jotka ovat todella

muuttaneet maalle (22 %). Joten tämä osoittaisi, että piilevää potentiaalia olisi. (Niedomyls & Amcoff 2010.)

Maaseudun väestökato ei korjaannu luonnollisella väestönkehityksellä, joten väestön lisäämisen ainoa mahdollisuus on maallemuuttajat. Tähän on tartuttu, ja kunnilla on markkinointikampanjoita uusien asukkaiden houkuttelemiseksi kuntaan. Niedomylsin ja Amcoffin (2010) mukaan kampanjat eivät valitettavasti näytä tuottavan tulosta.

Tutkimusraportissa esitetään viisi syytä siihen, mikseivät ihmisten maallemuuttoaikeet toteudu (Niedomyls & Amcoff 2010):

- 1) Maaseutualueet eivät pysty kilpailemaan kaupunkiseutujen kanssa työssäkäyntialueina, ja tämä on havaittu olevan kahden tulonhankkijan perheiden syy, mikseivät voi asettua maaseudulle.
- 2) Vaikka maaseudulla on kaupunkia halvemmat asunnot, aiheuttaa yleinen väestökadon trendi sen, että maallemuuttoa suunnittelevan on vaikeaa saada asuntolainaa pankista.
- 3) Maaseudun asuntotarjonnan kapeus estää pienten kotitalouksien ja niiden, jotka eivät voi tai halua ostaa asuntoa, muuttoa maalle.
- 4) Maaseudun palvelujen vähyys ja saavutettavuus edellyttää auton omistamista ja halukkuutta sekä kyvykkyyttä matkustaa. Tämä voi olla esteenä erityisesti vanhoille ihmisille.
- 5) Nuoret ihmiset tavoittelevat korkeaa koulutusta ja sen johdosta päätyvät kaupunkialueille, joissa korkeakoulut sijaitsevat.

Tutkimustuloksen mukaan potentiaalisen maallemuuttajan, joka myös totettaa muuttoaikeensa on seuraavanlaisia ominaisuuksia: Maallemuuttaja on 51 - 64-vuotias, nainen ja keskituloinen. Muuttaja on yrityshenkinen ja valmis myös ns. ”pakkoyrittäjyyteen”: Halu asua maalla ajaa yrittäjäksi, koska maalla on muutoin heikot työllisyysmarkkinat. Muuttaja on myös todennäköisesti perheellinen, jonka lapset asuvat vielä kotona. (Niedomyls & Amcoff 2010)

Tutkijoiden mukaan maaseutuasumiseen voi liittyä maalaisromantiikkaa (the rural idyll). Sen sijaan että muutettaisiin maalle pysyvästi, monet ihmiset toteuttavat maalla-asumisen unelmaansa viettämällä aikaansa vapaa-ajan asunnolla.

”Kätketyn potentiaalin” olemassaolo jo sinällään sekä sen tiedostaminen on tärkeää, sillä se voi vaikuttaa maaseudun vähenevän väestön trendiin myönteisesti. Jos edes muutama muuttohaluinen todella muuttaa maaseudulle, on sillä ainakin

henkistä merkitystä maaseutualueille. Tutkijat kuitenkin muistuttavat, että maalle muuttavia on liian vähän, jotta maaseudun väestönlasku nousisi kasvuun. Maaseudulle jäävän väestön tulee kohdata väestökadon aiheuttaman ongelmat ja huoli siitä, kuka tulee hoitamaan vanhukset. (Niedomyls & Amcoff 2010)

Suomalaisen arkkitehdin, Ilmari Mattilan (2012, 108) luokittelemia maallemuuttajatyyppejä ovat paluumuuttajat, elämäntapamuuttaja, edullisemman asumisen tavoittelijat, turvallisuuden tavoittelija ja terveellisempää asuinympäristö ja ravintoa tavoittelevat.

- 1) Paluumuuttajat palaavat synnyinseudulle, jossa heillä usein on jo kesämökki. Eläkeikäiset paluumuuttajat kunnostavat kesämökeistä ympärivuotisia koteja. Nuoret paluumuuttajat puolestaan ovat kiinnostuneet joko korjausrakentamisesta tai uudisrakentamisesta
- 2) Elämäntapamuuttajat ovat ekologisesti kestävän elämäntavan etsijöitä tai maaseutuympäristöä harrastuksiinsa (hevoset, luonto) tarvitsevia muuttajia
- 3) Edullisemman asumisen tavoittelijat haluavat lisää tilaa ja isomman asunnon, sillä kaupungin yksiöllä saa maaseudulla omakotitalon.
- 4) Turvallisuutta tavoittelevia muuttajia ovat lapsiperheet ja vanhemmat ihmiset, joita kasvukeskusten levottomuus häiritsee.
- 5) Terveellisempää elinympäristöä ja ravintoa tavoittelevat muuttajat ovat kiinnostuneita lähiruuasta, hyötyviljelystä omiin tarpeisiin, saasteettomuudesta ja meluttomuudesta.

3 TAANTUVA MAASEUTU

”Löydän kodin kylmillään, vain laudat ikkunoissa nään ... Nyt ovat muutkin lähteneet, mä astun pihaan autioon.” (suom.sanat Reponen 1971)

3.1 Syitä maaseudun taantumiseen

3.1.1 Taantumisen ilmeneminen

Autioituminen uhkaa Suomen Kuntaliiton rakennemuutostarkastuksen mukaan alueita, joilla asukkaat ovat keskimääräistä iäkkäämpiä. Autioitumassa olevia alueita on Heinolan, Joutsan, Jämsän, Keuruun, Kehys-Kainuun ja Mikkelin seutukunnissa, joissa yli 30 prosenttia asutuista ruuduista (= neliökilometrin laajuinen alue) on uhanalaisia. (Anttiroiko ym. 2006, 48)

Suomalainen maaseutu on lähestymässä tilannetta, jossa varsinkin syrjäisellä maaseudulla ei enää löydy peruspalveluja eikä muitakaan yhteiskunnan perusrakenteita. Tähän on johtanut yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys, joka aiheuttaa maaseudulla rakenteellisia ongelmia ja supistumiskierteen. Pahimmassa tapauksessa maaseudulle jää pelkkiä perifeerisiä alueita, jotka nähdään vain kansantalouden materiaalivirtojen lähteenä ja resurssialueina. Esimerkkejä tällaisista resurssialueista ovat Venäjän pohjoisosien alueet ja Kanadan aluerakenne. Maaseutu menettää tehtävänsä paikallisyhteisöjen perinteiden ja identiteetin ylläpitäjänä. (Anttiroiko ym. 2006, 7)

Maaseudun paikalliskeskukset, joita ovat taajamat ja kirkonkylät, menettävät väestöä, palveluja ja työpaikkoja kaupungistumisen myötä. Tästä aiheutuu yhdyskuntarakenteen vajaakäyttöisyyttä, tyhjiä tiloja sekä vanhentuneina ja ylimitoitettuja kaavoja. Keskustan luonne ja rooli muuttuu epämääräiseksi. Paikalliskeskukset menettävät vetovoimaisuutta asunto- ja kiinteistömarkkinoilla. (Vauhkonen 2011.)

Maaseudun taantumisuuhkakuvien vastapaino voi löytyä syrjäseutujen kyvystä sopeutua. 1990-luvun lamavuosien vaikutuksia havainnoineet ovat tehneet huomion, että syrjäisemmällä kylillä laman vaikutukset eivät olleet yhtä dramaattisia kuin muualla Suomessa. Lamaa siedettiin muuta Suomea paremmin paikoissa, jotka olivat jo valmiiksi köyhiä tai rakennemuutoksen läpikäyneitä.

Syrjäseutujen asukkaat ovat tottuneet tilapäisiin työsuhteisiin kaupunkilaisia paremmin, koska työttömyyden kohdalle osuessa lähiympäristössä on hyödyllistä ja kiinnostavaa tekemistä. Maaseudulla metsästetään, kalastellaan, marjastetaan ja sienestetään sekä autellaan kylän vanhuksia moni eri tavoin. Kaupungissa sen sijaa toimeentulo ja koko elämäntapa on palkkatyön läpäisemää. (Henttinen 2009, 62.)

Suomen noustessa 1990-luvun alkuvuosien lamasta syrjäisen maaseudun asema heikentyi. Lyhytjänteinen EU-hanketyö, vahva maatalouspolitiikka ja nousevan kaupunkipolitiikan paine syrjäyttivät maaseudun kehitystä ajaneen aluepolitiikan. (Henttinen 2009, 250.)

3.1.2 Historia ja tehdyt ratkaisut taantumisen taustalla

Suomalaisen maaseudun vallitseva kylätyyppi on haja-asutus. Se on muodostunut iso- ja uusjaon hävitettyä ryhmäkylät sekä torpparilaitoksen ja asutuspolitiikan hajautettua ja laajennettua maaseudun asutusta. Lisäksi Suomessa on runsaasti yksittäisasutusta. (Jarva 2005, 79)

Suomen elinkeinorakenne alkoi muuttua 1950-luvulla. Pientilojen ylläpito muuttui kannattamattomaksi maa- ja metsätalouden rationalisoitumisen ja koneellistumisen myötä. Haja-asutusalueilta 1950–1960 luvuilla muutti pois 400 000 asukasta. (Ylönen 2000, 34). Maaseudun elinmahdollisuudet liitettiin vielä 1970- ja 1980-luvuilla voimakkaasti maataloihin ja uskottiin erityisesti tilojen sivu- ja liitännäiselinkeinoihin (Anttiroiko ym. 2006, 92).

1980-luvulla maaseudun 70-lukulainen torjuntavoitto muuttui saavutettujen asemien puolustamiseksi. Elintarviketeollisuuteen syntyi ajatus suurempien ja tehokkaampien yksiköiden kehittämisestä. Maaseudusta tuli lähinnä raaka-aineiden tuotantoalue, josta jalostava toiminta alkoi asteittain kadota. Helsingin seudun kehittäminen kansainväliseen kilpailuun pystyväksi luovuusalueeksi alkoi. (Anttiroiko ym. 2006, 92; Henttinen 2009, 57.)

1980-luvulla havaittiin niin kutsuttu ”vastakaupungistumisilmiö”. Tuon aikaiset tilastot osoittivat, että kaupunkien vetovoima olisi vähenemässä ja kaupunkilaiset palaisivat maalle. Kun tilastojen alueluokittelu muutettiin todellisuutta

vastaavaksi, paljastui, että muuttoliike suuntautui kaupunkien lähiympäristöön, ei maaseudulle. (Ylönen 2000, 17.)

Maaseudun asutus alkoi keskittyä taajamiin ja niihin johtavien teiden varsille elinkeinorakenteen muuttuessa ja väestön siirtyessä teollisiin ja palveluelinkeinoin. Vapaa-ajan asuminen sekä matkailuun liittyvä toiminta edustavat suhteellisen nuorta maaseutuasutuksen tyyppiä. (Jarva 2005, 80)

Kirjassa Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa listataan maaseutua koskevat kansalliset virheet seuraavasti (Ylönen 2000, 34 - 35):

- 1) Metsäyhtiöiden koneellistama puunkorjuu raskaalla korjuutekniikalla. Korjuun tehostaminen olisi ollut mahdollista maataloustraktorin lisälaitteilla, joka puolestaan olisi edistänyt maatalouden sivuelinkeinoja.
- 2) Maatalouden ylituotantoon, siis siihen, että tuotettiin väärää tuotetta, ei osattu reagoida ajoissa.
- 3) Säästöpankkijärjestelmän kaatuminen, jonka myötä maakunnat menettivät miljardeja
- 4) Kaupungistumisen hidastaminen toisen maailmansodan jälkeen. Maaseudulle perustettiin pientiloja aikana, jolloin teollisuus kasvoi nopeasti ja työpaikat lisääntyivät kaupungissa. Silti julkisia varoja suunnattiin maaseudun asuttamiseksi ja sodan jälkeisen siirtolaisongelman ratkaisemiseksi

Maaseutualueiden taantuvan kehityssuunnan syitä voidaan hahmottaa myös seuraavasti: 1) Globaali modernisaatiokehitys: materiaalisen talouden prosessit, instituutioiden toiminta ja ihmisten arvomaailma. 2) Maaseutupolitiikka: liialliset panostukset ja tuet maatalouteen, jonka takia maaseudulle ei ole kehittynyt monipuolista elinkeinorakennetta. (Anttiroiko ym. 2006, 7)

Perinteisesti Suomessa maataloihin ei suhtauduttu yrityksinä, eikä maata ole ollut tapana myydä ansaitsemistarkoituksessa. Maatilat ovat edustaneet suomalaisille elämäntapaa ja periytyviä kotikontuja (Henttinen 2009, 12). Kun maatalouspolitiikassa oli kiristyneen kansainvälinen kilpailun takia tehtävä linjamuutoksia, tapahtui se ”pakettipeltoina” ja koneisiin sekä laitteisiin investoineiden tilojen suosimisella. ”Samoihin aikoihin maaseudun suuret

ikäluokat alkoivat aikuistua. Maaseudulla oli runsaasti liikaväestöä, joka purkautui voimakkaana muuttona kasvukeskuksiin.” (Anttiroiko ym. 2006, 92.)

Kuhmonen ja Niittykangas moittivat Suomen maallista esivalta siitä, että maaseudulle ei ole mietitty uutta tehtävää sen työvoimalähteen, eli maatalouden ehtyessä. Viime vuosina on oltu huolissaan vain kahdesta asiasta: maatalouden tuesta ja maaseudun väestökadosta. ”Kysymys siitä, mihin suomalainen yhteiskunta ja kansantalous tarvitsevat maaseutua, on jäänyt kokonaan käsittelemättä”, toteavat Maaseudun tulevaisuus – ajattelun käsikirjan kirjoittajat Kuhmonen ja Niittykangas (2008, 100).

3.1.3 Maaseudun kasvukehityksen esteet

Maaseudun elinvoiman ylläpitäminen on ollut vaikeaa siitäkin huolimatta, että Suomi vaurastui ja teollisuuden ja hyvinvointipalvelualan työpaikat levisivät. Maaseutu on uusiutunut elinkeinoiltaan liian hitaasti. Työpaikkakato on maaseudun kiperin ongelma. Lisäksi palveluinfrastruktuuri vähittäinen hajoaminen nakertaa maaseutuasumisen mahdollisuuksia. (Henttinen 2009, 9, 48.)

Kyselytutkimuksien tulokset kaupunkilaisten halukkuudesta muuttaa maalle luovat mielikuvaa maaseudun vetovoimasta. Kaupunkiympäristöön kyllästyneistä odotetaan uusia asukkaita maaseudulle. Mutta todellisuudessa työpaikan ja palvelujen takia muutto maaseudulle elää vain haaveissa. Kaupunkimaiset elämäntavat leimaavat enenevästi suomalaisten käyttäytymisestä ja toiveita, koska kaupungeissa syntyneitä on jo niin paljon. (Ylönen 2000, 18, 42.)

Uusien työpaikkojen luominen maaseudulle on suuri haaste. Yksi syy on useilta maaseudun taajamilta puuttuva tuotannollisen toiminnan perinne (Ylönen 2000, 8). Maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistumista rajoittavat kartellisoituneet markkinat, edellyttävät tuottajilta merkittäviä toiminnan skaalaetuja. Siksi uusien tuotteiden, palvelujen ja elinkeinojen kehittyminen maaseudulla hidastuu. (Anttiroiko ym. 2006, 107, 108.)

Toinen syy on julkisen sektorin karsiminen. Hyvinvointivaltion rakentamisen vuosina 1970 - 1991 syntyi julkiselle sektorille peräti 260 000 uutta työpaikkaa, mikä osaltaan peitti alleen maaseutukuntien elinkeinorakenteen heikkoudet. Uudet työn mahdollisuudet, paikkasidonnaisuuden väheneminen sekä tietoon ja

innovaatioihin perusta talous, eivät ratkaise maaseudun ongelmaa, sillä nämäkin työt hakeutuvat keskittymisperiaatteen mukaan sinne, missä tuotanto ja väestö jo ovat. (Ylönen 2000, 8.)

Yhteiskuntapolitiikassa korostetaan sopeuttamista ja tehokkuusajattelua maaseudun toimintaympäristöjen muutoksessa. Valmisteilla olevassa kunta- ja palvelurakenneuudistuksessa julkilausumaton perusoletus tuntuu olevan maaseudun harvan asutuksen kuntien pitämistä elinkelvottomina. Maaseudun taantumisen jatkumista pidetään väistämättömänä. (Anttiroiko ym. 2006, 7.) Lisäksi taantuvan alueen muutokset rakennetussa ympäristössä tapahtuvat erityisen hitaasti, koska kehityksen moottorit, väestönkehitys, investoinnit, rakentamisen volyyymi ovat vähäiset (Vauhkonen 2011).

Yksi maaseudun avainkysymyksiä on julkisten palvelujen ja markkinaperusteisten palvelujen säilyminen maaseudulla. Ilman niitä on maaseudulla mahdotonta asua ja työskennellä. Maaseudun kehitysmahdollisuuksia heikentää myös opetus- ja tutkimuslaitosten verkon karsiminen. (Anttiroiko ym. 2006, 121 – 124.)

Kuten jo tässä työssä on aiemmin mainittu luvussa 3.3.1 Yhteiskunnan muutos, hakeutuvat tuotannon, sijoitusten ja ihmisten virrat sinne, missä koetaan olevan eniten realistisia tai potentiaalisia mahdollisuuksia. Maaseudun olisi kyettävä luomaan houkuttelevia ja vetovoimaisia ympäristöjä, joihin muutto- ja muut virrat voisivat kiinnittyä. (Aro & Laiho 2013, 4)

Mutta eivät kaikki alueet voi olla vetovoimaisia, eikä liikkuvaa massaa riitä kaikille. Jotta jokin alue voi kasvaa, on toisten kutistuttava. Taantuvilla alueilla tulee olla olemassaolon oikeus, vaikka ne eivät kiihdytä kansantalouden kasvua. Kaikkea ei pidä mitata kasvun ideologian kautta. Taantuville alueille on löydettävissä oma, kasvusta siippumaton tarkoituksensa.

3.2 Kasvuteoriat ja taantumisen rakenne

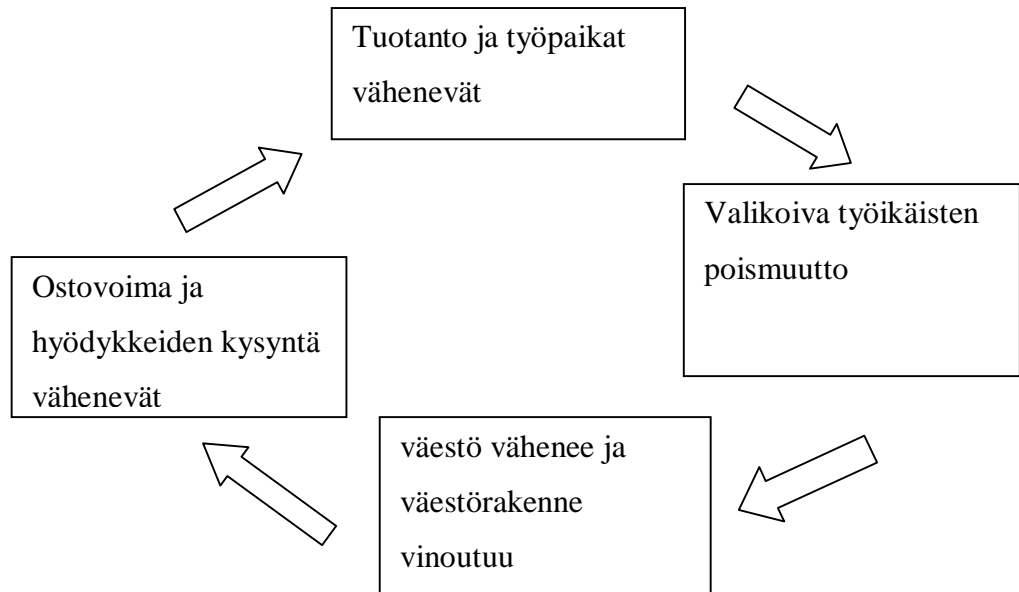
Mikkelin demografinen kilpailukykyanalyysissä muuttoliiketutkija Timo Aro esittelee ns. Positiivisen kasvun kehän, johon kuuluu viisi kasvuetua. Kasvuedut ovat uusiutumis- ja kilpailukykytekijöitä, jotka toimivat alueen kasvun moottoreina. Mitä useampi kasvuetu alueella toteutuu, sitä paremmat ovat kasvun edellytykset. Kasvuedut myös täydentävät toisiaan ja vahvistavat alueen

myönteistä kehitystä. Kasvuetuja ovat alkuetu, saavutettavuusetu, demografinen etu, rakennettu, eli strateginen etu ja mentaalinen etu. (Aro & Laiho 2013, 5, 6.)

Positiivisen kasvun kehän viisi kasvuetua:

1. Alkuedun alue saa historiallisen kehityksen, alueellisen työnjaon tai tapahtuneen kehityksen tuloksena. Alkuetu syntyy aluksi erinomaisen luonnontieteellisen sijainnin ansiosta ja myöhemmin sitä vahvistaa keskittymiskehitys. Alueen kasvukehä laajenee ja lukkiutuu niin sanotuksi positiivisen kasvun kehäksi, jolloin kasvu synnyttää uutta kasvua.
2. Saavutettavuusetu perustuu alueen optimaaliseen sijaintiin suhteessa muihin keskittymiin, verkostoihin tai logistisiin solmupisteisiin. Saavutettavuusetu perustuu toimiviin käytävyhteyksiin, joita ovat maantiet, rautatiet, lento- ja satamayhteydet.
3. Demografinen etu perustuu alueen positiiviseen väestönkehitykseen ja pitää sisällään luonnollisen väestönlisäyksen sekä muuttoliikkeen.
4. Rakennettu, eli strateginen etu perustuu alueen tietoihin strategisiin valintoihin ja pitkäjänteiseen kehittämiseen. Alue panostaa järjestelmällisesti valittuihin painopisteisiin tulevaisuuslähtöisesti alueen yhteisen ja kestävä edun näkökulmasta. Positiivinen uusiutuminen käynnistyy usein rakennemuutoksen tai sisäisen ja/tai ulkoisen shokin seurauksena. Ennakointi- ja muutosherkkyys reagoida muuttuneessa tilanteessa korostuvat.
5. Mentaalinen etu perustuu alueen tahtotilaan. Positiivisten mielikuvien luominen korostuu. Alue uskoo itseensä ja mahdollisuuksiinsa. Ulkopuolisten (elinkeinoelämä, valtio, EU jne.) ja omilla päätöksillä on iso ohjaava merkitys. Onnellisilla sattumilla, tapahtumilla ja ulkopuolisilla päätöksillä on iso merkitys.

Aro toteaa, että alue voi joutua vastaavasti myös negatiivisen kasvun kehälle. Negatiivisen kasvun kehällä vaiheet etenevät päinvastaiseen suuntaan eli työpaikkojen väheneminen johtaa aktiivi-ikäisten poismuuttoon, markkinoiden supistumiseen, vetovoiman laskemiseen, edelleen lisääntyviin poismuuttoihin ja niin edespäin vahvistaen alueen negatiivista kokonaiskehitystä. (Aro & Laiho 2013, 6.)

Kuvio 2. Maaseudun negatiivisen kehityksen kehä (Anttiroiko ym. 2006, 91.)

Taantumisen rakennetta voi hahmottaa myös supistumiskehityksen kautta (Anttiroiko ym. 2006, 91).

”Maaseudulla keskittymien kasvua rajoittavat pitkät etäisyydet asiakkaisiin sekä nuorten ja aktiivi-ikäisten lähtömuuton seurauksena koulutetun työvoiman puute. Myös paikalliset markkinat supistuvat ostovoiman pienentyessä. Tällaisessa ympäristössä asenneilmasto kääntyy helposti passiiviseksi. Uuden kokeilemisen mielekkyys vähenee ja ennakkoluulot vastaavasti vahvistuvat. Yhteisöstä voi puuttua oppimisen, tiedon jakamisen ja innovaatiotoiminnan perinne. Sosiaalisen pääoman puute onkin yksi syy, jonka takia maaseudun kehityspisteissä käynnistyneillä keskittymis- ja tehostumisprosesseilla on taipumus hidastua ja jopa pysähtyä.”

Aron esittelemä Positiivisen kasvun kehän viisi kasvuetua tuntuu maaseudun taantumiaan nähden kovin vaihtoehdottomalta. Alue on joko jatkuvassa kasvussa tai sitten se luisuu väistämättä tuhoon, ”negatiiviseen kierteeseen”. Positiivisen kasvun kehä-malli ei tunnu sisältävän alueen kehitysvaiheiden tasanteita tai hiipumia.

Positiivisen kasvun kehän viisi kasvuetua ovat kääntäen taantumisen aiheuttajia. Kolme ensimmäistä kasvuetua, alkuetu, saavutettavuusetu ja demografinen etu, eivät tarjoa taantuvalla alueella mitään kehitysnäkymiä. Jos taantuva alue ei ole saanut kasvua lukitsevaa alkuetu, ei sijaitse solmupisteessä ja alueen väestö

vähenee ja ikääntyy, vaikuttavat alueen tulevaisuuden mahdollisuudet ennakkoon tyrmätyiltä. Kasvun kehän kaksi jälkimmäistä kohtaa rakennettu etu ja mentaalinen etu sen sijaan sisältävät taantuvan alueen kehittämisen työvälineet. Ennakointitaito yllättävän rakennemuutoksen aikana sekä alueen yhteisen tahtotilan rakentaminen vaativat kuitenkin taantuvalta alueelta paljon osaamista ja visionäärisyyttä sekä kykyä toimia yhdessä kohti valikoitua päämäärää ja se on paljon vaadittu.

Kasvuteorioiden äärellä pohdin, mitä taantuville alueille jää. On oltava monipuolisempia alueiden elinkaaren kuvauksia kuin vain kasvava tai taantuva. Aron esittelemä Positiivisen kasvun kehä on erittäin työorjentoitunut: alueen kasvupotentiaali näyttää perustuvan vain työhön ja talouden menestymiseen. Miten aluekehityksen suunnittelu huomioi ne ihmiset, jotka etsivät hiljaisuuden ja tyhjyyden paikkoja tai ovat työelämän ulkopuolella? Tässäkin opinnäytetyössä on osoitettu, että asuinpaikan valinnassa myös muut kuin työhön ja kasvuun liittyvät asiat vaikuttavat ihmisten ratkaisuihin.

Ehkä ”alueellisen energisyyden volyymi” voisi olla jonkinlainen mittari tai ajatusmalli? Kun on pieni alue, riittää pienetkin asiat ylläpitämään tarpeellista rakennetta ja viemään aluetta eteenpäin. ”Eteenpäin” ei tarvitse tarkoittaa aina kasvua, vaan eteenpäin mennään ja olemassa ollaan, vaikka väki vähenee ja muutkin taantumisen merkit täyttyvät. Esimerkiksi 1970-luvulla kirkonkylät olivat alueellisesti melko suppeita ja palvelut niukkoja. Silti kunnan väkiluku oli huipussaan. Asutus jakaantui tasaisemmin laajalle alueelle, ja sitä myöten palveluja oli saatavilla pitkin maaseutua lähellä ihmisiä. Sitten alkoi alueellinen keskittymiskehitys, maaseudun tyhjentäminen ja mökkirakentamisen aalto täytti maaseudun rannat.

Voiko taantumisen tarkastelussa löytyä ”merkittävä piste”? Hetki, jolloin alue on todennettavasti jäänyt kasvun ulkopuolelle. Ja tämän merkittävän pisteen kohdalla alueen resurssit siirretään jäljelle jääneen ylläpitoon ja hiipuvan liekin hallintaan.

4 MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU

”Sinä sanoit menkäämme, maalle meidän landelle. Mietin, nyt juttu tää onnistuu.” (Somerjoki, Tiainen 1973)

4.1 Maaseudun rooli

Suomalaisen maaseudun yksi merkittävä rooli on ollut inhimillisen pääoman tuottaja: ihmishautomo ja työvoimalähde. Kuhmosen ja Niittykankaan mukaan tämä maaseudun todellinen suuri rooli on ollut näkymätön ja vaiettu. (Kuhmonen & Niittykangas 2008, 101.)

Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010 (2007, 26, 27) antaa maaseudulle kansallinen omavaraisuuden ja turvallisuuden takaajan roolin. Turvallisuuden nimissä maaseutu tulee pitää asuttuna ja maaseudun elintarviketuotannon varmistamiseksi on huolehdittava eläinlääkinnän ja elintarvikevalvonnan palvelujen saatavuudesta.

Voimakas maaseudun rakennemuutos vaikuttaa maaseudun yhteisöllisyyteen. Maatilojen vähentyessä maatalouselinkeino ei ole enää kylää yhdistävä tekijä, kyläkoulujen ja palvelujen katoaminen hävittää maaseudun yhteiset kohtaamispaikat ja heijastuu sosiaalisen kanssakäymisen muotoihin. Kirjassa *Asumisen vapaus*” arkkitehti Ilmari Mattila toteaa, että maaseutukylistä on tullut asuinpaikkoja, joista käydään töissä muualla (Mattila 2012, 110).

Myös Maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa 2007 – 2010 kiinnitetään huomiota maaseudun voimistuneeseen roolin asuinympäristönä. Asumisen todetaan olevan yhä useammin syy maaseudulle sijoittumiseen ja myös monelle kaupunkilaiselle mieluinen vaihtoehto. Maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa todetaan: ”Koska maaseutu on haluttu asuinympäristö, on tarpeen helpottaa maaseudulla asumista ja sinne muuttamista esimerkiksi kehittämällä maankäytön suunnittelua ja rakennuslupamenettelyä, infrastruktuuria, peruspalvelujen saatavuutta, erilaisten asumisvaihtoehtojen tarjontaa sekä sujuvaa työmatkaliikennettä ja paikasta riippumattoman työn mahdollisuuksia” (2007, 25).

Maaseutu näyttäytyy erilaisena maaseudun kantaväestölle ja kaupunkilaisille. Siinä, missä kaupunkilainen ammentaa maaseudulta hyvinvointia ja vaihtelua arkeensa, kokee maaseudulla asuja hyvinvointinsa olevan uhattuna

peruspalvelujen ja maaseudun ansaintamahdollisuuksien heikentyessä. Tässä ristiriidassa piilee maaseudun uusi rooli kansakunnan ehtymättömänä hyvinvoinninlähteenä – kunhan vain löydetään uusia ratkaisuja peruspalveluiden tarjoamiseksi. (Kuhmonen & Niittykangas 2008, 100.)

Maaseutu ei voi jäädä pysähtyneisyyden tilaan haikailemaan menneiden aikojen nostalgiaa, vaan maaseudun on mukauduttava yhteiskunnan kehitykseen, mutta luotava oma tulevaisuuden visionsa (Henttinen 2009, 52). Ihmisten pyrkimykset ovat tulevaisuuden tekemisen ytimessä. Yhteiskunnan tehtävä on tarjota ihmisten pyrkimyksille kiinnepisteitä. Ihmiset ponnistelevat myönteisen eteen, siksi maaseudun kehityksen moottorina ei voi olla tuska ja ahdistus. (Kuhmonen, Niittykangas 2008, 102).

Tulevaisuus pitää tehdä. Tulevaisuudentutkimuksen peruseriaatteiden mukaisesti maaseudun tulevaisuus ei ole taattu ja tulevaisuuden tutkimuksen perusteisiin ja soveltamiseen perehdyttävässä teoksessa todetaankin, että maaseutu saattaa nousta kaupunkiväestöä monipuolisesti palvelevan ja siitä taloudellista voittoa saavan toimijan asemaan sen sijaan, että jää perinteiseen aluepoliittisten almujen saajan rooliin. (Kamppinen, Kuusi & Söderlund 2003, 662.)

Kuhmonen ja Niittykangas (2008, 100) kiteyttävät pohdinnan maaseudun roolista todetessaan ”Maaseudun uudessa roolissa ei ole asukasmäärätavoitteita, on vain rakenteita ja niitä muuttavia prosesseja”.

4.2 Maaseudun kehittäminen ja maaseutupolitiikka

Kirjassa Maaseutu politiikan tantereena Annastiina Henttinen kuvailee maaseutupolitiikan syntyä 1980-luvun Suomessa, jonka maaseudun perustana oli siihen asti ollut aluepolitiikka ja maatalouspolitiikka. Maaseutupolitiikan tehtäväksi tuli etsiä uusia elämisen mahdollisuuksia ja tukea yhdyskuntia paikallisella tasolla. Maaseutua piti elvyttää yhteistyössä yli rajojen: yrittäjyyden ja omaehtoisuuden avuin. Merkittävä maaseutupoliittinen avaus oli tutkijapiireissä kehitetty kylätoiminta. (Henttinen 2009, 9, 43.)

Maaseudun elinvoiman uskotaan kasvavan parantamalla kilpailukykyä, asukkaiden toimeentuloa, palveluja ja yhteistoimintaa. Mahdollisuuksia nähdään maatilamatkailussa, maatilalomituksessa, alihankinnassa, työosuuskunnissa ja

etätyössä. Ihmisten viihtyvyyttä ja halukkuutta muuttaa maalle edistätään monenlaisin toimenpitein. Maaseudulla annetaan kaikkien kukkien kukkia, jotta taantumiskierre ja palvelujen näivettyminen pysähtyisi. (Henttinen 2009, 48.)

Maaseutupolitiikassa on haluttu puolustaa ihmisen oikeutta valita asuinpaikkansa, vaikka se olisi työmarkkinoiden vastainen. Maaseudulla tehtävän työn määrä vähenee jatkuvasti elinkeinojen monipuolistumisesta huolimatta. Työpaikkojen ylläpitäminen vaatisi laadullisia muutoksia ja valtavasti kehitystyötä.

Rakennemuutos on tapahtunut maaseudulla erittäin nopeasti. Maaseudun tulevaisuuden kannalta tärkeää olisi nyt havahtua katsomaan kohti uutta ja päästää irti väistyvistä aloista ja toimintamalleista. Näin vapautuisi resursseja ja arvostusta uusille, nouseville suuntauksille. (Henttinen 2009, 49, 51.)

Henttinen kirjoittaa, että joskus maaseutupoliittinen pohdinnan lopputuloksena voi olla toteamus, että voimavarat alueella ovat heikentyneet liikaa. ”Tällöin annetaan ihmisarvoista elämää takaavaa saattohoitoa ja todetaan ikimuistoinen taistelu erämaata vastaan hävityksi” (Henttinen 2009, 49). Ajatus on todella rohkea ja lähes mahdottoman tuntuinen. Voitaisiko todella loputtoman kasvun tavoittelun sijaan katsoa todellisuutta silmästä silmään ja antaa pienen taantuneen kunnan hiipua pois? Tämäkin mahdollisuus olisi mielestäni aina sisällytettävä kuntastrategioihin nimenomaan ”ihmisarvoisen elämää takaavan saattohoidon” varmistamiseksi.

Suomalaisessa maaseutupolitiikassa ovat menestyneet hyvin vahvat, keskusjohtoiset projektit, kuten osuustoiminta ja Kekkonen. Maaseudun kehittäminen onnistuu myös tulevaisuudessa, kun keskityään harvoihin avainprosesseihin, joilla on vahvasti keskitetty johto. Samalla tulee tukea ihmisten omatoimisuuspyrkimyksiä. (Kuhmonen & Niittykangas 2008, 102.)

Osuustoimintainstituutin tutkija Anne Köppä kiteyttää maaseutupolitiikan olennaisen periaatteen todetessaan, että maaseudulla ei pidä väkisin edistää sellaisia suuntauksia ”jotka ovat liian edistyneitä paikalliseen asenneilmastoon”. Maaseudun kehittäminen voi onnistua, kun siinä lähdetään asukkaiden tarpeista ja kyvyistä. Ensisijaisen tärkeää maaseudun tulevassa menestymisessä on sosiaalinen pääoma, eli paikallisten ihmisten osaaminen. Maaseudulla selviytyminen vaatii, että ihminen pohtii omaa asemaansa, tekee urasuunnittelua ja opiskelee yhteistyökykyä ja viestintätaitoja. Maaseudulla toimivan yrittäjän on

opittava rytmittämään elämänsä asiakkaiden ja muun elinkeinoelämän mukaan. Maaseutupolitiikan tehtävä on motivoida ihmisiä. (Henttinen 2009, 49, 52.)

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, YTR on valtioneuvoston asettama yhteistyöelin, jonka tehtävänä on sovittaa yhteen maaseudun kehittämistoimia ja edistää maaseutuun kohdistettavien voimavarojen tehokasta käyttöä. Useista ministeriöistä ja muista organisaatioista koostuva YTR on laatinut Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman. Siinä keskitytään laajoihin maaseutupolitiikan kysymyksiin ja esitetään konkreettisia toimenpiteitä maaseudun asukkaiden ja yritysten olosuhteiden parantamiseksi. (Maaseutupolitiikka.fi, 2013.)

Maaseutupoliittisesta erityisohjelmasta 2001 - 2012 nousee esiin kolme maaseudun kehittämisen kannalta erityisen tärkeää asiaa: osaaminen, rakenteet ja toimintatavat sekä työ.

1) Osaamisella luodaan maaseudulle kestäväällä tavalla hyvinvointia, uutta työtä ja tuotantoa. Maaseudun asukkaiden ja toimijoiden osaamista on tietoisesti kasvatettava. Lisäksi tulee tunnistaa ja ottaa käyttöön asukkailla jo oleva tieto ja osaaminen, joka liittyy erityisesti käytäntöön. Yhteisötalous ja kansalaistoiminta ovat ne keinot, joilla osaamista kasvatetaan. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 22 – 23.)

2) Työ maaseudulla on usein sirpaleista. Siksi tarvitaan töiden ja pätkätoiden kokoamista. Maaseudulla tulee lisätä myös työn sopimuksellisuutta ja etätyön mahdollisuuksien käyttöönottoa. Maaseudulla ei menestyä keskittymällä yhteen ammattialaan, vaan tarvitaan moniosaajia, joiden koulutukseen tulee myös panostaa. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 23.)

3) Organisaatioiden rakenteet ja toimintatavat vaativat maaseudulla perusteellista uusimista. Jatkossa toiminta maaseudulla perustuu yhteistyöhön ja poikkihallinnollisuuteen. Työmuotoja, jotka lisäävät osaamista ja voimavaroja käytetään uuden maaseudun rakentamiseen. Kylätoiminta ja toimintaryhmyt ovat kehittyneet pysyviksi maaseutupolitiikan välineiksi (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 12, 29.)

2010-luvun Suomessa merkittävä maaseudun tulevaisuuteen vaikuttava asia on valmisteilla oleva kuntarakenneuudistus. Se on vahvasti keskusjohtoista politiikkaa, jota maakunnissa vastustetaan. Näyttää siltä, että jälleen ollaan unohtamassa maaseutupolitiikan tärkein periaate – aloittaa kehitystyö paikallistasolta. Tosiasioilta ei kuitenkaan saa ummistaa silmiä. Suomalainen maaseutu on kriisissä taantumisen ja väestön ikääntymisen takia. Kuhmonen ja Niittykangas (2008, 104) kysyvät Maaseudun tulevaisuus – Ajattelun käsikirjassaan, että ”mitä uutta pitäisi keskitetysti pyrkiä luomaan, tarjoamaan ihmisille toimintavaihtoehtoksi ja markkinoiden koeteltavaksi?”

4.3 Visioita maaseudun tulevaisuudesta

Maaseudun tulevaisuudesta on laadittu monenlaisia vaihtoehtoisia näkemyksiä. Näiden näkemysten, eli skenaarioiden tarkoituksena on toimia eräänlaisina ajatusten herättäjinä ja kehitysmahdollisuuksien testajina. Skenaariot eivät ole ennusteita, vaan ne on tarkoitettu keskustelun, pohdinnan ja käytännön kokeilujen sekä kehityshankkeiden työkaluiksi ja malleiksi. (Kamppinen ym. 2003, 660.)

Euroopan yhdentymisen tultua ajankohtaiseksi pohdittiin Suomessa maaseudun tulevaisuutta erityisesti maatalouden sopeuttamisen näkökulmasta. Suomen maatalouden vaihtoehtoiksi esitettiin alueellisen suurtuotannon mallia, suhteellisen edun strategiaa, hyvinvointistrategiaa, aktiivista sopeuttamista sekä ekotuotantoa. Erään vision mukaan maaseudusta muodostuisi Akropolis, jonka toiminta perustuu innovaatiokeskuksiin ja verkostotalouteen. (Henttinen 2009, 57.)

1990-luvulla suosituksi maaseudun uudeksi näkemykseksi nousi ns. Kolmas tie, jonka kehittäjänä oli professori Hannu Katajamäki. Maaseudun kolmannen tien keskeinen piirre oli nähdä maaseutu kokonaisuutena, joka sisälsi monimuotoisia toimintoja. Maaseutua ei siis pitänyt enää ajatella pelkästään maatalouden ympärinä. Katajamäen visiossa esiintyviä ihmishahmoja olivat eurojupit ja jarruttajat. Eurojupit näkivät tulevaisuudessa kaupunkien ympärillä muutaman kilometrin säteisiä hyvinvoinnin kehii, joihin mahtuivat sekä tehomaa-alaus että nukkumalähiöt. Jarruttajat puolestaan pitivät kynsin hampain kiinni maatalouden saavutetuista eduista. Maaseudun kolmannen tien kantava ajatus oli synnyttää maaseudulle uusia toimintoja ja saada sinne uusia muuttajia. ”Tulevaisuudessa

maaseudulle jäisi luonnollisesti myös viljelijöitä, mutta enemmistönä olisivat pienyrittäjät, vapaiden ammattien harjoittajat, etätyöntekijät, palveluammattilaiset ja keskuksissa työssä kävijät.” (Henttinen 2009, 57.)

Teoksessa Tulevaisuuden tutkimus – perustet ja sovellus esitellään Heinosen vuonna 2001 hahmottelemia Suomen maaseudun tulevaisuuden skenaariota, joita ovat seuraavat: 1) Etätyöesikaupunki Rurbania 2) Permakulttuuriparatiisi Permalandia 3) Luonnonreservaatti Ekosampo 4) Maaseutulinnake Ruraburgia 5) Autiomaa Rexodus 6) Maaseudun musta hevonen troija (Kamppinen ym. 2003, 660).

Maaseudun tulevaisuuden roolia ja mahdollisuuksia voidaan tarkastella myös kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksesta käsin. Maaseutu on kuin koti, jonne kaupunkielämässä väsynyt, raamatustakin tuttu tuhlaajapoika saa palata ja hakea apua. (Kamppinen 2003, 661.)

”Urbanisoituneessa tietoyhteiskunnassa maaseutu voi tulevaisuudessa saada Pelastusarmeijan piirteitä: se tarjoaa kaupunkilaisille kokonaisvaltaista ruumiin ja sielun elvytyspakettia: soup, soap and soul. Hädässä olevalle ensisijaisesti soup eli keitto symbolisoi turvattua elintarvihuoltoa, soap viittaa puhtaaseen asuinympäristöön ja soul maaseudun tarjoamiin virkistysmahdollisuuksiin.”

4.4 Maaseudun mahdollisuudet

Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010 listaa maaseudun runsaiksi mahdollisuuksiksi asumisen, lähipalvelut, paikallisyhteisön, maa- ja metsätalouden, bioenergian, matkailun ja maaseutukulttuurin.

Annastiina Henttinen (2009, 49) kirjoittaa, että ”maaseutuväestö oli katsonut ongelmia silmästä silmään monesti ennenkin.” Vaikka maaseudun tulevaisuutta varjostavat useat ongelmat, on löydettävissä myös positiivisia näkymiä, joihin tulee osata tarttua. Kuten todettua, maaseudun tulevaisuus on paikallisten ihmisten teoissa ja päätöksissä.

4.4.1 Asuminen

”Työ taajamassa, yö maaseudulla näyttää olevan uusi elämäntapa maaseutualuiden asukkaille” todetaan kirjassa Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa (Ylönen 2000, 30). Asuminen maaseudun mahdollisuutena näyttäytyy ainakin kolmella eri tavalla: 1) Maaseudun asumiseen liitetään haja-asumisen kritiikki ja pohdinta rakentamisen oikeudesta. 2) Maaseudun asuminen voi toteutua uusissa muodoissa, kuten teema-asumisessa tai asuinmaaseudun käsitteessä. 3) Asuminen maaseudulla toteutuu vapaa-ajan asumisena ja eläkeiän myötä pidentyvänä mökkeilynä.

1) Haja-asumisen kritiikki ja oikeus rakentamiseen

Yhdyskuntasuunnittelun emeritusprofessori Kaj Nyman toteaa maalla asumiseen liittyvästä poliittisesta ilmapiiristä seuraavaa: ”Saamme asua siellä, jos kykenemme, mutta jos tarvitsemme yhteiskunnalta jotakin, meidän on haettava se kaupungista”. Nyman huomauttaa, että vaikka tutkimukset osoittavat, että vain kaksi prosenttia Suomen väestöstä on rakennetussa ympäristössä, tiiviillä kerrostaloalueilla viihtyviä ”aitoja urbaaneja”, on kaupunki ainoa suomalaisille tarjolla oleva tulevaisuus. (Nyman, 2008.)

Ihmisen perusoikeutena voidaan pitää oikeutta valita oma asuinpaikkansa. Tätä oikeutta on kavennettu ympäristöhallinnossa omaksutulla ideologisella ohjelmalla. Haja-asutuksen kritiikissä puhutaan ’hजारakentamisen hallinnasta’ ja ’yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä’. Tähän sisältyy ajatus, että maaseudulla, kylissä tai kesämökkirannoilla asuminen olisi rakenteellinen virhe tai särkyneisyyttä, hajalla oloa. Maaseudulle rakentamista on ruvettu pitämään kategorisesti pahana. (Kuisma 2012, 6, 83, 84.)

Arkkitehti Steffan Lodenius pohtii rakentamisen oikeutta. Maaseudulla rakennusoikeus määritellään niin sanotun kanta- tai emätilaperiaatteen mukaan. Lodenius arvostelee tapaa keinotekoiseksi ja toteaa, ettei se sovellu maaseudun ja kylien suunnitteluun. Laskentatapa tuottaa aivan liikaa hजारakennusoikeutta ja toisaalta aivan turhan harvaa asutusta kylätaajamiin. Kantatila-periaate jatkaa isonjaon ja uusjaon kylänhajauttamisperinteitä. Lodenius kirjoittaa: ”Ajatus vapaiden talonpoikien perusoikeudesta hyödyntää ja rakentaa omia maitaan toimeentulonsa ja hyvinvointinsa tarpeisiin ei edellytä subjektiivista oikeutta

spekulatiiviseen maankäyttöön eli rakennuspaikkojen tuottamiseen kiinteistömarkkinoille” (Lodenius 2012, 99).

Kaavoittaja, DI Jarmo Mäkelä tyrmää Lodeniuksen kantatilaperiaatteen kritiikin. Mäkelän mukaan kantatilaperiaate ei suoranaisesti johda liialliseen hajarakennusoikeuteen. Kantatilaperiaate pohjautuu jo Suomen perustuslainkin mukaiseen maanomistajien tasa-arvoisen kohtelun vaatimukseen. Eli samanlaisissa olosuhteissa eri maanomistajille tulee laskea perustellusti samansuuruinen rakennusoikeus tilojen muodostamishistoria huomioon ottaen. Kantatilaperiaatteen ”työparina” on sen sijaan tärkeää hyödyntää ns. mitoitusvyöhykeajattelua, jolla voidaan joko nostaa tai laskea alueen rakentamistehokkuutta. Mitoitusvyöhykeajattelussa huomioidaan uudisrakentamisen soveltuvuutta ja vaikuttavuutta ympäristöön sekä olemassa olevaan yhdyskuntarakenteeseen. Mitoitusluku voi olla huomattavasti korkeampi esimerkiksi kylämäisen asutuksen yhteydessä valmiin infrastruktuurin piirissä ja puolestaan pienempi, jos alue on sijainniltaan syrjäinen tai sillä on suojattavia luonto- tai maisema-arvoja. (Mäkelä, 2013.)

2) Uudet asumisen muodot

Arkkitehti Ilmari Mattilan mielestä ”maaseutu tarvitsee uuden roolin, jossa se herättää mielenkiintoa ja pystyy tarjoamaan mahdollisuuksia paremman yhteiskunnan syntymiselle.” Mattila tarjoaa tehtävään teema-asumista. Siinä asumisyhteisö ei perustu elinkeinoihin, vaan ihmisten omiin tarpeisiin ja arvoihin. (Mattila 2012, 111.) Ajatus on mielestäni suorastaan mullistava, sillä ihmisen oletetaan ensin etsivän itselleen työpaikan ja päätyvän sitten työn perässä asumaan jonnekin.

Mattila tarkoittaa teema-asumisella tekemisen tarpeista, arvomaailmasta ja yhteisöllisyyden kaipuusta johtuvaa maallemuuttoa, joka synnyttää ympärilleen useamman ihmisen asuinyhteisön. Kun samoista asioista kiinnostuneet ihmiset saatetaan yhteen, voi syntyä uutta osaamista ja elinkeinotoimintaa. Myös vapaa-aikaan liittyvä matkustaminen vähenee, kun vakituinen asuinympäristö tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen. Mattilan mielestä teema-

asumisella on mahdollista luoda ekologinen ja yhteiskunnallinen oikeutus maallemuuttoon. (Mattila 2012, 111, 116.)

Asuinmaaseudulla tarkoitetaan kylämäistä omakotitaloasutusta. Asuinmaaseutu ilmentää asumisen vapautta paikan valinnan ja liikkumisen vapautena sekä mahdollisuutena omaan reviiriin ja etäisyyteen yhteisöstä. Kirjailija Matti Mäkelän mukaan asuinmaaseutu asumismuotona halutaan kieltää, ja koska sitä ei voida tehdä suoraan, pyritään asumismuoto tekemään mahdottomaksi poliittisin ja hallinnollisin päätösin; kaavoituksella, kiinteistöveroilla ja jätteenpoiston kalleudella. (Mäkelä, 2012, 14 – 15.)

Rakennemuutoksen myötä jää maaseudulla rakennuksia kylmäksi, viljelyaukeita metsittyviksi ja kylärakenteita vajaakäyttöisiksi. Tästä aiheutuu mielenkiintoisia samassa kylässä havaittavia ongelmia: tyhjentyvät talot ei saa uusia asukkaita, koska rakennusperintöä arvostavia kotinikkareita ei löydy, ja toisaalta uudisrakentamisviettiset perheet eivät saa kotia, kun tarjolle ei saada uusia rakennuspaikkoja. Arkkitehti Lodenius peräänkuuluttaa ratkaisua tilanteeseen. Hän toteaa, että tarvitaan yhteisjärjestelyjä, toimivia kiinteistömarkkinoita, ostajia ja myyjiä sekä suunnitelmia. (Lodenius 2012, 104.)

3) Vapaa-ajan asuminen ja eläkeiän myötä pidentyvä mökkeily

Vapaa-ajan asuminen, mökkeily on tunnetusti merkittävä maaseutualuiden ilmiö. Loma-asutuksella on suuri vaikutus kunnan taloudelle, palveluille ja elinkeinoelämälle erityisesti alueilla, joilla väestö muuten vähenee. Rantojen käyttäminen loma-asutukseen nähdään tärkeänä keinona elinvoimaisuuden säilymisessä ja lisäämisessä. Loma-asutuksen muuttuminen ympärivuotiseksi mielletään hidastavan maaseudun autioitumista ja tukevan tasapainoisen aluerakenteen säilymistä. Rakennuskannan ja infrastruktuurin hyödyntäminen vapaa-ajan asutukseen väitetään edistävän ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehitystä autioituvilla alueilla. (Jarva 2005, 7, 75)

Kirjassa Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa uusi maaseutuasuminen nähdään vuosittain pitenevänä mökkeilynä. Mökkeilijät todennäköisesti hakevat vapaa-ajan palvelut lähikaupungista aiheuttaen ”kakkoskotikunnalle” vain pieniä rasitteita palvelukysyntään. Mutta toimivat mökkikunnan palvelut voivat kuitenkin olla lisäkiihottimena hankinta- ja muuttopäätöstä tehtäessä. (Ylönen 2000, 30.)

Nk. Suuren ikäluokan halu muuttaa mökkipaikkakunnalle on maaseudulle mahdollisuus. Eläkeiän kynnyksellä halutaan kenties vetäytyä lapsuusmaisemiin. Talviasuttavat ja tilavat kakkosasunnot remontoidaan ympärivuotiseen käyttöön soveltuviksi ja kaupunkiasunnot vaihdetaan pienempiin ’talviasuntoihin’. Kehityksen esteeksi voi muodostua kallistuva yksityisautoilu ja liian hankalat tai kalliit jätevesien käsittelyjärjestelmät. (Ylönen 2000, 30.)

Itse en näe jätevesijärjestelmien rakentamista suuren ikäluokan maallemuuton esteenä. Ennemmin pohdin, mitä sitten tapahtuu, kun maalle muuttaneet suuren ikäluokan edustajat ikääntyvät niin, etteivät enää pärjää omatoimisesti. Missä he silloin asuvat ja kuka heidät hoitaa? Ja kuka lukuisia vapaa-ajan asuntoja käyttää sitten, kun suuret ikäluokat loppuvat? Mitä rakennuksille tapahtuu?

4.4.2 Elämäntyyli

Valtiotieteiden tohtori, muuttoliiketutkija Timo Aro esittää väittämän, jonka mukaan ihmiset eivät valitse asuinpaikkaa pelkästään työpaikkojen tai sijainnin takia. Ihmiset hakeutuvat paikkoihin, jossa voivat yhdistää työhön, sijaintiin ja elämäntyyliin liittyvät edut niin sanotusti ”oikeassa paikassa”. (Aro & Laiho 2013, 4.)

On huomattu, että asumiseen liittyvien vapaa-ajan toimintojen kysyntä on lisääntynyt voimakkaasti. Pientalopohjainen asuntotuotantotrendi sekä voimakkaasti kasvava terveystietoisuus edistävät kaupunkimaatalouteen kuuluvia puutarha-, kasvima- ja hiljentymis- yms. aktiviteettejä kansalaisten keskuudessa. Ihmiset hakevat asuinpaikalta paikallista identiteettiä. Liian samankaltaisia paikkoja vieroksutaan. Maaseutuasumisessa kannattaa siis edistää paikallisen identiteetin, ”paikan hengen” vahvistumista. (Ylönen 2000, 31.)

4.4.3 Ekoseutuajattelu, luonto ja luontoyhteys

Maaseudun yhtenä mahdollisuutena voi olla ns. ekoseutuajattelu. Näin esittävät tutkijat Sirkka Heinonen ja Minna Halonen lehtiartikkelissaan Vihreä kaupunki luo ekoestettiin. ”Ekoseutumalli on ennen kaikkea uusi ajattelu- ja toimintatapa, jossa kokonaisvaltaisen kehityksen motivoivina tekijöinä ovat ekologisuus, kulttuuri ja hyvinvointi” (Heinonen & Halonen, 2007).

Ekoseutu syntyy, kun omaa toimintaa tarkasellaan kriittisesti. Lisäksi on oltava oikeanlainen tahtotila toimia yhteistyössä asukkaiden, yritysten, viranomaisten, suunnittelijoiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Luonnollisesti ekoseudun ajatukseen kuuluu myös kestävän kehityksen ajatusmalli. Kirjoittajat ehdottavat, että ajatusmallissa yhdistyisi vihreän, kauniin ja hitaan muodostama suunnittelukokonaisuus, jonka tavoitteena on kytkettynä paikallisiin vahvuuksiin. Heinosen ja Halosen mukaan ekoseudun edelläkävijäksi voi nousta vaikka maaseudun pieni kunta. (Heinonen & Halonen, 2007.)

Punkaharjun Putikon kylään vuonna 1994 laaditussa YVA-selvityksessä (ympäristövaikutusten arviointi) Hannu Nieminen esittää mielestään erittäin mielenkiintoisen näkökulman luonnonympäristön merkityksestä maaseutualueen kilpailuvalttina.

Punkaharjun kuntasuunnitelman yleistavoitteissa tunnustetaan paikkakunnan ainutlaatuisen luonnon olemassaolo. Kuntasuunnitelmaan on kirjattu, että ”kunnan ainutlaatuinen luonto, vesistö ja metsät sekä harjut ovat viihtyisiä ja turvallinen elinympäristö, jossa on mahdollisuus monipuoliseen toimintaan.” Nieminen tarttuu lauseen sisältöön todeten metsien, harjujen ja vesistöjen olevan elinympäristö joillekin eläimille, linnuille, kasveille ja kaloille ja jatkaa yhtymällä ajatukseen, että kunnan ainutlaatuisessa luonnossa voi olla mahdollisuus moninaiseen toimintaan. (Nieminen 1994, 14.)

Niemisen terävä kritiikki kohdistuu ajatukseen luonnonympäristöstä kunnan kilpailuvalttina. Hän muistuttaa, että monet ihmiset pelkäävät metsää ja vettä tai ovat iältään tai kunnoltaan sellaisia, että liikkuminen niissä on suorastaan mahdotonta. Nieminen on tehnyt havainnon, että metsiä ja vesiä käytetään Putikossa mahdollisuuksiin nähden vähän. Myös suomalaisen ilmaston olosuhteet,

pitkä rospuutto- ja talvikausi vähentävät metsien ja vesistöjen käyttömahdollisuuksia. (Nieminen 1994, 14.)

Niemisen oivallus kunnan tulevaisuuden tekijä on kylä. Metsien ja järvien sijaan viihtyisä ja turvallinen elinympäristö ihmiselle ympäri vuoden on kylä. Kylässä, ja tässä tapauksessa Putikossa, on ihmisellä mahdollisuus monipuoliseen toimintaan ja kokemuksiin iästä ja sukupuolesta riippumatta. (Nieminen 1994, 14.)

Niemisen esittämä oivallus on loistava. Ihminen ei todellakaan asu metsissä tai järvillä, vaan kylissä ja taajamissa. Niissä, ihmisen omaksi elinympäristöksi rakentamissaan paikoissa pitää olla maaseudun kehittämisen ydin ja ”se jokin”, josta hehkuttaa. Tässä palataan jälleen ajatukseen, että maaseutu näyttäytyy ihmisille erityisesti asumisen paikkana ja maaseudun tulevaisuutta visioitaessa juuri asumisen ja arjen edellytyksiin tulee panostaa.

Maaseutuun on siis aina liitetty luonto ja se mielletään kilpailuvalttina. Mutta onko luonnon ja ihmisen välillä oleva luontosuhde oivallettu kaikkine mahdollisuuksineen? Puhutaan luonnosta vieraantumisesta ja sen vaikutuksista ihmisen kestävämpään toimintaan luontoa kohtaan. On esitetty, että erityisesti maaseudulla voisi olla annettavaa luontoyhteyden uudesti tiedostamiseen.

Ihmisen hukatusta luontoyhteydestä ja sen uudelleen löytämisestä keskustelivat dosentti, tulevaisuuden tutkija Markku Wilenius, Riku Rantala ja Tunna Milanoff ohjelmassa Docventures – jälkiliukkaat 19.9.2013. Wileniuksen mukaan suomalaiset ovat Euroopan viimeinen erämaakansa ja suomalaisten luontoyhteys on vielä melko hyvin säilynyt. Wilenius jatkaa, että luontoyhteys on avain ihmisen ekologisempaan ajatteluun ja tiedostamiseen. Ja että tämä tiedostaminen mahdollistaa uusien innovaatioiden luomisen. Wileniuksen mukaan Suomella on edellytykset ns.6 aikakauden aidosti ekologisten innovaatioiden edelläkävijäksi ja tuottajaksi. (Docventures – jälkiliukkaat 2013)

Ajatus toimivan luontoyhteyden mahdollisuudesta edistää innovaatiota on mielestäni todella kiinnostava ja maaseudulle aikaisemmin tiedostamattomia mahdollisuuksia tarjoava.

Maaseudulla luonto on lähellä ja aina läsnä. Näin ollen maaseudun asukkaalle, toisin kuin kaupungissa asuvalle, on luontoyhteyden kokeminen tarjolla päivittäin hänen työskennellessään, viettäessään vapaa-aikaansa tai toimittaessaan arkisia puuhiaan luontoympäristössä.

Yksilön toimiva luontoyhteys on edellytys sille, että ihminen ymmärtää roolinsa maapallolla ja toimintansa vaikutukset ekosysteemiin. Yksilön toimiva luontoyhteys on pohja uusien kestävän kehityksen mukaisten innovaatioiden keksimiselle, tuotteistamiselle sekä uusien elinkeinojen kehittämiseksi. Erityisesti maaseudulla syntyneet, kasvaneet ja elävät ovat avainasemassa näiden uusien innovaatioiden tekijöinä, koska heillä voi olettaa olevan kaupungin asukkaita toimivampi luontoyhteys.

5 ALUEIDEN- JA MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU JA OHJAUS

”Viranomaiset saa mua turhaan etsiä, vielä riittää sentään jonkin verran metsiä. ... Käyn ahon laitaa, minä ilman paitaa. Ei estä kukaan, kun matkaa teen.” (Vainio Juha 1979)

5.1 Maankäytön suunnittelun keinot

Termillä maankäytönsuunnittelu mielestäni tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joilla määritellään, miten ja mihin tarkoituksiin maa- ja vesialueita käytetään ja kenellä käyttöön on oikeus. Määrittelijöinä toimivat virkamiehet, poliittiset luottamushenkilöt ja konsultit sekä yhä enenevässä määrin kansalaiset ja erilaiset kansalaisista koostuvat intressiryhmät, kuten yhdistykset ja seurakunnat.

Maankäytön suunnittelua ohjaa lainsäädäntö, maankäyttö- ja rakennuslaki. Se on ensimmäinen maankäyttöä ja rakentamista koskeva laki, jossa on yhtenäiset säännökset koko valtakunnan aluetta varten. Maankäytön suunnitteluun sisältyy maakuntakaava ja sitä edeltäneet seutukaavat, yleiskaavat, yksityiskohtaisemmat kaavat (asema- ja rantakaava), rakennusluvut, suojellut rakennukset sekä korkeimman hallinto-oikeuden käsittelemä rakentamis- ja kaava-asiossa. (Ekroos & Majamaa 2005, 6, 7.)

Maankäyttö- ja rakennuslaki tuli voimaan vuoden 2000 alussa. Muutoksina entiseen rakennuslakiin oli: 1) kunnan aseman vahvistuminen alueensa maankäytöstä päättävänä tahona, 2) kuntalaisten ympäristöään koskevaan päätöksentekoon osallistumista ja vuorovaikutusta koskevat säännökset, 3) haja-asutuksen ja taajaman välisen jaottelun poistuminen, tilalle tuli suunnittelutarvealueen käsite, 4) yhdistäminen kiinteämmin osaksi ympäristöä koskevaa lainsäädäntöä, josta seurauksena ympäristövaikutusten selvittämistarve. (Ekroos & Majamaa 2005, 6, 8.)

Maankäyttöä suunnitellaan asutuksen sijoittumisen ohjaamiseksi ja sitä kautta vaikutetaan esimerkiksi kunnallistekniikan rakentamistarpeisiin, palvelujen järjestämisen mahdollisuuksiin ja muihin kunnalle koituviin velvoitteisiin ja niiden kustannuksiin. Maankäytön suunnitteluperiaatteita ovat muun muassa ”Terveellinen, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö” (Jarva, 2005, 15, 74).

Maankäytön suunnittelun ja rakentamisen tarve vaihtelee maan eri alueilla. Kaavajärjestelmä, jolla maankäyttöä suunnitellaan, kattaa suurimman osan Suomen maa-alueen pinta-alasta. (Ekroos & Majamaa 2005, 6, 8.)

Maankäytön suunnittelujärjestelmän, jota kutsutaan myös alueiden käytön suunnittelujärjestelmäksi (Jarva 2005, 16) ominaisuus on tarkentuva suunnittelu. Suunnittelujärjestelmän ylinnä on koko maata koskevat, yleiset maankäytön periaatteen ja linjaukset, eli valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet. Sen jälkeen tulevat yleispiirteiset kaavat, eli maakuntakaava ja yleiskaava. Kaavahierarkian alimmalla tasolla ovat yksityiskohtaisesti maankäyttöä ohjaavat asema- ja ranta- asemakaavat. (Ympäristö.fi 2013.)

5.1.1 Kaavoitus

Kaavan laadinta on suunnitteluprosessi, johon sisältyy vuorovaikutuksen ja päätöksenteon vaiheita. Se, kuinka laaja ja pitkäkestoinen kaavoitusprosessi on, riippuu kaavan tarkoituksesta, kaava-alueen koosta ja osallisten määrästä. Kaavan laadinnan työvaiheita ovat 1) työn suunnittelu eli ohjelmointi, 2) tavoitteiden asettaminen, 3) selvitysten tekeminen, 4) ratkaisuvaihtoehtojen laadinta ja niiden arviointi, 5) ratkaisujen viimeistely ja hyväksyminen. (Jarva, 2005, 54.)

Kaavoituksen alussa tulee aina miettiä, mihin laadittavalla kaavalla pyritään ja mihin tavoitteisiin panostetaan. Kaavan taustalla tulisi olla kunnan kehittämistavoitteita ja kuntastrategia, joissa linjataan asumiseen, elinkeinoihin ja virkistykseen liittyviä asioita. Maankäyttö- ja rakennuslaki on kaavoituksen sitova lähtökohta, samoin on noudatettava, mitä luonnonsuojelulaissa ja muinaismuistolaissa säädetään. (Jarva 2005, 17, 25, 88.)

Kaavaa varten tulee laatia riittävästi selvityksiä. Niiden perusteella arvioidaan kaavan toteuttamisen ympäristöllisiä, yhdyskuntarakenteellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Vaikutusten arviointi tukee kaavan valmistelua ja auttaa valittavan kaavaratkaisun hyväksymistä. Selvitysten tekeminen vaatii aikaa, ja se tulee huomioida kaavoitushankkeen aikataulua suunniteltaessa. (Jarva, 2005, 130, 131.)

Kaavoituksen edetessä tavoitteet tarkentuvat. Yleis- ja asemakaavassa alueet saavat maankäyttövarauksia, eli ne osoitetaan tiettyä käyttöä varten. Alueita voidaan osoittaa rakentamiseen tai alueiksi, joilla rakentamista rajoitetaan. Kaavoissa annetaan myös tarkentavia määräyksiä vaikkapa rakennustavasta, erilaisista suojavyöhykkeistä ja alueen jakamisesta eri toimintojen kesken. (Jarva 2005, 88, 102.)

Koska kaavoitus sitoo merkittävän määrän kunnan resursseja omana työpanoksena ja konsulttimäärärahoina, on tärkeää suunnitella kaavahanke huolellisesti alusta alkaen. Kunnanvaltuusto hyväksyy yleis- ja asemakaavat. (Jarva 2005, 56, 69.)

Maankäytön suunnittelujärjestelmän mukaisia kaavatasoja on kolme: maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Maakuntakaava on yleispiirteinen maankäytön suunnitelma usean kunnan alueelle. ”Maakuntakaava esittää alueidenkäytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet ja osoittaa maakunnan kehittämiselle tarpeellisia alueita. Maakuntakaava ei ole voimassa oikeusvaikutteisen yleiskaavan eikä asemakaavan alueella.” (Etelä-Savon maakuntaliitto.fi, 2013.)

Asemakaavalla ohjataan maankäyttöä ja rakentamista yksityiskohtaisesti: miten rakennukset sijoittuvat tontilla, minne pysäköinti tulee ja kuinka paljon rakennuksessa saa olla ullakkoja. Kunnan kehitys ja maankäyttöön liittyvä ohjaus edellyttää asemakaavan laadintaa ja niiden ajantasaisuutta. (Jarva 2005, 49.)

Visio, tavoitteet ja strategian laadinta: ne ovat kunnan pitkäjänteisen kehittämisen edellytyksiä. Yleiskaavalla ohjataan kunnan tai sen osan maankäyttöä yleispiirteisesti sekä sovitetaan eri toimintoja yhteen. Siksi yleiskaava soveltuu hyvin strategisen suunnittelun apuvälineeksi.

Yleiskaavoituksen kehittämistavoitteet koskevat usein joko suoraan maankäyttöä ja rakentamista tai heijastuvat niihin. Yleiskaavassa esitellään tavoitellun kehityksen periaatteet ja kun kunnan maankäytön kokonaisuus on hallinnassa, yksityiskohtainen kaavoitus voidaan toteuttaa vaiheittain, pienissä osissa. (Jarva 2005, 43, 46, 47.)

Yleiskaava voidaan laatia ja oikeusvaikutteisena tai oikeusvaikutuksettomana. Oikeusvaikutteisella yleiskaavalla on suoraan maanomistajiin ja rakentajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia. Kun alueen käyttöä ryhdytään järjestelemään toimenpitein tai asemakaavalla, pitää oikeusvaikutteiseen yleiskaavaan merkittyjä maankäyttövarauksia ja määräyksiä noudattaa. (Jarva 2005, 45.)

Oikeusvaikutukseton yleiskaava ei ohjaa asemakaavoitusta tai muuta maankäyttöä. Oikeusvaikutukseton yleiskaava soveltuu kunnan kehittämiseksi laadittujen kehittämisvaihtoehtojen sekä rakennemallien tutkimiseen ja mahdollisten oikeusvaikutuksellisten kaavojen tavoitteiden määrittelyyn. Parhaimmillaan oikeusvaikutukseton yleiskaava on yhteinen näkemys kunnan tulevaisuudesta. (Jarva 2005, 45.)

5.1.2 Maapolitiikka

Maapolitiikka on myös kunnan strategisen suunnittelun väline, kuten yleiskaavoituskin. Maapolitiikan linjauksilla vaikutetaan kunnan menestymiseen. Kunnan asunto-, elinkeino- ja ympäristöpolitiikan toimintastrategiat asettavat vaatimuksia kunnan maapolitiikalle. Maapolitiikka ja kaavoitus yhdessä muodostavat kunnan maankäyttöpolitiikan. Maankäyttöpolitiikan avulla suunnitellaan kunnan eri toimintojen tarvitsemat maankäyttöratkaisut, mutta niiden toteuttamiseen tarvitaan lisäksi kunnallistekniikan ja muun yhdyskuntatekniikan sekä julkisten palvelujen rakentamista. (Takalo-Eskola 2005, 6, 53.)

Maapolitiikan vaikutuksia (Takalo-Eskola 2005, 6):

- Kaavoitettujen tonttien, rakennetun kunnallistekniikan, katuverkoston, koulujen ja päiväkotien käyttöönsaaminen tuleminen ajallaan ja kustannustehokkaasti.
- Tonttien hinnat pysyvät kohtuullisena, kun tontteja luovutetaan kysyntää vastaavasti.
- Kunta voi kohentaa kykyään kilpailla asukkaista ja työpaikoista.
- Kunta voi hallita väestömäärän kasvua kuntataloutta vaarantamatta.

Kunnan maapolitiikkaa ovat ne tavoitteet ja toimenpiteet, joilla edistetään 1)kunnan maanhankintaa ja -luovutusta, 2) yksityisen maan kaavoittamista sekä 3) yksityisessä omistuksessa olevien rakentamiskelpoisten tonttien rakentamisen edistämistä. Kunnalla, joka huolehtii yhdyskuntarakenteestaan, on paremmat taloudelliset mahdollisuudet huolehtia palveluista ja toteuttaa laadukasta ympäristöä. (Takalo-Eskola 2005, 6.)

Maapoliittisia keinoja, joita kunta voi käyttää maankäytön ohjaukseen, ovat seuraavat: raakamaan hankinta, kaavan toteuttamista edistävät toimenpiteet, maankäyttösopimus, kehittämiskorvaus, kehittämisaluemenettely ja tonttien luovuttaminen rakennettavaksi. Maapolitiikkaan kuuluvaksi luetaan myös aktiivinen tiedottaminen ja kunnan hyvä asiakaspalvelu. Tärkeä maapolitiikan työkalu on maapoliittinen ohjelma, jollainen tulisi olla joka kunnassa. Maapoliittisessa ohjelmassa kunta linjaa maankäytön ja kaavojen toteuttamisen keskeiset periaatteet. (Takalo-Eskola 2005, 53.)

Maapolitiikan keinojen aktiivinen käyttö on erityisen tärkeää väestöään menettävissä kunnissa. Ongelmana on usein asumisolojen ja palvelujen ylläpitäminen. Eheyttämällä yhdyskuntarakennetta on kunnilla paremmat mahdollisuudet tuottaa asukkaisten tarvitsemia palveluja sekä pitää ympäristö viihtyisenä. (Takalo-Eskola 2005, 13)

5.2 Maankäytön suunnittelu taantuvilla alueilla

Maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa 2007 – 2010 todetaan että rakentamista maaseudulla on ohjattu perinteisesti vähemmän kuin taajamissa. Vähäisempi rakentamisenohjaus on mahdollistanut vapaampaa ja joustavampaa yksilöllisten ratkaisujen toteuttamista. Tuloksena ei ole ollut yhdyskuntarakenteen ja maiseman kannalta pelkästään suotuisaa kehitystä. Lisäämällä ohjausta saadaan maaseudun rakentaminen sijoittumaan maiseman, palvelujen ja infrastruktuurin kehittämisen kannalta järkevämmällä tavalla. Erityisesti yleiskaavoitus sopii tähän ohjaustehtävään. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 26.)

5.2.1 Maankäytön erityistarpeet taantuvilla alueilla

Suomen Kuntaliiton 2000-luvun alkuvuosina toteuttama Muutoksen hallinta maankäytön suunnittelussa -hanke selvitti, voidaanko Suomessa olevia maankäytön ja –suunnittelun järjestelmiä, jotka on luotu pääasiassa kasvun ohjaamiseen, soveltaa vähenevän kehityksen ohjaamiseen. Hankkeen tavoitteena oli valita maankäytön keinoista tehokkaimmat tilanteisiin, kun kunnassa rakennetaan vähän tai kun rakennetun ympäristön ja kunnallisteknisten palveluiden ylläpito uhkaa käydä ylivoimaiseksi. Hankkeen tuloksen syntyi kunnille suunnattu Selviytyjän käsikirja maankäyttäjille. (Tihlman 2002, 3.)

Taantuvissa kunnissa vallitsee tilanne, jossa kunnan resurssit niukkenevat väestön vähenemisen ja vanhenemisen takia. Sen sijaan kasvavia menoja kunnille syntyy peruskorjausikään ehtineistä, vanhentuneista rakennuksista ja kunnallistekniikasta, jotka vaativat yhä enemmän korjauksia ja joiden ylläpito aiheuttaa ongelmia. Kunnille syntyy turhia menoja alueista, jotka ovat toteutuneet vajaasti, suunnittelelmattomasta lieve- ja hajarakentamisesta sekä tyhjentyvistä asuinalueista. Taantuvan kunnan ympäristö rapistuu, menettää vetovoimaansa ja menestymisen mahdollisuuksiaan. (Tihlman 2002, 3, 6.)

Selviytyjän käsikirjassa maankäyttäjille todetaanseuraavaa: ”Jotta kunta pystyisi säilyttämään toimintakykynsä muuttuvissa olosuhteissa, sen on suunnattava vähäiset resurssinsa entistä strategisemmin ja etsittävä uudenlaisia toimintatapoja.” Kunnissa tulee tunnistaa oma tilanne, hahmottaa ongelmien kokoluokka ja valita osuvimmat toimintatavat oikeaan aikaan. (Tihlman 2002, 3, 6.)

5.2.2 Ehdotuksia taantuvan alueen maankäytön suunnitteluun

Maaseutupoliittisessa erityisohjelmassa 2007 – 2010 on ehdotettuja joitain toimenpiteitä, joilla uskotaan olevan positiivisia vaikutuksia taantuvien alueiden maankäytön ohjaukseen ja suunnitteluun. Erityisohjelman mukaan yhdyskuntasuunnittelijoiden perus- ja täydennyskoulutukseen tulisi sisältyä nykyistä enemmän maaseudun maankäytön suunnittelua, infrastruktuuria, rakentamista ja energiataloutta. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 25.)

Erityisohjelmassa esitetään, että sellaisilla maaseutualueilla ja kylissä, joissa ei ole merkittäviä rakennuspaineita, tulee rakennuslupamenettelyä yksinkertaistaa ja laajentaa mahdollisuutta myöntää rakennuslupa suoraan yleiskaavan nojalla. Myös kylän osayleiskaavan laatimista maanomistaja-aloitteisesti tulee selvittää ja luoda sille suositukset. Erityisohjelmassa todetaan: ”Kuntia kannustetaan hyödyntämään kyläsuunnitelmia ja asukkaiden paikallistuntemusta kaavoituksen resursseina ja kuntasuunnittelun tukena.” (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 28.)

Tässä opinnäytetyössä esiteltyjen ja läpikäytyjen lähdeaineistojen perusteella taantuvalla alueella annetut maankäytön suunnittelun ohjeet voi tiivistää seuraavasti:

- Keskitä ja panosta jo rakennettuihin alueisiin. Kehitä keskusta.
- Pidä kiinni kunnan nykyisistä asukkaista ja yrityksistä.
- Ota uusia alueita harkiten käyttöön.
- Luota kunnan ominaispiirteisiin.
- Selvitä! Päätöksenteon tulee pohjautua tietoon.
- Kunta on alueensa kehittäjä.
- Tukeudu läheiseen aluekeskukseen.

Kunnissa, joissa väkiluku ei kasva, kaavoituksen painopisteen tulee olla erityisesti jo rakennetuilla alueilla. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa sanotaan: ”Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja taantuvilla alueilla kiinnitetään alueidenkäytössä huomiota jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen” (Muutokset valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, 2013.)

Takalo-Eskola toteaa kirjassa Kunnan maapolitiikan keinojen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet, että kunnan tulisi panostaa kuntakeskuksen jatkuvaan kehittämistyöhön yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Maankäyttösopimuksien avulla voidaan kehittää alueen ympäristöä, jolloin imago kohenee ja viihtyvyys lisääntyy. Kunnalle koituvia kustannuksia voidaan alentaa onnistuneella sopimuspolitiikalla ja tarvittaessa kehittämiskorvaukseen turvautumalla, samalla yhdyskuntarakenne tiivistyy. Kunnallistekniikan ja palveluiden käyttöastetta ja kustannustehokkuutta voitaisiin Takalo-Eskolan mukaan parantaa rakentamiskehotusten ja rakentamattoman rakennuspaikan korotetun kiinteistöveron avulla. (Takalo-Eskola 2005, 58, 59). Myös Jyväskylän seudun rakennemalli 20X0 raporteissa kannustetaan maankäytön keskittämiseen ja uskotaan sen tukevan taantuvien alueisen yhteisöllisyyttä ja maaseudun yrittäjyyttä (Jyväskylän seudun rakennemalli 20X0, 2011).

Kuntakeskuksen kehittämistä vaativat myös VTT:n asiakaspäällikkö Jyri Nieminen ja Etelä-Savon maakuntaliiton aluesuunnittelujohtaja Jarmo Vauhkonen Mäntyharjun kunnan keskustauudistuksesta kertovassa lehtiartikkelissa 8.2.2012. Nieminen toteaa haastattelussa, että ”pienien kuntien on pakko saada keskuntaansa jotain uutta tai ne kuihtuvat pois.” Vauhkonen puolestaan kiteyttää kirkonkylien ongelmaa kysyen: ”Mihin kuntakeskuksen tulevaisuus voi jatkossa oikeasti perustua?” (Lehto, 2012.)

Väestöltään vähenevissä kunnissa tavoitteena tulee olla, että nykyiset asukkaat ja yritykset viihtyvät ja pysyvät kunnassa. Sen tulee olla myös kunnan maapolitiikan lähtökohtana. On tärkeää, että kunta priorisoi ja kehittää strategisesti tärkeitä alueitaan. Maankäytön suunnitelmien tulee perustua realistiseen ja todennäköiseen väestökehitykseen. (Takalo-Eskola 2005, 58, 59.)

Kun taantuvassa kunnassa pohditaan uusien alueiden käyttöönottoa ja kaavoitusta, on syytä harkita erityisen huolella. On arviota kunnan kapasiteettia ylläpitää vanhoja alueita, jos lisäksi tulee uusiakin. Kunnan tulee selvittää uuden alueen todellinen kysyntä ja arvioita taloudellisia vaikutuksia. Taantuvassa kunnassa uusien alueiden hankkiminen ja kaavoittaminen eivät ole ensisijaista. Kuntarakenteen tiivistämiseksi kunta voi kysynnästä riippuen antaa tietyin väliajoin rakentamiskehotuksia muutamille tonteille kerrallaan. (Takalo-Eskola 2005, 59.)

Kunnan tulee vaalia alueen ominaispiirteitä ja luottaa niiden merkitykseen kunnan viihtyvyydelle. Alueen ominaispiirteet kumpuvat luonnonympäristöstä ja ovat muovautuneet elinkeinojen myötä. Valitettavan usein kunnan tehdessä maankäytön uudistamista, tärkeät ominaispiirteet kadotetaan (Tihlman 2002, 6). Myös aluesuunnittelujohtaja Jarmo Vauhkonen pitää omaleimaisuutta kunnan kehittämisen valttikorttina artikkelissaan Kaikki pikkukaupunkien ja kirkonkylien puolesta (2011).

Tiina Tihlman Selviytymisen käsikirjassa maankäyttäjille rohkaisee kuntia ottamaan alueen kehittäjän roolin: ”Ohjaamalla rakentamista kunta luo edellytyksiä keskustan, asunto- ja työpaikka-alueiden ja kylien kehittymiseen ja palveluiden ylläpitoon.” Tihlman myös muistuttaa, että maankäytön suunnittelun ja päätöksenteon taustalla tulee olla oikein kohdennettu selvitys. ”Riittävät tiedot päätöksenteon tukena pienentävät riskejä tehdä huonoiksi tai kalliiksi osoittautuvia ratkaisuja.” (Tihlman 2002, 6.)

Läheiseen aluekeskukseen tukeutuminen on taantuvalla alueella suositeltava vaihtoehto. Aluekeskuksen vetovoimaisuus lisääntyy ympäröivien taantuvien kuntien tehdessä yhteistyötä keskuksen kanssa esimerkiksi palvelujen järjestämisessä. Kuntien yhteistyön tavoitteena tulee olla seudun myönteinen kehitys, sillä vahva keskus nostaa ympäröivien alueiden arvoa asuin-, työpaikka- ja esimerkiksi matkailualueina. (Tihlman 2002, 41; Takalo-Eskola 2005, 59.)

2000-luvun puolivälissä pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelman johdosta ympäristöministeriö ja Suomen kuntaliitto laativat yhteistyössä selvityksen kuntien maapolitiikan toimivuudesta. Kysely oli suunnattu lähinnä kasvualueille, koska näkökulmana oli kohtuuhintaisen ja laadukkaan asuntotuotannon turvaaminen, mutta mukana oli myös joitan suurehkoja väestöltään väheneviä kuntia. Selvitys osoitti, että maankäytön keinoja ohjaava lainsäädäntö on hyvässä kunnossa, mutta maapoliittisten välineiden täysimääräinen käyttö kunnissa on poliittisista syistä ongelmallista. Toinen syy maapoliittisten keinojen käyttämättömyyteen on kunnan teknisten valmiuksien ja resurssien puutteessa. (Takalo-Eskola 2005, 3, 30.)

6 ETELÄ-SAVO

”Suuri Saimaa, mut’ naista sen rannoilta vaan, ei näin tuuliseen saareen saa asettumaan. Kuten norpan, on määrä myös Miikkulaisen, olla lajinsa viimeinen.” (Vainio Juha 1982)

6.1 Etelä-Savo, Saimaan maakunta

Etelä-Savo, Saimaan maakunta, haluaa profiloitua vapaa-ajan ja hyvän elämisen maakuntana. Maakunta luonnehtii itseään seuraavasti: ”Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinoelämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta.” (Etelä-Savon maakuntaliitto.fi 2013.)

Saimaan maakuntaa luonnehtii runsas järvisyys. Lukuisat vesistöt lisäävät kuntien eri osien etäisyyttä toisistaan sekä asiointimatkojen pituutta keskusten välillä. (Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne, 2012.)

6.1.1 Aluerakenne

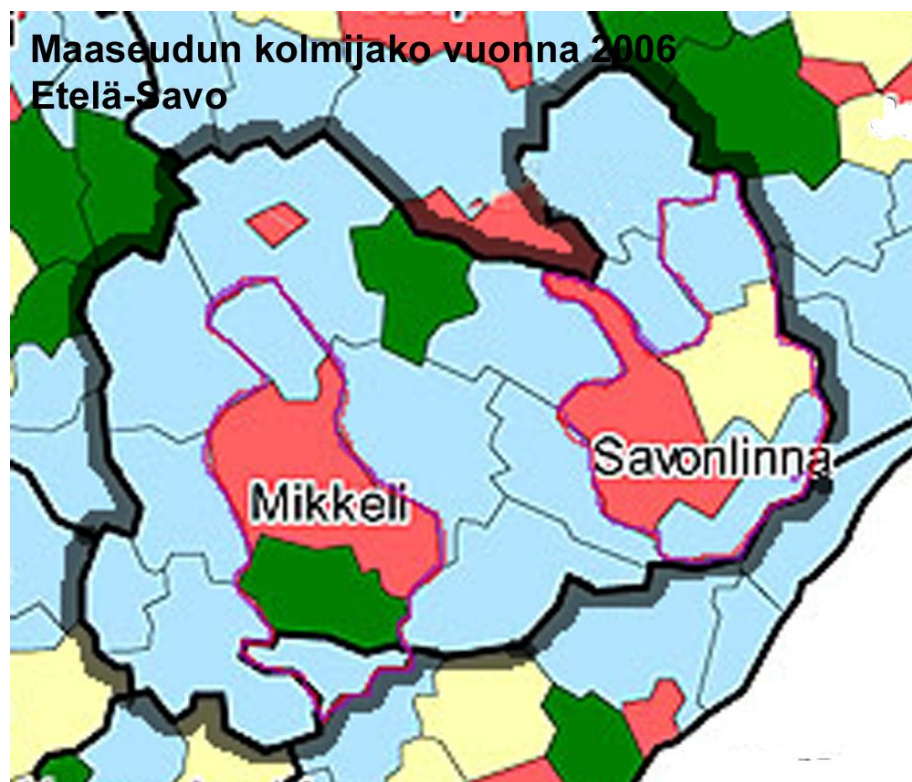
Tilastokeskuksen virallinen alueluokitus jakaa alueet kuntiin ja seutukuntiin. Etelä-Savossa seutukuntia on kolme: Mikkelin, Pieksämäen ja Savonlinnan seutukunnat. (Aro & Laiho 2013, 8.)

Kuntaliiton käyttämän kuntatyypittelyn mukaan Etelä-Savon kunnat jakautuvat seuraavasti: 1) Maakunnan keskus ja suuret kaupungit: Mikkeli, 2) Seutukaupungit: Savonlinna ja Pieksämäki, 3) Kehyskunnat: Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, 4) Maakunnat ja taajaan asutut maaseutumaiset kunnat: Joroinen, Mäntyharju, Pertunmaa, Rantasalmi ja 5) Pitkien etäisyyksien kunnat ja saaristokunnat: Enonkoski, Heinävesi, Puumala, Sulkava. (Kunnat.net, 2013.)

Etelä-Savossa on kolme tilastollista työssäkäyntialuetta, joita ovat Mikkelin, Savonlinnan ja Varkauden työssäkäyntialueet. Heinävesi, Kangasniemi, Pertunmaa, Pieksämäki ja Sulkava eivät kuulu mihinkään työssäkäyntialueeseen. (Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne, 2012.)

Maaseudun kolmijaon mukaiset maaseudun perustyyppit ovat kaupunkien läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. (Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010, 10.)

Alla olevassa kartassa (kuvio 3.) on esitetty Etelä-Savo maaseudun kolmijaon mukaisesti. Kartta on vuodelta 2006, jonka jälkeen Etelä-Savossa on tapahtunut useita kuntaliitoksia. Olen rajannut 1.1.2013 voimaan tulleiden kuntarajojen mukaisesti Mikkelin ja Savonlinnan rajat violetilla viivalla. Etelä-Savon maakunnan rajat olen korostanut karttaan harmaalla paksulla viivalla. **Punaiset alueet ovat kaupunkia:** Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki. **Valkoiset alueet ovat kaupunkien läheistä maaseutua:** entinen Kerimäen kunta. **Vihreät alueet ovat ydinmaaseutua:** Joroinen ja entinen Ristiinan kunta ja **siniset alueet syrjäistä maaseutua:** Kangasniemi, Hirvensalmi, Pertunmaa, Mäntyharju, nykyisin etelä-savoon kuuluva entinen Suomenniemen kunta, Juva, Puumala, Sulkava, Rantasalmi, Enonkoski ja Heinävesi, sekä nykyisen Savonlinnan kaupunkiin kuuluvat Savonranta ja Punkaharju.

Kuvio 3. Suomen maaseudun kolmijakokartta (Maaseutupoliitikka.fi 2013)

6.1.2 Väestö ja elinkeinot

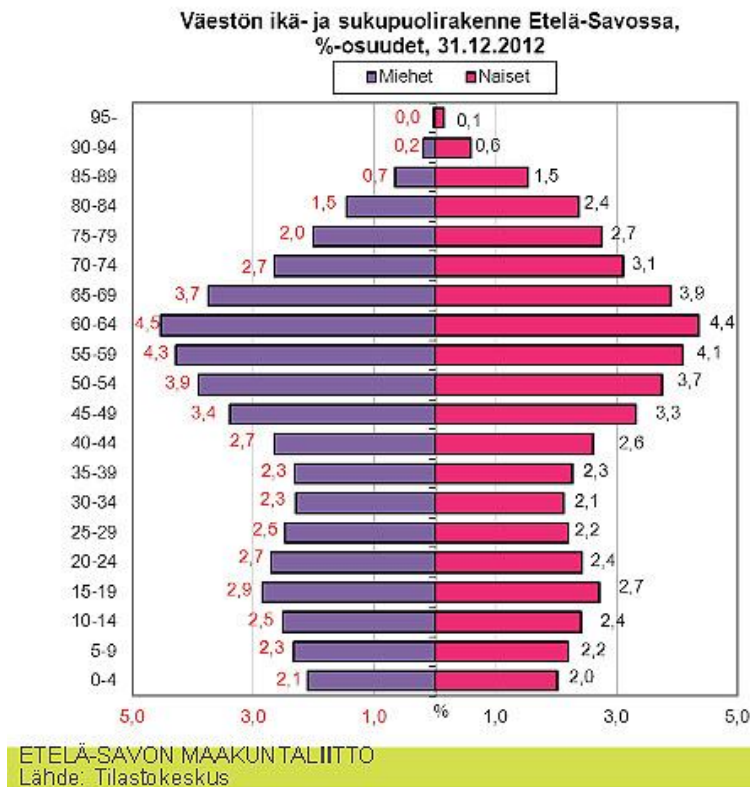
Etelä-Savon reilut 150 000 asukasta asuttaa maakunnan harvakseltaan, mutta kauttaaltaan. Asukastiheys on 10,8 asukasta / maakm², kun koko maassa vastaava luku on 17,8 as/ maakm². Etelä-Savon väkiluku 1.1.2013 oli 153 426 henkilöä. Määrä on alle 3 % koko Suomen väkiluvusta. Etelä-Savon on Suomen iäkkäin maakunta ja kärsinyt muuttotappiosta vuosikausia. Iäkkään väestön lisääntyminen on suuri haaste maakunnalle. (Etelä-Savo ennakoi 2013.)

Etelä-Savo on menettänyt vuodesta 1960 vuoteen 2010 väestöään yli 22 prosenttia. Etelä-Savon nykyisistä kunnista ei yksikään tule jatkossa kasvattamaan väestöään. Yhdessäkään toisessa Suomen maakunnassa ei ole vastaavaa tilannetta. Etelä-Savosta puuttuu myös kokonaan väestöään kasvattava keskuskaupunki sekä sen ympäriskunnat tai seutukaupungit. Vuoteen 2030 mennessä maakunnan väestöllinen huoltosuhde on monilla nykyisen kuntajaon mukaisen kunnan alueella yli 120, joka tarkoittaa erittäin vaikeaa. (Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne 2012.)

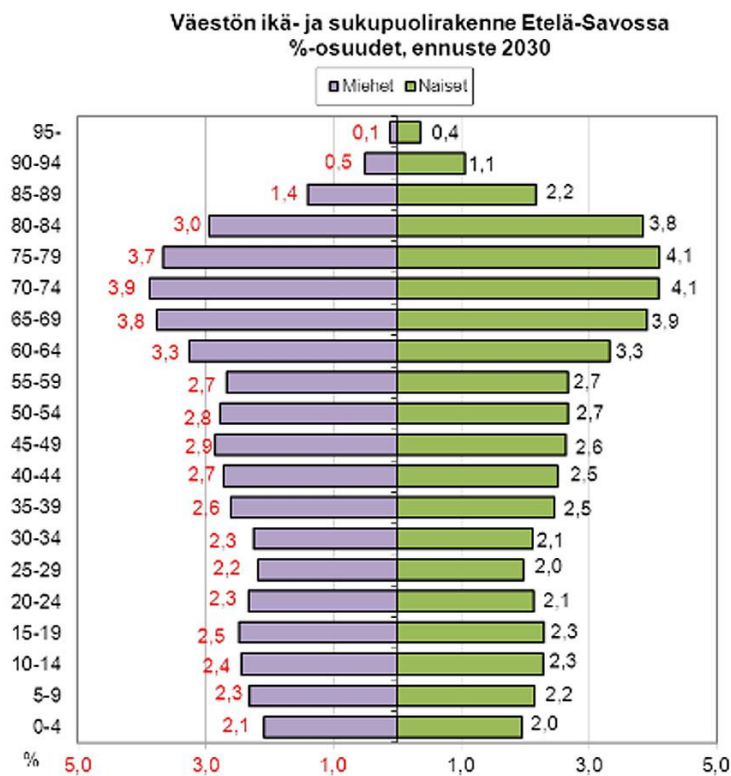
Etelä-Savon väestö on vähentynyt 2000-luvulla noin tuhannella hengellä vuosittain. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan väestön väheneminen kuitenkin hidastuu ja muuttoliike kääntyy plussalle useimmissa Etelä-Savon kunnissa ennen vuotta 2020. Väestön väkimäärä kuitenkin laskee kaikissa kunnissa, koska maakunnan iäkkään väestön luonnollinen väheneminen (syntyneet-kuolleet) on niin suurta. Kun Etelä-Savon väkiluku oli vuoden 2013 alussa 153 426 henkilöä, niin vuonna 2020 maakunnassa ennustetaan olevan noin 146 000 asukasta. (Etelä-Savo ennakoi 2013.)

Vuonna 2011 Etelä-Savossa oli yli 65-vuotiaita 24 prosenttia koko väestöstä. Vuoteen 2030 mennessä osuus nousee 36 prosenttiin. Samaan aikaan työikäisen väestön eli 15 - 65-vuotiaiden määrä vähenee ennusteen mukaan voimakkaasti kaikissa Etelä-Savon kunnissa. (Etelä-Savo ennakoi 2013.)

Seuraavalla sivulla, kuviossa 4. ja 5. on Etelä-Savon väestönkehitystä kuvaavia väestöpyramideja.

Kuvio 4. Etelä-Savon väestöpyramidi 2012 (Etelä-Savo ennakoi 2013)

esavo.fi

Kuvio 5. Etelä-Savon väestöpyramidiennuste 2030 (Etelä-Savo ennakoi 2013)

Etelä-Savo on maan köyhimpien alueiden joukossa BKT:llä mitaten. Heikompia maakuntia ovat vain Kainuu ja Pohjois-Karjala (Etelä-Savo ennakoi 2013). Etelä-Savossa on alkutuotantopainoinen työpaikkarakenne. Jalostuksessa ja palvelualoilla työpaikkoja on koko maahan verrattuna keskimääräistä vähemmän. Maakunnan koulutustaso on heikko, sillä ylemmän asteen tutkinnon suorittaneita on vähän maakunnan väestöosuuteen verrattuna. (Anttiroiko, 2006, 188.)

Etelä-Savo kuuluu Suomen yrittäjähenkisempiin alueisiin. Vaikka useimmat maakunnan yritykset toimivat perinteisillä aloilla, myös uutta, erityisosaamiseen ja korkean teknologian hyödyntämiseen pohjautuvaa yritystoimintaa on syntynyt. Maakunnasta löytyy huippuosaamista materiaalitekniikan, kuituteknologian, rautatieteknologian ja ympäristöteknologian aloilta ja osa näiden alojen yrityksistä edustaa alansa terävintä kansainvälistä kärkeä. Lisäksi kasvumahdollisuuksia on hoiva- ja hyvinvointialan sekä muiden palvelualojen, vapaa-ajan asumisen ja kulttuuripalvelujen uusille yrityksille. (Anttiroiko, 2006, 189, 190.)

6.2 Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille

Tämän opinnäytetyön yhtenä osana on Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta tehty kyselytutkimus. Siinä kartoitettiin eteläsavolaisten kunnanvaltuutettujen kaavoitus- ja maapoliittista osaamista sekä heidän toiveitaan aiheeseen liittyvän koulutuksen osalta. Kyselyllä haluttiin myös herätellä kuntapäättäjät ymmärtämään maapolitiikan merkitystä erityisesti ajankohtana, kun kunnissa eletään suurten muutosten aikoja. Kysely ajoittui lokakuun 2012 kunnallisvaalien jälkeiseen aikaan ja kyselyn kooste valmistui saman vuoden joulukuussa.

Esittelen kyselyn tuloksia ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä tässä luvussa lyhyesti. Näkökulmana on kuntapäättäjien vastauksista tehtävät tulkinnat eteläsavolaisista kuntakehittämisen painopistealueista ja suosituimmista maapolitiikan linjauksista.

Koko kyselyn kooste on opinnäytteen liitteenä, sekä luettavissa Etelä-Savon maakuntaliiton internet-sivuilla (www.esavo.fi/maakuntaliitto) kohdassa ”Julkaisut”.

6.2.1 Kyselyn toteutus

Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille ideoitin ja laadittiin työryhmässä, johon kuuluivat Jarmo Vauhkonen ja Janne Nulpponen Etelä-Savon maakuntaliitosta, Jarmo Mäkelä Karttaako Oy:stä, Simo Kaksonen Sulkavan Palvelut Oy:stä sekä minä kaavoitusinsinööriopiskelijana. Työryhmä kokoontui kolmesti syksyn 2012 aikana.

Työryhmän tehtävä oli miettiä kyselyyn sopivat ja riittävän pelkistävät kysymykset. Kyselyssä haluttiin selvittää sekä vastaajien tietämystä oman kunnan kaavoitus- ja maapoliittisista asioista kuin myös kartoittaa, millaista koulutusta vastaajat kokivat tarvitsevänsä luottamustehtävässään kyseisistä asioista.

Kyselylomakkeesta päätettiin tehdä mahdollisimman lyhyt ja vastaamisesta helppoa. Kyselyt lähetettiin valtuutetuille postitse. Kokosin saadut vastaukset ja tein vastauksia havainnollistavat kaaviot. Työryhmä kommentoi vastauksista hahmottelemiani johtopäätöksiä. Selvityksen koosteen kirjoitin yhdessä maakuntaliiton aluesuunnittelujohtajan Jarmo Vauhkonen kanssa.

6.2.2 Kyselyn tulokset ja johtopäätökset

Kysely lähetettiin 395 eteläsavolaiselle kunnanvaltuutetulle, joista kyselyyn vastasi 121 valtuutettua. Vastausprosentti oli 30 %. Innokkaimmin kyselyyn vastasivat vanhimmat valtuutetut: 70 vuotta tai sitä vanhemmista valtuutetuista peräti 55 % ja 60 - 69 vuotiaista 36 % vastasi kyselyyn. Nuorimpien valtuutettujen osuus vastaajista oli pienin: 29 vuotta tai sitä nuoremmista vain 17 %. Uudelleen valituista, ns. ”vanhoista valtuutetuista” Kaavoitus- ja maapoliittiseen kyselyyn vastasi 32 %. Uusista valtuutetuista vastauksen antoi puolestaan 24 %. Kyselyyn vastannut kunnanvaltuutettu oli siis yleisimmin yli 60-vuotias, uudelleen valituksi tullut kuntapoliitikko.

Maakuntaliitolla oli kyselylle selvä tavoite: kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittisen osaamisen vahvistaminen. Työ osoittautui myös harvinaiseksi: vastaavaa kuntapäättäjille kohdennettua kaavoitus- ja maapoliittisista kyselyä ei ole tehty koko maan mittakaavassa aikoihin, jos koskaan.

Itseäni kiinnosti eniten pystyisikö vastauksista hahmottamaan eteläsavolaisissa kunnissa vallitsevaa kaavoitus- ja maapolitiikan tekemisen tapaa sekä asenteita, ja jos pystyisi, tukisivatko ne ennakkokäsityksiäni kuntien maapolitiikasta.

Minulle eteläsavolaisten kuntien harjoittama maapolitiikka on näyttäytynyt ensi sijaisesti uusasukashankintana. Maaseutukunnat tarjoavat halpoja tontteja ja myyvät viimeisiä rantojaan. Kunnissa kaavoitetaan uusia alueita, vaikka olemassa oleva rakennuskanta ja infrastruktuuri kaipaavat kipeästi kunnostusta.

Kaikkien kuntien sanoma on sama: ”Meillä on hyvä asua ja yrittää puhtaan luonnon keskellä.” Rohkeus profiloitua puuttuu: ”Meillä on maakunnan tasaisin rollaatoribaana”- kaltaisia iskulauseita on turha hakea. Ja mistä löytyisi se rohkeus, totuutta silmiin katsonut kunta, jonka mainoslauseessa todettaisiin taantumisen väistämättömyys: ”Meillä ei tarvitse yrittää, hiljaisuudesta voi nauttia muutenkin.”

Valtakunnan tasolla alueidenkäytön suunnittelussa on jo pitkään vannottu keskittämisen ja täydennysrakentamisen nimeen. Silti maakunnissa jatkuu ”pitkin metsiä” asuttaminen ja uudisrakentamisen ohjaaminen kuntakeskuksien reunoille. Siitä, onko asuminen ekologisempaa maalla vai kaupungissa, käydään värikästä keskustelua. Yhdyskuntarakenteen kestäväan kehitykseen kuuluu myös sen arviointi, onko alueelle järkevämpää sijoittaa vai olla sijoittamatta uusia materiaalisia resursseja.

Etelä-Savon kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapolitiisessa kyselyssä oli kahdeksan kysymystä liittyen oman kunnan kaavoitus- ja maapolitiikkaan, joihin vastattiin asteikolla kyllä – en osaa sanoa – ei. Koulutustarpeita koskevia monivalintakysymyksiä oli kaksi. Lisäksi kyselyssä oli mahdollisuus vapaalle kommentoinnille.

Kommentteja tulikin runsaasti. 73 vastaajalla (vastaajia yhteensä 121) oli jotain kaavoittamiseen, maapolitiikkaan tai kunnan kehittämiseen liittyvää sanottavaa. Kommentit jakautuivat aiheittain liittyen kaavoitusprosessiin (5), vuorovaikutukseen (11), kuntapäättäjien osaamiseen (4) ja paikkakuntakohtaisiin (6). Lisäksi kommentoitiin maapolitiikkaa ja maankäytön suuntaa: odotukset kaavoitukselta (10), tonttimarkkinat (6), maanhankinta (4) sekä asuminen ja virkistys (4).

Kommenteista ei voi tehdä kovin suuria yleistyksiä suhteellisen pienen otannan ja kommenttien tulkinnanvaraisuuden takia. Esiinnousseista aiheista voi tehdä lähinnä havaintoja siitä, mihin kyselyyn vastanneet kuntien valtuutetut kaavoitus- ja maapoliittisissa asioissa kiinnittävät huomioinsa. Joitain näkemyseroja vastauksista löytyi.

Selkeimmin kommenteista nousi esiin kaavoituksen ymmärrettävyyden ja osallistamisen parantaminen. Myös tiedottamista kaivattiin lisää. Esitettiin, että ”kaavoitus ja maapolitiikka on saatava sille tasolle, että sen ymmärtää jokainen kuntalainen” ja ”kaavoitusasioissa pitäisi ottaa enemmän huomioon kuntalaiset eli kysyä heiltä myös tietoa”. Näillä asiolla tunnettiin olevan yhteys valituksiin, jotka koettiin kaavoitukselle haitallisiksi.

Kaavoitus- ja maapoliittisista kyselystä kävi ilmi, että valtuutetut haluavat kaavoituksen olevan pitkäjänteistä, tulevaisuuteen varautuvaa ja mahdollistavaa. Eräässä kommentissa ehdotettiin ”kaavoitus kuntakehittämisen eturintamaan luomaan tulevaisuutta”. Toisessa kommentissa linjattiin kunnan strategiaksi katsoa ensin ja vasta sitten toimia: ”Seurataan mitä naapurikunnissa on tehty ja opitaan niiden tekemistä virheistä.”

Oletukseni on, että kunnissa vallitsee ”tonttiusko”, eli piintynyt ajatus siitä, että myytävänä olevat tontit tuovat kuntaan uusia asukkaita ja edistävät kunnan kehitystä. Tonttiusko osoittaa mielestäni vaihtoehdotonta näkemystä ja kykenemättömyyttä nähdä kokonaisuutta. On surullista, jos kunnassa ollaan valmiita myymään viimeisetkin rannat yksityiskäyttöön. Kuntaa ei mielestäni voi ”pelastetaan” rantatontti kerrallaan. Uskon, että vapailla ja yhteisesti käytettävillä rannoilla on erittäin iso ja omaleimaisuutta vahvistava merkitys järvirikkaiden eteläsavolaisten kuntien kehittämisessä.

Kaavoitus- ja maapoliittisen kyselyn kommenteista ilmeni, että rannat ja maisematekijät koetaan tontin vetovoimaa lisääviksi tekijöiksi. Vastattiin muun muassa: ”Vetovoimaisia ja kohtuuhintaisia järvenrantatontteja lisää”, ”Kaavoituksen lähtökohtana tonttien haluttavuus” ja ”Riittävästi tontteja eri käyttötarkoituksiin”. Toisen kommentoijat kokivat vetovoimaisuuden suhteelliseksi käsitteeksi. Kommentoitiin, että ”Useat löytävät tontin hyvin. Toisille ei kelpaa mikään” ja ”Vetovoiman puute ei johdu kaavoista eikä tonteista. Syyt ovat muualla.”

Vapaa-ajan asumisen sijoittumista taajamiin kommenteissa vierastettiin. Vastaajat kirjoittivat: ”Ei ole paljoa tehtävissä. Jopa taajamien rannoille vapaa-ajan tontteja-” ja ”Omarantaisten tonttien kaavoitus keskellä taajamaa on lopetettava!

Ainutkertaisia vapaita rantoja ei tule uhrata vain muutamien asukkaiden käyttöön!

Yleensä vielä ---- vain loma-asukkaita.”

7 NELJÄ TEESIÄ TAANTUVAN KUNNAN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUUN

”Mee mökille äläkä jää kaupunkii ... laita akut latutuu ... mökkilaiffi on muotia 2013” (Mikael Gabriel 2013)

7.1 Taantuvan Etelä-Savon maankäytönsuunnittelu uuden edessä

Tässä opinnäytetyössä on hahmoteltu yhteiskunnan murrosta kohti postmodernin epävarmuuden kulttuuria ja globaalia verkkoyhteiskuntaa ja selvitetty niiden vaikutuksia taantumisen ilmiöön. Etelä-Savo käsitelty luku selosti maakunnan väestöllistä ja elinkeinotoiminnan rakennemuutosta sekä aluerakenteellisia ominaisuuksia. Etelä-Savo on todetusti taantuva alue, jossa väestö vähenee ja tuotannon kasvu on hidasta (Anttiroiko ym. 2006, 85).

Etelä-Savon taantumisen merkkejä ovat väestökato, Suomen nopein väestön vanheneminen, köyhyys, hajautunut yhdyskuntarakenne, investointien vähyys, työikäisten niukkus, nuorten poismuutto ja koulutuksen heikko taso. Nämä taantumisen merkit ovat samalla tekijöitä, jotka heikentävät maakunnan pääsyä kasvun kehälle. Kasvun kehä on kasvuoppiteorian käsite, josta on johdettavissa taantumiseen johtava supistumisen kierre. (Aro & Laiho 2013, 6.)

Taantuminen ei kuitenkaan ole syy jäädä omaa kurjuuttaan voivottelemaan. Taantuneeksi todetun kunnan on syytä katsoa tilannetta avoimesti, rehellisesti ja tosiasiat hyväksyen. Taantuminen voi olla myös positiivinen asia. Mutta se vaatii kunnan maankäytön suunnittelusta vastaavilta kykyä uusia toimintatapojaan.

Kaavoituksesta ja maapolitiikasta päättävillä pitää olla osaamista liikkua ajassa taakse- ja eteenpäin ja arvioida tapahtumien ja tehtyjen ratkaisujen vaikutuksia. Esimerkiksi ne toimet, jotka tänään tehdään kuntaan kohdistuvan muuttoliikkeen ohjaamiseksi, realisoituvat 10 - 20 vuoden päästä johtuen muuttoliike-ilmiön perusmekanismista ja siihen liittyvästä aikaviiveestä. (Aro & Laiho 2013, 9.)

Seuraavaksi esitän neljä teesiä taantuvan alueen maankäytönsuunnitteluun, jotka nousivat esiin opinnäytetyön teoriaosuuden kirjallisuudesta ja tutkimuksista.

7.2 Teesi I: Todellisuuden hyväksyminen

Kasvun loppuminen tarjoaa tien uuteen

Taantuvan alueen uusi maankäytön suunnittelu pohjaa kykyyn hyväksyä väistämättömiä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia murroksia. Elämä muuttuu ja kaikkeen ei ihminen voi vaikuttaa. On sopeuduttava. Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun ensimmäinen teesi on: ”Hyväksy todellisuus”.

Taantuminen, eli kasvun loppuminen, tarjoaa tien uuteen. Sanna Wikström kirjoittaa blogissaan tyytyväisyyden tavoittelun paradoksista. Hän aloittaa lainaamalla kestävän kehityksen tutkija KT Arto O. Salosen seminaarissa toteamaa lausetta ”Talouskasvu pysähtyy, kun kuluttaja on tyytyväinen.”

Wikström kirjoittaa, että ihmiset pyrkivät koko ajan saavuttamaan jotain sellaista, jota heillä ei vielä ole, ja siksi ihmiset eivät voi olla tyytyväisiä. Mikään ei koskaan riitä. Ulkoapäin tulevat mielikuvat, mainonta, media ja yhteiskunnan odotuksen vahvistavat riittämättömyyden tunnetta. Wikström toteaa, että tyytymättömyys on negatiivinen ajattelumalli. Ja vain itse voi olla vastuussa omasta tyytymättömyydestään. (Wikström, 2012.)

Voisiko samaa ajattelua käyttää taantuvaan kuntaan? Voisiko mielekäs elämä löytyä kutistuvastakin kunnasta, jos osattaisiin iloita siitä, mitä siellä on ja lakattaisiin kilpailemasta liian isojen sarjassa. Kunnan taloudellista ja kasvuopein mitattua menestymistä pidetään autuaaksi tekevänä kyseenalaistamatta jatkuvan kasvun mahdottomuutta.

Kun ihmiset ovat tyytyväisiä siihen, mitä heillä jo on, he vapautuvat jatkuvasta kuluttamisen orjuudesta. ”Mutta kuinka sitten käy tarkoin varjellun talouskasvun?” kysyy Wikström ja vastaa ”Eipä sen väliä, jos olemme saavuttaneet elämisen ja olemisen ytimen, tyytyväisyyden. Se ei nimittäin maailman taloussuhdanteista heilahda”. (Wikström, 2012.)

Mielestäni Wikströmin esittämä ajatus sopii hyvin taantuneen kunnan uuden maankäytön suunnittelu pohjaksi. Kun kunta ei enää pyri kasvuun, moni ongelmana näyttäytyvä asia muuttuu merkitystään ja kunta voi keskittyä elämässä todella tärkeisiin asioihin, jotka useinkaan eivät ole materiaalisia.

Selviytyjän käsikirjassa maankäyttäjille todetaan sellainen asia kunnan olemassa olosta, joka saatetaan jättää liian vähälle huomiolle: ”Kunnan sijainti ja ympäristön ominaisuudet ovat pysyviä. Sen sijaan kunnan asema seudulla, valtakunnassa ja kansainvälisesti, voi vaihdella paljonkin taloudellisen kehityksen mukaan. Kunnan elämä vaihtelee siten eri aikoina.” (Tihlman 2002, 6.)

Elämään kuuluvasta vaihtelusta muistuttaa myös valtaosan vuodesta Puulan saarella asuva filosofian maisteri Samuli Arkko: ”Ja jos ihmislailla on läpi olemassaolonsa ollut tapana vaihtaa asuinpaikkaa, jättää entiset turhiksi käyneet asuinsijansa ja siirtyä muualle, ei se ole sen kummempaa kuin lehden kellastuminen ja talven tulo.”(Rastas & Arkko, 2014.)

Siirtymiseen ja luonnolliseen vaihteluun perustuva näkökulma antaa mahdollisuuden taantumisen hyväksymiselle. Sillä voidaan myös kyseenalaistaa koko maaseutualueiden kehittämisen tarpeellisuus. Maaseututaajamissa on havaittavissa toimintojen siirtymistä. Eteläsavolaiset kirkonkylät syntyivät rannoille, sillä ennen tieverkoston rakentumista kuljettiin vesistöjä pitkin. Tiestön rakentamisen ja autoistumisen myötä kirkonkylien rakenne alkoi muuttua. Nykyään erityisesti kaupalliset palvelut vetäytyvät pois kirkonkylästä ja hakeutuvat keskustojen laitamille, isojen valtateiden varsille, sinne missä on eniten virtoja. Sillä kuten aiemmin tässä opinnäytetyössä on todettu, liikkuvuus on yksi globaalin maailman avainsanoista. Sinne hakeudutaan, missä koetaan olevan eniten realistisia tai potentiaalisia mahdollisuuksia. (Aro & Laiho 2013, 4.)

7.3 Teesi II: Lisää vuorovaikutusta ja osaamista

Vuorovaikutuksen toimintakulttuurin sisäistäminen

Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun toinen teesi liittyy suunnitteluprosessin vuorovaikutteisuuden lisäämiseen ja vuorovaikutuksen mahdollistavien työkalujen käyttöönottoon. Lisäksi toinen teesi vaatii lisää osaamista kunnan päätöksentekijöille kaavoitukseen ja maapolitiikkaan.

Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille osoitti, että maankäytön suunnittelun vuorovaikutuksessa, tiedottamisessa ja päätöksentekijöiden osaamisessa on kehitettävää (Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille 2012, 17). Myös arkkitehti, yhdyskuntasuunnittelun professori Steffan Lodeniuksen mukaan tarvitaan uusia kaavoituskäytäntöjä sekä vuorovaikutteista kyläsuunnittelua ja osallistumismenetelmiä. Hän perustaa näkemyksensä Tampereen teknillisen yliopiston yhdyskuntasuunnittelun laitoksen vuosina 2004 – 2006 toteuttamaan vuorovaikutusta tutkineen ja ideoineen Kylä-kyllä!-hankkeen havaintoihin. (Lodeniuss 2012, 105.)

Tarve kehittää kaavoitus- ja maapoliittista osaamista kunnallisessa päätöksenteossa ei ole uusi asia. Samoin murrosvaiheessa eläminen näyttää jääneen yhteiskunnan vallitsevaksi tilaksi. Yleiskaavoituksen osallistumismahdollisuuksien kehittämistä tutkineesta Jarmo Mäkelän diplomityöstä vuodelta 1994 poimittu lainaus kuvaa ilmapiiriä, jossa maankäytön suunnittelua tehdään myös vuonna 2013. Tulkin (1993) mukaan suunnittelusta on tullut entistä vaikeampaa, koska yhteiskunnan ja talouden muutoksista on tullut yllätyksellisiä ja epävarmuus on kasvanut. Samaan aikaan edellytetään, että kestävä kehitys on kaikkea suunnittelua ja rakentamista ohjaava periaate. (Mäkelä 1994, 67.)

1990-luvun laman aikaan kirjoitettu toteamus sopii yhtä hyvin nyt 20 vuotta myöhemmin kuntakentän myllerryksen ja globaalin maailmatalouden heilahtelujen vaikuttaessa pienimpäänkin kirkonkylään. Mäkelän diplomityö kuului osana hankkeeseen, jossa kehitettiin vuorovaikutteisuuden toimintatapoja tuolloisen Mikkelin läänin kolmen maaseutupitäjän yleiskaavatöiden yhteydessä.

Mäkelän huomauttaa diplomityössään, että kaavoitus- ja suunnittelutyötä tehdään liian usein päivänpolitiikan ehdoilla ja sivuutetaan pitkän aikavälin suunnittelu.

Mäkelä jatkaa Paavo Löppösen (1992) lehtikirjoitusta lainaten:

”Huoli siitä, että pitkän aikavälin asioiden ajattelu on jäänyt lyhyen tähtäyksen tavoittelun jalkoihin, on hyvin perusteltua. Ennakointikykyä voidaan parantaa sillä, että luodaan pysyvää vuorovaikutusta poliitikkojen, tutkijoiden, talouden ja hallinnon välille.” (Mäkelä 1994, 63.)

Arkkitehti Ulla Räihä kertoo vuorovaikutteisen suunnittelun mahdollisuuksista Maankäyttö-lehden numerossa 4/2009 artikkelissa Vuorovaikutteinen suunnittelu vauhdittaa suunnittelua ja päätöksentekoa. Räihän mukaan maapolitiikan tekemiseen tarvitaan lisää vuorovaikutteisuutta ja vuorovaikutteisuuden paremmin oivaltamista. Vuorovaikutteisuus on maankäytön ristiriitoja käsittelevä prosessi. Prosessin lopputuloksena ei ole se, että kaikki osallistuneet voisivat olla tyytyväisiä, vaan vuorovaikutus on paikka käydä läpi erilaisia ja vastakkaisia näkemyksiä. Vuorovaikutteisuuden tavoitteena ei tarvitse olla yksimielisyys, vaan se, että osalliset tuntevat tulleen ymmärretyiksi ja voineensa aidosti vaikuttaa lopputulokseen. (Räihä, 2009.)

Aito vuorovaikutusprosessi alkaa ennen kuin viivaakaan on piirretty. Maankäytönsuunnittelua ohjaavat arvovalinnat tavoitteista ja päämääristä tehdään yhdessä kaikkein osallisten kesken. Räihä muistuttaa, että vuorovaikutus antaa mahdollisuuden keskenään sovittamattomien ristiriitojen ratkaisemiseen, jos sille varataan tilaa prosessin alkuvaiheista lähtien. Vaikuttamisen työkaluja on paljon, mutta Räihän mukaan kyse ei ole pelkästään menetelmistä. Myös toimintakulttuurin on muututtava. ”Vuorovaikutuksen toimintakulttuurin sisäistäminen on suuri haaste virkamiehille, päättäjille ja suunnittelijoille”, Räihä (2009) toteaa.

7.4 Teesi III: Tunnista mahdollisuudet ja mahdottomuudet

Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun kolmas teesi on: ”Tunnista mahdollisuudet ja mahdottomuudet”. Kolmas teesi kannustaa tarkastelemaan yhä uudelleen ja avoimin mielin kunnan kehittämisalueiksi valittuja teemoja sekä etsimään uusia. Teesi myös rohkaisee luopumaan yleisesti kunnan kehittämisessä oikeina pidetyistä teemoista, jos sille uuden tarkastelun myötä löytyvät perusteet.

Tässä yhteydessä tehdään havaintoja neljästä teemasta. Kaksi ensimmäistä teemaa, ”Uudet tavat asua” ja ”Juurilleen palaajat” ovat mielestäni mahdollisuuksia, joita eteläsavolaisessa kuntakehittämisessä ei ole vielä riittävästi oivallettu. Toiset kaksi teemaa, ”Luonto valttikortina” ja ”Matkailu” puolestaan ovat erittäin suosittuja teemoja Etelä-Savossa, mutta minusta niissä piilee mahdollisuuksien lisäksi myös mahdottomuuksia.

7.4.1 Uudet tavat asua

Tässä opinnäytetyössä luvussa 5.4 Maaseudun mahdollisuudet esiteltiin erilaisia uuteen asumiseen liittyviä trendejä, joista voi syntyä taantuvalla kunnalla positiivista kehitystä. Uutena asumisena esiteltiin teema-asumista, yhteisöasumista, yhä pidentyvää mökkeilyä ja eläkepäivien maaseutuasumista. Lisäksi väläyteltiin kasvavan terveystietouden sekä puhtaaseen ja aitoon ruokaan liittyvien elämäntyylien positiivisista mahdollisuuksista maaseutuasumisessa.

Näitä esitettyjä ajatuksia on helppo lähteä kehittämään eteenpäin ja pohtia, miten ne ovat toteutettavissa käytännössä. On tunnettua, että uusien ideoiden käytäntöön vienti ei ole aina vaivatonta. Asiat voivat olla teknisesti hyvinkin yksinkertaisesti toteutettavissa ja uusien ideoiden testaamisen suurin haaste muodostuukin ihmisten asenteista. Puhetta yhteisöllisyyden noususta on ollut viime vuosina paljon. Silti tiedostetaan, että ihmisten oman reviirin ja itsellisyyden tarve on suuri. Mutta aina kannattaa yrittää. Uusi asuminen voi esimerkiksi tarkoittaa lainaamisen, yhteisomistajuuden sekä ”vähemmän on enemmän” -ajattelun lisääntymistä. Jos uuden asumisen tarjoamat mahdollisuuden taantuvan kunnan kehittämisessä nähdään merkittäviksi ja tavoiteltaviksi, tulee uudet ideat ”myydä” ihmisille.

Yksi, mielestäni pohdittavan arvoinen uuden asumisen idea esitellään Kari Hotakaisen romaanissa Juoksuhaudantie. Romaanin uuden asumisen idea on itse asiassa vanhan syytinki-järjestelmän henkiin herättelyä ilman sukulaisuuteen perustuvaa velvoitetta. Romaanin päähenkilö, Matti Virtanen, haluaa antaa perheelleen unelmien kodin rintamamiestalosta. Virtanen on kuitenkin tavallinen työläinen, jolta pilviin karannut asuntojenhinnoittelu on viedä mahdollisuuden unelmansa toteuttamiseen. Osan kauppahinnasta Virtanen päätyy korvaamaan seuraavanlaisella ehdotuksella:

”Ostaja sitoutuu seuraavaan: myyjä Taisto Oksanen saa asua talossaan elämänsä loppuun saakka. Hänen huoneensa sijaitsee yläkerrassa, entisessä pojan huoneessa. Ostaja sitoutuu laittamaan Oksaselle kaksi lämmintä ateriaa päivässä vuoden jokaisena päivänä. Oksaselle on talossa muutoinkin samat oikeudet kuin ostajalla ja hänen perheellään.” (Hotakainen 2002, 311.)

Romaanissa Virtasen haave kariutui vuorovaikutteisuuden laiminlyöntiin ja vallitsevan, yleisesti tunnetun talokaupanormiston ulkopuolelle menemisen takia. Silti Virtasen ehdotukseen sisältyy mielestäni kaksi asiaa, joita voisi taantuvassa kunnassa kokeilla. Maapolitiikalla, yleistä ajattelumallia ravistelemalla ja rakennuskorjaamisen vaihtoehtoja etsivällä suunnittelulla voitaisiin löytää keinoja jo tyhjilleen jääneiden tai ”vajaakäyttöisten” asuntojen sukupolvenvaihdoksiin sekä uudenlaisiin rinnakkaiselämisen tapoihin. Tällä tarkoitan kunnassa olevien asuintalojen uusiokäyttöön saamista jo siinä vaiheessa, kun se olisi monella tavalla hyödyllisintä. Nuoremmat kunnassa asuvat tai juurilleen paluusta haaveilevat voisivat löytöä kodin jo olemassa olevista taloista, eikä painetta uudisrakentamiseen ja taajamaa laajentaviin asuinalueisiin syntyisi.

Talojen edelliselle sukupolvelle, vanhuksille, jotka usein ovat myös talon alkuperäisiä asukkaita, ehdotus asuintalojen uusiokäyttöön saamista voi tuntua hävyttömältä kodista pois ajamiselta. Mutta tässäkin asiassa voi helpottaa sen tiedostaminen, että muutos kuuluu elämään. Jossain vaiheessa vanhat asukkaat alkavat tarvita apua talon ylläpidossa ja omasta arjesta selviytymisestä. Usein heikkokuntoisten vanhuksien kotona asuminen tarkoittaa monipuolisia kotihoitoja ja -sairaanhoidon palveluja. Rakennukselle heikkokuntoisten kotona asuminen aiheuttaa useita muutostöitä, jotka muuttavat rakennuksen alkuperäistä olemusta.

Tosin samaan vanhan talon ”turmelemiseen” pystyvät kyllä uudenkin sukupolven edustajat, mikäli ei haluta korjausrakentaa vanhaa kunnioittaen.

Asuintalojen uusiokäyttöön saaminen siis sisältää suuria tunteita ja siinä astutaan yksilön oikeuksien alueelle. En tarkoita, että ketään pitäisi pakottaa asuintalon uusiokäyttöön, mutta asiasta tulisi voida keskustella avoimin mielin. Mielestäni asuintalojen uusiokäytössä on sellaista piilevää mahdollisuutta, jota ei taantuvan kunnan maankäytön suunnittelussa tule ohittaa. Asuintalojen uusiokäytöllä voitaisiin löytyä ratkaisuja vanhusten- ja lastenhoidon järjestämisen haasteisiin taantuvassa kunnassa samalla kun ylläpidetään kunnan ”juurevuutta” ja säilytetään kulttuuriympäristöä elävänä.

7.4.2 Juurilleen palaajat

Globaalin verkkoyhteiskunnan liikkuvuus ja postmodernin epävarmuuden kulttuurin aiheuttama ahdistus luovat kasvualustan toisenlaisten arvojen etsimiselle. Esimerkiksi juuri slow-aate kumpuaa globalisaation ja tasapäistävän kulttuurin vastastamisesta ja tarpeesta kiinnittää huomiota enemmän paikallisuuteen. Maailmassa, jossa kaikki on mahdollista ja heti saatavilla, alkaa osa ihmisistä etsiä tapoja hidastaa vauhtia ja ”juurtua johonkin”.

Mari Hokkanen tutki pro gradu työssään nuorten aikuisten maalla asumista. Hokkanen selvitti, miksi tilanteessa, jossa ihmiset ja työpaikat ovat keskittymässä suuriin kaupunkeihin, osa 26 - 35-vuotiaista nuorista aikuisista yhä jää tai palaa maaseudulle asumaan. Hokkanen haastatteli yhdeksää Elimäellä asuvaa nuorta aikuista. Rajauksena oli, että haastateltavat olivat sellaisia nuoria aikuisia, joita ammatti ei sido maaseudulle, vaan he voisivat yhtä hyvin työskennellä kaupungissa. Pro gradun johtopäätöksiin Hokkanen (2004, 79) totesi maaseudun nuorten aikuisten viihtyvän maaseudulla ja haluavan asumaan siellä jatkossakin. Hokkanen mukaan maalla ja erityisesti kotiseudulla asuminen on tietoinen valinta. ”Valitessaan asua maalla he ottavat samalla kantaa kolmeen asiaan: suhtautumiseensa työhön, juuriin ja perheellisyteen”, Hokkanen kirjoitti.

Mielestäni kunnan asukashankinnan markkinointikampanjat voivat rohkeasti profiloitua tavoittelemaan hyvinkin marginaaleja ryhmiä. Taantuvan kunnan tavoite voisi olla kunnassa lapsuutensa ja nuoruutensa viettäneiden nuorten aikuisten saaminen paluumuuttajiksi. Juurilleen palaaminen voi olla myös

henkistä. Kaikilla juuriaan etsivillä potentiaalisilla maaseudulle muuttavilla ei välttämättä ole valmiita kontakteja mihinkään erityiseen paikkaan. Tällöin sopivan juurekkaalta ja alkuperäiseltä vaikuttava paikka aivan vieraaltakin seudulta voi tuntua omalta.

Juurevuus ja kotiseudun tuntu pitää näkyä ja tuntua maaseudun rakenteessa sekä kirkonkylän rakennuksissa, paikoissa ja elinpiirissä. Maaseututaajaman juuria ei saa tuhota esimerkiksi purkamalla viimeisiä vanhoja puutaloja ja sallimalla tylsien laatikkomarkettien rakentaminen. Mielestäni juuriaan etsiville sopii hyvin, että ”aita on ihanasti rempallaan”. Tärkeämpää on tunne siitä, että on jossain erityisessä paikassa.

Sen lisäksi, että taantuva kunta voisi huolehtia juurevuutensa säilymisestä, voi se miettiä mahdollisuuksia helpottaa juurilleen palaajien asettumista. Juurilleen palaajat arvostavat ehkä monipuolisia asuinmahdollisuuksia, hoitopaikkojen järjestymistä lapsille ja asuinympäristön luontoa ja tilaa. Taantuvan kunnan ei kuitenkaan tarvitse olla juurilleen palaajille 24/7 – valintamarketti, vaan lähtökohtaisesti uskon, että juurilleen palaajat ovat omatoimi-ihmisiä, jotka kykenevät järjestämään itse omaa elämäänsä ja esimerkiksi elantonsa hankkimisen tavat.

7.4.3 Luonto valttikorttina

Tässä työssä maaseudun mahdollisuuksia käsitelleessä luvussa esiteltiin Putikon kylän YVA-selvityksestä löytynyttä ajatusta luonnon mahdollisuudesta olla kylän tai kunnan kilpailuvaltti. Oivalluksessa todettiin, että ihminen voi kyllä pistäytyä metsissä tai järvellä, mutta ”metsien ja järvien sijaan viihtyisä ja turvallinen elinympäristö ihmiselle ympäri vuoden on kylä. Kylässä...on ihmisellä mahdollisuus monipuoliseen toimintaan ja kokemuksiin iästä ja sukupuolesta riippumatta”. (Nieminen 1994, 14.)

Minusta tässä on huomionarvoinen asia, joka voi näyttäytyä taantuvan alueen kehittämisen mahdottomuutana. Ihminen käyttää luontoa omien tarpeidensa tyydyttämiseen. Mutta elinympäristö se ei ihmiselle ole. Ihmisen elinympäristö on keinotekoinen ja rakennettu. Siksi luonto; metsä tai järvi sinällään, ei voi olla kunnan kilpailuvaltti. Sen sijaan panokset on laitettava ihmisen oman elinympäristön, taajaman tai kylän kehittämiseen ja mielekkääksi kokemiseen.

Oman näkemyksensä ihmisen suhteesta luontoon kertoo vapaa-ajan puulalainen Tuomas Manninen (2013) selkälokkien ja perinteisen soutamisen katoamista pohtivassa sekä kesätahtuman järjestämistä pienellä ulkoluodolla kritisoivassa kolumnissaan. Manninen kirjoittaa: ”Kun iltasoitto on ohi, väki palaa trampoliineilleen, televisioilleen ja rantasaunoilleen. Heille ulkoluoto on hetken hupi, selkälokille koko elämä”.

7.4.4 Matkailu

Matkailu on kasvattanut merkitystään eteläsavolaisena elinkeinona ja matkailuun liittyviä maankäytön suunnitelmia tehdään paljon. Matkailussa on paljon mahdollisuuksia taantuvalla kunnalla, mutta myös mahdottomuuksia, jotka on hyvä myöntää.

Maaseudun tulevaisuus – ajattelun käsikirjassa kirjoitetaan matkailusta maaseudun mahdollisuutena hyvinkin kriittisesti. Kirjassa todetaan, että matkailusta ei voi syntyä maaseudun merkittävää elinkeinoa, koska mökkejä on lohkottu yksilöiden tarpeiden pohjalta niin että maaseudulle pääsee olemaan majoitusmaksuakin. Kuhmosen ja Niittykankaan (2008, 101) mukaan perinnönjakojen, sukulaissuhteiden ja kotipaikkarakkauden myötä syntyneet maaseudun mökkipaikat (ns. inhimillinen mikrokäyttäytyminen) ovat tuhonneet mahdollisuuden matkailuliiketoimintaan (makromahdollisuus), koska sen kulmakivenä ovat nimenomaan majoituspalvelut.

Matkailun ja kestävä kehityksen ammattilainen Tom Selänniemi luennoi matkailun alan opiskelijoille oppimiskeskus Fellmanniassa marraskuussa 2012. Luennossaan Selänniemi totesi, ettei jokaisesta järvimaisemasta tule vetonaulaa ja ihmetteli kunnanisien valtavaa intoa kehittää matkailuelinkeinoa. Selänniemen mukaan matkailusta ei suomalaisella kustannustasolla ole koskaan mahdollisuutta muodostua todellista kultasampoa. ”Suomi on täynnä epäonnistuneita matkailuhankkeita”, Selänniemi tyytyi ja jatkoi pohtien kunnanisien vastahakoisuutta myöntää sitä, että joka paikalla ei ole potentiaalia matkailukohteeksi. Selänniemen mukaan matkailun ongelmana on myös se, että ”rahaa on liian vähän investoitavaksi siihen, että tuotteesta tulisi oikeasti hyvä ja kestävä” (Selänniemi 2012).

7.5 Teesi IV: Asennetta keinojen käyttöön

Kuntien uusiutuminen ei ala kaavoituksella

Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun neljäs teesi peräänkuuluttaa poliittista tahtoa ja keinojen haltuunottoa. Tämän opinnäytetyön luvussa ”Maankäytön suunnittelu” esitettiin taantuvalla alueella soveltuvia toimia. Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun ohjeet kiteytyvät seuraavasti: 1) Keskitä ja panosta jo rakennettuihin alueisiin. Kehitä keskusta. 2) Pidä kiinni kunnan nykyisistä asukkaista ja yrityksistä. 3) Ota uusia alueita harkiten käyttöön. 4) Luota kunnan ominaispiirteisiin. 5) Selvitä! Päätöksenteon tulee pohjautua tietoon. 6) Kunta on alueensa kehittäjä. 7) Tukeudu läheiseen aluekeskukseen.

Maapoliittisia keinoja taantuneen kunnan maankäytön suunnitteluun on siis olemassa. Mutta on käynyt ilmi, että keinojen täysimääräisen käytön esteenä on kuntien poliittinen tahto sekä kunnilta puuttuvat tekniset valmiudet ja resurssit (Tokala-Eskola 2005, 3). Jos taantuneen kunnan uuden maankäytönsuunnittelun esteenä on poliittinen asenneilmasto, voidaan kysyä, tarvitaanko kuntien päätöksenteossa puoluepolitiikkaa? Ehkäpä kunnan yhteisen tulevaisuuden rakentaminen olisi sujuvampaa, jos kunnanvaltuutetuiksi valittaisiin yksilöitä heidän henkilökohtaisten taitojensa ja osaamistansa vuoksi, ei sen tähden, että edustavat jotain poliittista puoluetta.

Etelä - Savon maakuntaliiton aluesuunnittelujohtaja Jarmo Vauhkonen huomauttaa, että kaavoitus ja maapolitiikka ovat vain keinoja valitun aluekehitys- ja kuntastrategian toteuttamiseksi. Vauhkonen (2012) mukaan ”kuntien ja kuntakeskusten sekä niiden maankäyttöpolitiikan uusiutuminen ja uusi ”kasvu-ura” ei ala kaavoituksella”.

Miten taantuva kunta sitten valitsee aluekehitys- ja kuntastrategiansa? Alati muuttuvassa maailmassa tarvitaan yhä enemmän osaamista ja ymmärtämystä laajoista globaaleista ja yhteiskunnallisista virtauksista. Tarvitaan tietoa alueiden erilaistumisesta. Taantuvan alueen maankäytönsuunnittelun viidennessä ohjeessa todetaan, että päätöksenteon tulee pohjautua tietoon ja kehoitetaan selvitystyöhön.

Aluekehitys- ja kuntastrategioiden suunnitteluun ja valitsemiseksi on käytettävissä erilaisia kaupunkimalleja, aluerakenne-tyypittelyjä sekä tulevaisuuden visioita. Tässä opinnäytetyössä luvussa ”Mahdollisuuksien maaseutu” esiteltiin erilaisia, maaseudun tulevaisuuteen liittyviä näkemyksiä. Näiden näkemysten, eli skenaarioiden tarkoituksena on toimia eräänlaisina ajatusten herättäjinä ja kehitysmahdollisuuksien testaajina. Skenaariot eivät ole ennusteita, vaan ne on tarkoitettu keskustelun, pohdinnan ja käytännön kokeilujen sekä kehityshankkeiden työkaluiksi ja malleiksi. (Kamppinen ym. 2003, 660.)

Yksi aluekehitys- ja kuntastrategioiden suunnittelun työväline on rakennemalli. Kuntaliiton internet-sivuilla (Kunnat.net 2013) kerrotaan, että rakennemalli on maankäytön yleispiirteistä ohjaamista, maankäyttöstrategia, jolla linjataan maankäytön periaatteita pitkällä tähtäimellä. Rakennemalli ei ohjaa kaavoitusta eikä rakentamista juridisesti, mutta voi toimia esimerkiksi tulevan yleiskaavoituksen pohjana. Rakennemallit laaditaan yleensä yhteistyössä useamman kunnan kesken, mutta jossain mittakaavassa rakennemallityö voisi olla pienemmänkin yhteisön yhteisen tahdon ilmaus alueen kehittämisen suunnasta.

Yksi esimerkki rakennemallista on vuonna 2011 valmistunut Jyväskylän seutu Rakennemalli 20X0 – ihmisiä varten. Siinä Jyväskylän seutu jaetaan viiteen eri vyöhykkeeseen ja jakoperusteina käytetään alueen yhdyskuntarakennetta, liikenneolosuhteita, väestötiheyttä sekä asumismuotoja. Vyöhykkeet ovat Flow, Know, Show, Grow ja Slow. (Airix Ympäristö, Strafica, VTT, 2011.)

Taantuvaan kuntaan Jyväskylän seutu Rakennemallista 20X0 – ihmisiä varten voisi olla sovellettavissa vyöhykkeet Grow – palvelukeskukset ja logistiset yhteydet sekä Slow – Elävät kylät. Grow-vyöhykettä kuvaillaan seuraavasti:

”Vyöhyke muodostuu pääliikenneväylien varrelle sijoittuvista palvelukeskuksista sekä nykyisistä ja entisistä kuntakeskuksista, joihin pyritään turvaamaan työssäkäynnin, opiskelun ja asioinnin mahdollistavat joukkoliikennepalvelut. Suuri osa liikenteestä hoidetaan henkilöautoilla. Kattavat peruspalvelut on keskuksista helposti saatavilla.” (Airix Ympäristö ym. 2011)

Slow-vyöhykettä puolestaan kuvaillaan:

”Vyöhyke muodostuu elinvoimaisten kylien verkosta. Peruspalvelut saadaan kyläkeskuksista ja niitä tarjotaan myös kuljetettuina ja etäpalveluina. SLOW-vyöhyke mahdollistaa taajamia väljemmän asumisen ja omavaraisen elämäntavan. Liikennöinti hoidetaan pääosin henkilöautoilla”. (Airix Ympäristö ym. 2011)

Jyväskylän seutu Rakennemallissa 20X0 – ihmisiä varten haja-asutusalueet eivät kuulu mihinkään luokiteltuun vyöhykkeeseen. Hallittua hajakentamistä kehitetään seudulla, mikäli se täyttää yhdessä sovitut kriteerit: 1) Alueellinen ja yleisesti järjestetty vesihuolto ja jätevesihuolto. 2) Riittävä tonttikoko maaseutumaisen elämäntavan ja omatoimisuuden mahdollistamiseen. 3) Kattava ja tehokas tietoliikenneverkko (liikkumisen minimointi), etätyötilat. 4) Energiatuotannon paikalliset ja yksilölliset ratkaisut. 5) Kierrätysvelvollisuus. 6) Palvelut ja sujuvat liikenneyhteydet ylläpitävä yhdyskuntarakenne. (Airix Ympäristö ym. 2011)

8 UTOPIA TAANTUNEEN ALUEEN YHDYSKUNTARAKENTEESI

8.1 Itselliset erakot ja sosiaaliset osallistujat

Taantuneen kunnan tulee asettaa maapoliittiset tavoitteensa toisin kuin kasvavan kaupungin. Tavoitteena voisi olla tietyn yhdyskuntarakenteellisen perustason määrittäminen ja sen ylläpito strategisesti ja kunnan resurssit huomioiden valituilla kunnan osa-alueilla. Muut kunnan alueet olisivat niin sanottua ”vapaata maata”, jossa asuminen ja toiminen ovat yksilön omatoimisuudesta ja verkostoitumiskyvystä kiinni. Toisin sanoen, yksilöiden sijoittumista ”vapaalle maalle” ei rajoiteta, mutta kunta ei kustanna sitä.

Tutkimani mukaan niinkään tärkeää ei ole kaavojen hiominen ja fyysiseen ympäristöön kohdistuvat investoinnit, vaan tärkeintä on kehittää kunnan sosiaalista ilmapiiriä ja yhteisöllisyyttä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä omatoimiselle elämällä ja ylläpitää tarkasti valittua ja mahdolliseksi rajattua kunnan ydintä, jonka ympärille ihmiset voivat rakentaa omaehtoisesti omannäköistä elämäänsä. Kuntien rooli tulee väistämättä muuttumaan lähitulevaisuuden Suomessa. Parhaiten tulevat pärjäämään ne kunnat, jotka oivaltavat uuden roolinsa ensimmäisinä ja oppivat uuden ajan vaatimat toimintatavat.

Nyt tunnettujen kuntien sijaan maaseudulla saattaa olla alueella asuvien yksilöiden aktiivisuudesta eläviä pärjääjäyksiköitä. Syksyllä 2012 yhdyskuntasuunnittelun opintoihini kuului maaseudun kehittämisen kurssi, jossa opiskelijaryhmämme visio Hartolan kunnan tulevaisuutta vuodelle 2025 yleiskaavoituksen pohjaksi. Tuolloin kehitelin pärjääjäyksikön ajatusta seuraavasti:

”Entisiin kuntaorganisaatioihin verrattuna uusi malli on huomattavasti notkeampi, nopeampi ja paremmin erilaisia yhteistyöverkostoja ja paikallista osaamista hyödyntävä. Osa perinteisistä kuntaorganisaatioon kuuluvista toimialoista on yhtiöitetty. Näin toimimalla on saatu aikaan toiminnan tehostamista, säästöjä ja luotua uusia työpaikkoja oman kunnan alueelle.”

(Lahden ammattikorkeakoulu, 2012, 6)

Millainen voisi olla eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032? Maaseudun tulevaisuus – Ajattelun käsikirjassa (Kuhmonen & Niittykangas 2008, 98) ennustetaan, että maaseudun alueprofiili tulee jyrkentymään. Maaseutu säilyttää moninaisuutensa. Sen sijaan rakenteelliset ja toiminnalliset piirteet tulevat eriytymään yhä selvemmin. Muuttoliiketutkija Timo Aro uskoo sijainnin ja saavutettavuuden korostuvan entisestään ja kasvun mahdollistuvan paikoissa, jotka sijaitsevat joko maantien- ja rautatieverkoston varrella, solmupisteissä tai niiden välittömällä vaikutusalueella (Aro & Laine 2013, 10).

2010-luvulla rakennetaan ja peruskorjataan sitä fyysistä ympäristöä, joka on edelleen käytössä vuonna 2032. Tulevaisuuden maaseutu-asujan tulee olla omatoiminen, moniosaaja ja omata valmiutta liikkumiseen. Avainsana on omatoimielämä. Yksilö voi yhä vähemmän odottaa yhteiskunnalta valmiita palikoita oman arkensa rakentamiseen. Maaseutuasuja on joko itsellinen erakko tai aitoon vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön kykenevä sosiaalinen osallistuja, joka rakentaa ympärilleen joustavan ja monipuolisen verkon arjen tarpeiden täyttämiseksi.

Mikkelin demografisessa kilpailukykyanalyysissä ennakoitaan, että väestön vanheneminen ja muuttoliikkeen dramaattisimmat yhteisvaikutukset toteutuvat Etelä-Savossa 2010-luvun jälkipuoliskolla ja 2020-luvulla (Aro & Laiho 2013, 10). Joten miltä voisi näyttää Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2030 ”suuren demografisen romahduksen” jälkeen, aikana, jolloin ennusteet näyttävät väestökadon tasaantuvan ja vanhusten määrän vakiintuvan?

8.2 Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032

Pieni savolainen kunta oli luisumassa kurjuuteen. Väestö vanheni, työikäiset muuttivat pois ja työpaikat vähenivät. Julkisia palveluita supistettiin ja yksityiset palvelut vetäytyivät alueelta kulutuksen vähenemisen myötä. Kunnan rahakirstu oli tyhjä ja velkaa suunnattomasti. Kunnan omistamat rakennukset kaipaivat perusteellista kunnostusta ja kirkonkylän tiet olivat lähes autoilukelvottomia laajoista routavaurioista johtuen. 2010-luvulla voimaan tulleet energiamääräykset olivat vaatineet katuvalaistuksen uusimista, mutta rahan puutteen takia kunnan oli jätävä pimeään.

Sitten kunnassa oivallettiin, että tulevaisuus oli rakennettava itse yhteistyössä kuntalaisten kanssa. Heillä oli tietoa ja ymmärrystä siitä, miten oman kotipitäjän asiat voitiin uudelleenjärjestää muuttuneessa maailmassa selviämiseksi. Nyt ei haettu kasvua, vaan hiljentyneen kylänraitin toimintakykyisenä pitämistä. Tavoitteeksi asetettiin, että arki olisi hyvää ja vähilläkin resursseilla voitaisiin huolehtia arvokkaasti kunnan vanhuksista ja muista, jotka apua tarvitsivat. Syntyi Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032.

Eteläsavolaisen pärjääjäyksikön 2032 aluerakenne muodostuu kolmesta vyöhykkeestä: ytimestä, aktiivikehästä ja periferiasta.

1) Ydin on tarkoin rajattu alue, jonka sisällä hallinnollinen yksikkö toimii ja ylläpitää yksikön rakenteita sekä palveluja. Ydin tarjoaa alueensa asukkaille ne elämän peruspalvelut, jotka yhdessä määriteltiin hyvään elämään tarpeellisiksi. Ytimessä järjestetään vanhusten ja muiden huolenpitoa tarvitsevien hoitaminen ja auttaminen. Samoin peruskoulupalvelut ovat tarjolla ytimessä. Pärjääjäyksikkö yhteisesti ylläpitää ytimen alueella tiestöä, kunnallistekniikkaa, julkisia rakennuksia sekä talven pimeään valoa tuovaa ulkovalaistusta. Pärjääjäyksikön asukkaille on itsestään selvää, että peruspalvelut ovat tarjolla vain Ytimessä. Mikäli joitain palveluja halutaan muualla pärjääjäyksikön alueella, on ne järjestettävä omatoimisesti.

Ydin on myös viihtyisä asumisen alue. Uuden asumisen muodot kukoistavat ja asuintalojen uusiokäytön periaatteet testautuvat ns. kolmen sukupolven kodeissa. Suuren demografisen romahduksen vuosina tyhjilleen jääneisiin liiketiloihin on perustettu vaihtotalousmyymälöitä, joissa tarjolla on Ytimen pienpalstoilla viljeltyä lähiruokaa. Sosiaaliset osallistujat kokoontuvat mielellään kirkonkylän rannalla olevaan pienoiskylpylään saunomaan. Ytimessä asuvat eivät tarvitse päivittäisten asioidensa hoitamiseen autoa. Niinpä suurin osa entisistä routavaurioista kärsineistä teistä on jätetty kunnostamatta autoliikenteelle sopiviksi. Siksi Ytimeen on kuin itsestään syntynyt uusia asuinrakentamiseen soveltuvia paikkoja sekä kävelykatuja.

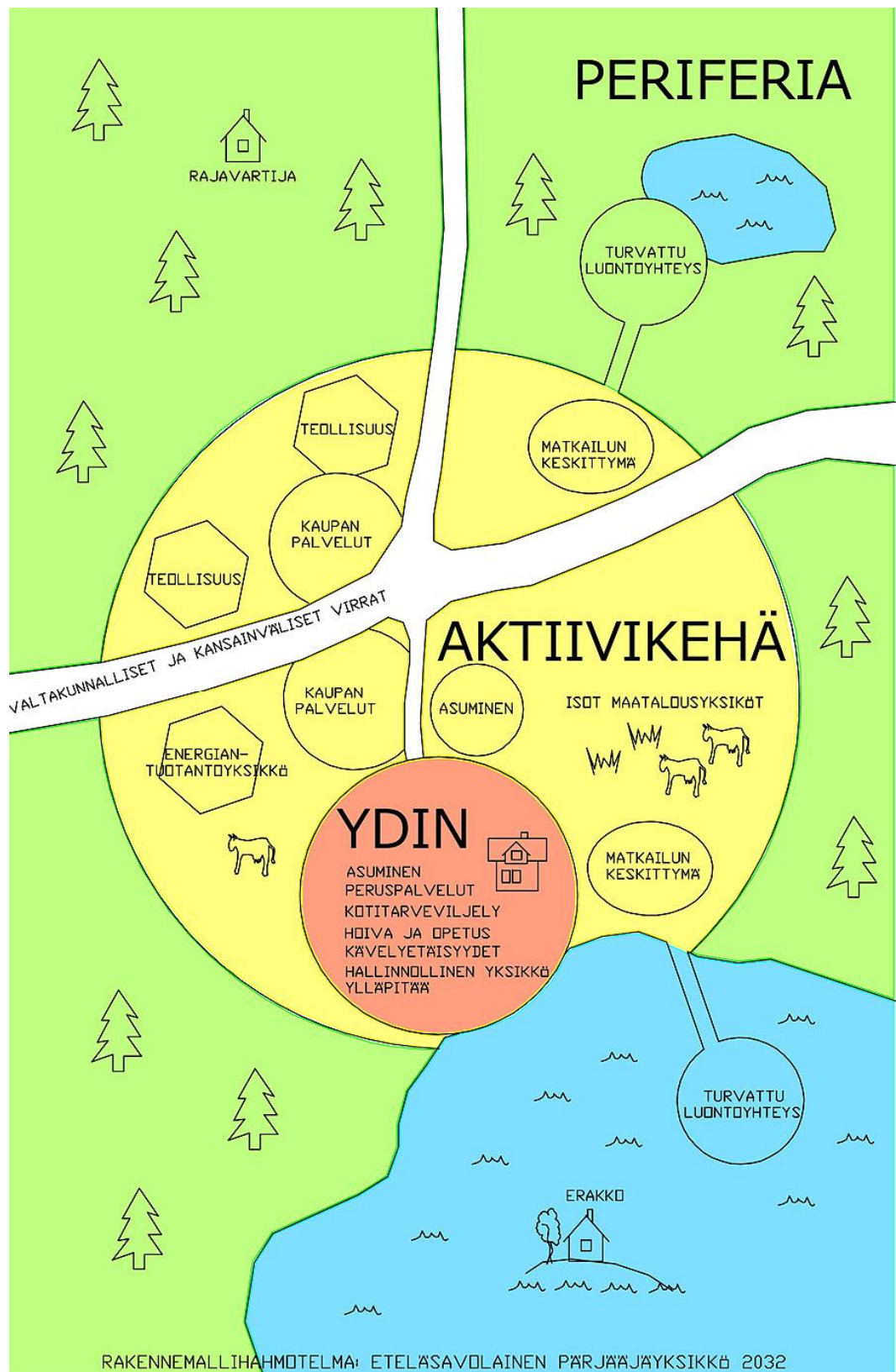
2) Ytimen reunoilta alkaa Aktiivikehä. Itse asiassa Aktiivikehät alkoivat muodostua jo 2000-luvun vaihteessa kaupallisten palvelujen siirtyessä kirkonkylien keskustoista valtateiden varsille virtojen logiigan mukaisesti. Aktiivikehä on alue, jolla omatoimieläjät tuottavat yrittäjähenkisesti

kilpailukykyisiä palveluja toisille omatoimieläjille, sekä virtojen mukana pärjääjäyksikön ohitse kulkeville matkaajille. Aktiivikehällä rakennukset ja infrastruktuuri ylläpidetään yksityisin varoin. Ainoastaan valtakunnallisia ja kansainvälisiä virtoja varten oleva Aktiivikehän läpi kulkeva päätieverkosto on edelleen valtion kustantama.

Aktiivikehälle sijoittuu kaupan palvelujen lisäksi teollisuutta, kansallista omavaraisuutta ylläpitävät maatalouden suuryksiköt sekä matkailun keskittymät. Aktiivikehän toimijoiden arkea helpottaa Ytimessä tarjolla olevat peruspalvelut, kuten lasten- ja vanhusten hoidon järjestelyt. Monet Aktiivikehän toimijoista myös asuu Ytimessä.

3) Ytimen ja Aktiivikehän ulkopuolelle jääviä pärjääjäyksikön alueita kutsutaan Periferiaksi. Periferiassa sijaitsevat metsät, vapaat vesistöt ja villieläimet. Periferiassa asuminen on sallittua vain todellisen ekoasumisen eräkämpissä. Alueilla asustaa vain muutamia totaalisesta vetäytymisestä nauttivia erakkoja sekä rajavartijoita, jotka työskentelevät luonnonvarojen seurannan, riistanhoidon ja kansallisen turvallisuuden tehtävissä.

Periferiassa matkailupalvelujen tarjoaminen tapahtuu turvattujen luontokohtaamisten välityksellä tarkoin valituilla ja rajatuilla alueilla. Periferian luonnonarvoja halutaan vaalia matkailun ympäristökuormitukselta. Suomalaisen yhteiskunnan ylpeys, jokamiehenoikeudet Periferiassa tietenkin on. Sosiaalisten osallistujien Mehumaijat ahkeroivatkin Periferiassa marjastaen ja sienestäen, jotta Ytimen koulussa ja hoivakodeissa saadaan nauttia metsän antimista.

Kuvio 6. Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032, yhdyskuntarakenne-utopia

9 YHTEENVETO

Alueellisen taantumisen selvittäminen todellakin osoittautui laajaksi aiheeksi. Asiaa tuli vastaan opinnäytetyöprosessin aikana runsaasti, ja vaikka moniinkaan en ehtinyt loppujen lopuksi tutustua, oli työn rajaaminen äärimmäisen vaikeaa. En voi sanoa onnistuneeni rajaamisessa. Työ rönseyli ja laajeni etenkin prosessin loppua kohti. Rönseylystä huolimatta olen tyytyväinen työn kokonaisuuteen. Työstä on mielestäni löydettävissä punainen lanka ja teorioista johdetaan käytäntöön sovellettavia ohjeita sekä malleja. Onnistuin myös selvittämään työn alussa asettamiani kysymyksiä taantumisesta ilmiönä sekä maaseutualueiden taantumiskehitykseen johtaneista syistä. Opinnäytetyöprosessin aikana oma ymmärrystäni taantuvan alueen maankäytönsuunnittelusta lisääntyi huomattavasti.

Työn ehdoton heikkous on kunta- ja aluetaloudellisen näkökulman puuttuminen. Taantumisen ”merkittävän pisteen” havaitsemiseksi tarvittaisiin tietoa kunnan taloudellisista luvuista ja kykyä tehdä niistä johtopäätelmiä. Työn vahvuutana on johtopäätöksen Taantuvan kunnan maankäytön neljä teesiä sekä taantuneen alueen yhdyskuntarakenne-utopia Eteläsavolainen pärjääjäyksikkö 2032. Mielestäni niissä on aineksia maankäytönsuunnittelun työvälineiksi käytettäväksi oikeissa suunnittelukohteissa. Myös Etelä-Savon maakuntaliiton toimeksiannosta tehty Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely kuntapäätäjille asettuu opinnäytetyön kokonaisuuteen luontevasti yhtenä tausta-aineistona. Onnistuin myös löytämään opinnäytteen kokoamisvaiheessa uutta sanottavaa kyselyn vastauksista.

Opinnäytetyön jatkotutkimusaiheena olisi kiinnostavaa pureutua taantumisen ”merkittävän pisteen” määrittelyyn. Toisena aiheena voisi pohtia sitä, kuinka maankäytönsuunnittelulla voidaan luoda edellytyksiä omatoimiselle elämälle, joka on välttämättömyys taantuvalla alueella asumiselle.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Anttiroiko, A., Kallio, O., Valkama, P. & Siitonen, P. 2006. Osaamiskeskittymät maaseudun kehittämisessä. Kunnallistutkimuksia. Tampere.
- Ekroos, A. & Majamaa, V. 2005. Maankäyttö- ja rakennuslaki. 2. uudistettu painos. Helsinki. Edita Prima Oy.
- Henttinen, A. 2009. Maaseutu politiikan tantereena, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmät 1988-2008. Tampere. Tampereen yliopistopaino.
- Hotakainen, K. 2002. Juoksuhaudantie. Juva. WS Bookwell Oy.
- Jarva, A. 2005. Rantojen maankäytön suunnittelu. Alueiden käyttö, ympäristöopas 120, Ympäristöministeriö. Helsinki. Edita Prima Oy.
- Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim). 2003. Tulevaisuuden tutkimus – perusteet ja sovellus. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Kuhmonen, T. & Niittykangas, H. 2008. Maaseudun tulevaisuus – Ajattelun käsikirja. Helsinki. Maahenki.
- Lahikainen, A. Punamäki, R. & Tamminen, T. 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY. Helsinki.
- Lodenius, S. 2012. Kyläkaava –neljä haastetta suunnittelijalle. Teoksessa Kuisma, J. (toim) Asumisen vapaus. Helsinki. Maahenki, 88-107.
- Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007 – 2010. 2007. Elinvoimainen maaseutu – ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen. Alueiden kehittäminen. Sisäministeriön julkaisuja 19/2007.
- Mattila, J. 2012. Teema-asumisen mahdollisuudet. Teoksessa Kuisma, J. (toim) Asumisen vapaus. Helsinki. Maahenki, 108-116.
- Mäkelä, M. 2012. Liikkumisen vapaus, paikan vapaus. Teoksessa Kuisma, J. (toim) Asumisen vapaus. Helsinki. Maahenki, 10-19.

Rastas, J. & Arkko, S. 2014. Löytöretkiä Puulalle. Tutkimusmatkoja eteläsavolaiseen järvi- ja mielenmaisemaan. Kangasniemi. Iván Rotta & Co.

Takalo-Eskola, T. 2005. Kunnan maapolitiikan keinojen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet. Suomen ympäristö, Alueiden käyttö, julkaisu 786. Helsinki. Ympäristöministeriö.

Tihlman, T. 2002. Selviytymisen käsikirja maankäyttäjille –Miten varautua vähenevään kysyntään? Helsinki. Suomen kuntaliitto.

Ylönen, A. 2000. Kaupunki ja maaseutu tietoyhteiskunnassa. Tampere. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.

Raportit, selvitykset ja lehtikirjoitukset

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2010. Uusiutuvat keskukset uusiutuvan Etelä-Savon vetureina – Esiselvitys.

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2012. Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäätäjille.

Heinonen S. & Halonen M. 2007. Vihreä kaupunki luo ekoestetiikkaa. Asu ja rakenna 6/2007.

Lahden ammattikorkeakoulu. 2012. Yhdyskuntasuunnittelun aikuisopiskelijat mila11. Hartola 2025 – Yleiskaavallisen tarkastelun selostusosa.

Lehto, M. 2012. Mäntyharju luo uutta virtaa keskustaan. Länsi-Savo 8.2.2012.

Mäkelä, J. 1994. Osallistumismahdollisuuksien kehittäminen yleiskaavoituksessa. Teknillinen korkeakoulu. Diplomityö.

Nieminen, Hannu. 1994. Putikko YVA.

Nyman, Kaj. 2008. Merkityksellistä kaupunkielämää kahdelle prosentille kansalaisista. Yhdyskuntasuunnittelu 46/4, 45-50.

Vauhkonen, J. 2011. Kaikki pikkukaupunkien ja kirkonkylien puolesta. Maankäyttö 3/2011, 6-10.

Elektroniset lähteet

Airix Ympäristö, Strafica, VTT. 2011. Jyväskylän seudun rakennemalli 20X0.

Rakennemallin esittelyaineisto 4.2.2011. [viitattu 27.9.2013]. Saatavissa:

<http://www.jyvaskyla.fi/kaavoitus/rakennemalli>

http://paikkatieto.airix.fi/tietopankki/jyvaskylanseutu/rakennemalli/Hyvaksyttava_aineisto/Rakennemallin_kalvoaineisto_04022011.pdf

Aro, Timo. Laiho, Anna. 2013. Mikkelin demografinen kilpailukykyanalyysi.

Mikkelin määrällinen ja rakenteellinen muuttoliike vuosina 2000-2013. [viitattu 1.10.2013]. Saatavissa:

http://www.mikkeli.fi/fi/liitteet/15_ajankohtaista/mikkelin_muuttoliikeanalyysi.pdf

Docventures jälkiliukkaat. Rantala, Riku, Milanoff, Tunna. 2013. 19.9.2013. Yle Areena.[viitattu 29.9.2013] Saatavissa:

<http://ylex.yle.fi/uutiset/popuutiset/docventuresissa-muistuteltiin-luonnon-tarkeydesta-ruohonjuuritasolle-tipauttamall>

Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne. 2012. Valtiovarainministeriön julkaisuja 5a/2012. [viitattu 5.10.2013] Valtiovarainministeriö. Saatavissa:

http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/20120206Elinvo/09_Etelae-Savo.pdf

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2013. [viitattu 11.10.2013] Saatavissa:

<http://www.esavo.fi/maakuntakaava>

Helsingin yliopisto. 2007. Sosiologian pääsykoekysymysten arvosteluperusteet 2007 [viitattu 6.6.2013] Saatavissa:

http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/opiskelu/opiskelijaksi/lisatietoa/kys07/arv_sosiologia.pdf

Hokkanen, Mari. 2004. ”Se on niin kun tietoinen valinta mulle”. Tutkimus nuorten aikuisten maalla asumisesta. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Pro gradu tutkielma. Elokuu 2004. [viitattu 8.6.2013].

Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00402.pdf>

Kunnat.net. 2013. Suunnitteluvälineitä yhteistyöhön.[viitattu 13.10.2013].

Kuntaliitto.Saatavissa:<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/kaupunkiseudut/suunnitteluvälineita-yhteistyohon/rakennemalli/Sivut/default.aspx>

Maaseutupolitiikka.fi. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, YTR. 2013 [viitattu 8.10.2013] Saatavissa:

http://www.maaseutupolitiikka.fi/ohjelmatyo/maaseutupoliittinen_kokonaisohjelma

Manninen, Tuomas. 2013. Selkälökin iltahuuto. Kangasniemen kunnallislehti.

1.8.2013. [viitattu 29.9.2013]. Saatavissa: <http://www.kangasniemen-kunnallislehti.fi/Kolumnit/13566196.html>

Muutokset valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. 2013. [viitattu 12.10.2013] Ympäristöhallinto. Saatavissa:

http://www.environment.fi/fiFI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnitteluja_rjestelma/Valtakunnalliset_alueidenkayttotavoitteet

Niedomyls, Thomas, Amcoff, Jan. 2010. Is There Hidden Potential for Rural Population Growth in Sweden? Ideas. [viitattu 30.9.2013]. Saatavissa:

http://ideas.repec.org/p/hhs/ifswps/2010_002.html

Niinikoski, Marja-Liisa, Välikangas, Liisa. 2012. Uusi yhteisöllisyys muuttaa demokratiaa. Helsingin Sanomat. Vieraskynä. 24.2.2012 [viitattu 6.6.2013].

Saatavissa:<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Uusi+yhteis%C3%B6llisyys+muuttaa+demokratiaa/a1305556345835>

Räihä, Ulla. 2009. Vuorovaikutteinen suunnittelu vauhdittaa suunnittelua ja päätöksentekoa. Maankäyttö. 4/2009. sivut 16-18. [viitattu 29.9.2013] Saatavissa:

http://www.maankaytto.fi/arkisto/mk409/mk409_1312_raiha.pdf

Selänniemi, T. 2012. Turismissa puree harvoin aito. Salakka, Helena. 2012.

Lahden ammattikorkeakoulu. [viitattu 5.6.2013]. Saatavissa:

<http://www.lamk.fi/ajankohtaista/Sivut/Tom-Selanniemi-turismissa-puree-harvoin-aito.aspx>

Wikström, Sanna. 2012. Tyytyväisyyden tavoittelun paradoksi. Andy Hopi Team.

[viitattu 6.6.2013]. Saatavissa: <http://www.andyhopi.com/fi/sanna-wikstrom>

Ympäristö.fi 2013. [viitattu 11.10.2013]. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Saatavissa http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelu_jarjestelma

Muut lähteet

Mäkelä, J. 2013. DI, kaavoittaja. Pyhtää. Puhelinkeskustelu 12.10.2013.

Vauhkonen, J. 2012. Etelä - Savon maakuntaliiton aluesuunnittelun johtaja. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja Arkko, H. Lähetetty 30.8.2012.

LIITTEET

Liite 1: Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille

ETELÄ-SAVON
MAAKUNTALIITTO

Kaavoitus- ja maapoliittinen kysely Etelä-Savon kuntapäättäjille

KYSELYN KOOSTE

18.12.2012

Etelä-Savo – Savon maakunta on yrittäjien, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka tavoittaa sekä monen että ainikkaiden ja elinkeinon elämänsä elämänsä. Hyvä elämä löytyy Savon maakunnasta!

www.esavo.fi

Kaavoitus- ja maapoliittisen kysely kuntapäättäjille

Kaavoitusinsinööriopiskelija Henna Arkko otti yhteyttä maakuntaliittoon opinnäytetyön tiimoilta. Yhteisen mietinnän jälkeen päädyttiin kuntapäättäjille suunnattuun kaavoitus- ja maapoliittiseen kyselyyn. Kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittista koulutustarvetta ja osaamisentasoa ei ole selvitetty koko valtakunnassa pitkiin aikoihin. Kuntavaalien takia myös ajoitus oli hyvä.

Kysely laadittiin työryhmässä, johon kuuluivat Jarmo Vauhkonen ja Janne Nulpponen Etelä-Savon maakuntaliitosta, Jarmo Mäkelä Karttaako Oy:stä, Simo Kaksonen Sulkavan Palvelut Oy:stä ja kaavoitusinsinööriopiskelija Henna Arkko Lahden ammattikorkeakoulusta. Työryhmä kokoontui kolmesti syksyn 2012 aikana.

Kyselyllä haluttiin tukea kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittista koulutusta selvittämällä koulutustarvetta, -toiveita ja tämänhetkistä osaamisen tasoa. Lisäksi kyselyllä haluttiin herätellä kuntapäättäjät ymmärtämään maapoliitiikan merkitystä erityisesti nyt, kun kunnissa eletään suurten muutosten aikoja.

Kyselylomake on tämän koosteen liitteenä.

Mikkelissä 18.12.2012

Jarmo Vauhkonen
Aluesuunnittelujohtaja

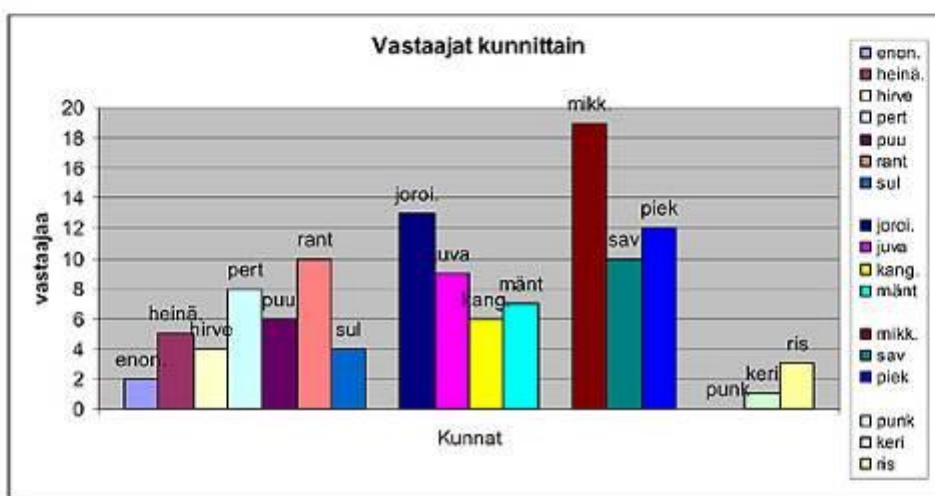
Henna Arkko
Kaavoitusinsinööriopiskelija

Kaavoitus- ja maapoliittisen kyselyn kooste

Lokakuun 2012 kunnallisvaaleissa valittiin Etelä-Savoon 400 kunnanvaltuutettua. Kysely lähetettiin 9.11.2012 niille 395 juuri valitulle valtuutetulle, joiden osoitetiedot oli käytettävissä. Vastausaikaa oli 27.11.2012 saakka, johon mennessä vastauksia palautettiin 115. Hieman myöhemmin vastauksia tuli vielä lisää. Yhteensä kyselyyn vastasi 121 valtuutettua. Vastausprosentti oli 30%.

Taustakysymykset

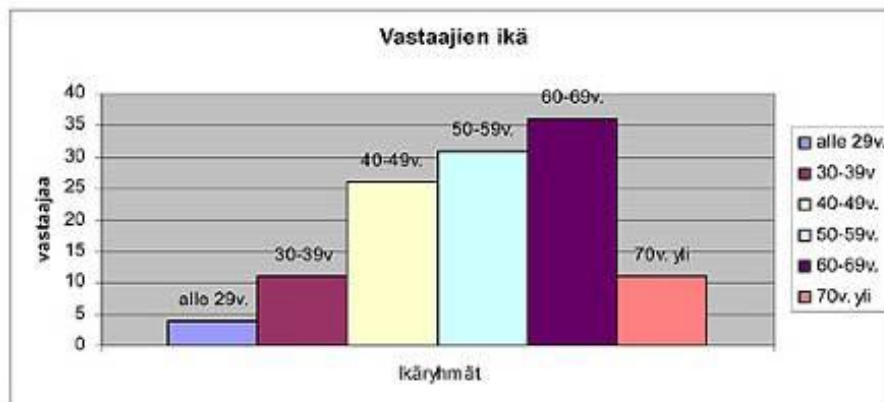

Valtuutettujen määrä on suhteessa kunnan väkilukuun. Pienimmissä kunnissa Enonkoskella ja Pertunmaalla valtuutettujen määrä on 17, Heinävedellä, Hirvensalmella, Puumalassa, Rantasalmella ja Sulkavalla 21 valtuutettua. Innokkaimpia vastaajia pienten kuntien valtuutetuista olivat rantasalmlaiset (48% valtuutetuista) ja pertunmaalaiset (47% valtuutetuista).

Isompien maalaiskuntien, Joroisen, Juvan, Kangasniemen ja Mäntyharjun valtuustoissa on 27 valtuutettua. Ahkerimpaan tästä ryhmästä kyselyyn vastasivat joroislaiset valtuutetut 56 %:lla, laiskimmat puolestaan kangasniemen valtuutetut 22 %:lla.

Kaupungeissa valtuutettujen määrä vaihtelee: Mikkeli 59, Savonlinnassa 51 ja Pieksämäellä 43 valtuutettua. Vastauksensa antoi 32 % Mikkeliin, 28 % Pieksämäen ja 20 % Savonlinnan valtuutetuista.

Kyselyssä eriteltiin omaksi ryhmäkseen ne kunnat, jotka katoavat kartalta 1.1.2013 kuntaliitoksissa. Punkaharju ja Kerimäki liittyvät Savonlinnaan ja Ristiina Mikkeliin.

Etelä-Savoon valituista valtuutetuista 29 vuotta ja sitä nuorempia on 6%, 30-39 vuotiaita 12%, 40-49 vuotiaita 19%, 50-59 vuotiaita 31 %, 60-69 vuotiaita 25% ja 70 vuotta tai sitä vanhempia 5%.

Innokkaimmin kyselyyn vastasivat vanhimmat valtuutetut. 70 vuotta tai sitä vanhemmista valtuutetuista peräti 55% vastasi kyselyyn. 60-69 vuotiaista 36%, 40-49 vuotiaista 34 % ja 50-59 vuotiaista 25%. Nuoremmista valtuutetuista useampi jätti vastaamatta. Vastaajia 30-39 vuotiaista oli 23 % ja 29 vuotta tai sitä nuoremmista vain 17%.

(Valtuutettujen ikätiedot: http://vaalit.yle.fi/tulospalvelu/2012/kuntavaalit/puolueiden_kannatus.html)

Etelä-Savon kuntiin valittiin 164 uutta valtuutettua. 236 henkilöä tuli vaaleissa uudelleen valituksi. Uudelleen valituista, ns. "vanhoista valtuutetuista" Kaavoitus- ja maapoliittiseen kyselyyn vastasi 32 %. Uusista valtuutetuista vastauksen antoi puolestaan 24 %.

(Valtuutettujen valintatiedot: http://vaalit.yle.fi/tulospalvelu/2012/kuntavaalit/puolueiden_kannatus.html)

Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinolämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta!

Kysymykset 1 – 8

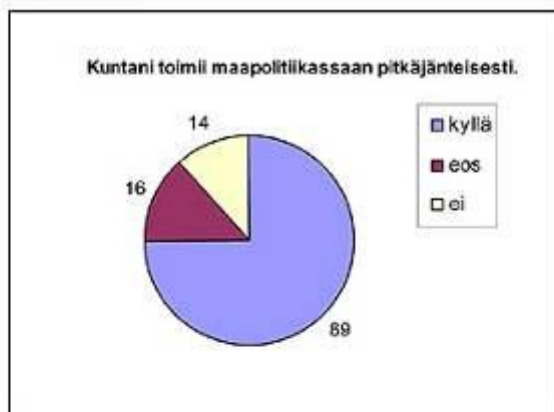
(kaavoitus- ja maapoliittinen tietämys)

Kysymys 1.

Kaavoitus on kunnan lakisääteinen tehtävä. Tätä mieltä oli myös suurin osa valtuutetuista.

Kysymys 2.

Suurin osa vastaajista koki, että omassa kunnassa maapoliitikkaa tehdään pitkäjänteisesti.

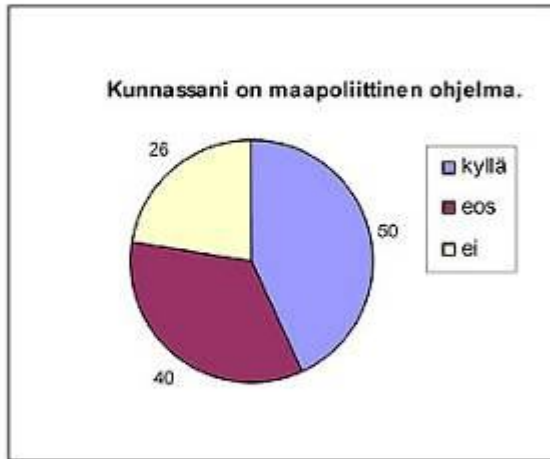
Vastaajista 30, eli 25 % oli toista mieltä.

Pitkäjänteinen maapoliitikka voidaan ymmärtää eri tavoin. Kaavoittajan näkökulmasta pitkäjänteinen maapoliitikka tarkoittaa, että kunnassa on käytössä valtuustokausittain päivitetty maapoliittinen ohjelma sekä kaavoitusohjelma. Lisäksi pitkäjänteisyydellä tarkoitetaan, että kunnalla on omaa maata kaavoitettavaksi sekä toimiva maankäytösopimusmalli.

Maapoliittisen ohjelman ja kaavoitusohjelman lisäksi tarvitaan yleiskaavoja ja rakennusjärjestys. Ne toimivat maapoliitikan ja kaavoituksen tukena. Yleiskaavoilla ohjataan kunnan taajamarakentamista ja rantarakentamista. Rakennusjärjestys ohjaa hajarakentamista ja suunnittelutarverakentamista.

Kysymys 3.

Maapoliittinen ohjelma löytyy 41 % (50hlöä) vastaajista mielestä omasta kunnasta. 33 % (40hlöä) vastaajista ei tiennyt, oliko kunnassa maapoliittista ohjelmaa. 21 % (26hlöä) vastaajista ilmoitti, ettei kunnassa ole maapoliittista ohjelmaa.

Edellisessä kysymyksessä 2. todettiin että, maapoliittista ohjelmaa tarvitaan pitkäjänteisen maapolitiikan tekemiseen kunnassa. 89 vastaajaa oli sitä mieltä, että kunnassa tehdään maapolitiikkaa pitkäjänteisesti. Mutta nyt kysymyksen kolme kohdalla vain 50 vastaajaa kertoo, että kunnassa on maapoliittinen ohjelma. Huomattava joukko vastaajista on asiasta epävarmoja. Joten ohjaako maapoliittinen ohjelma kuntien maankäyttöä vai onko "maapoliittinen ohjelma" terminä valtuutetuille vieras?

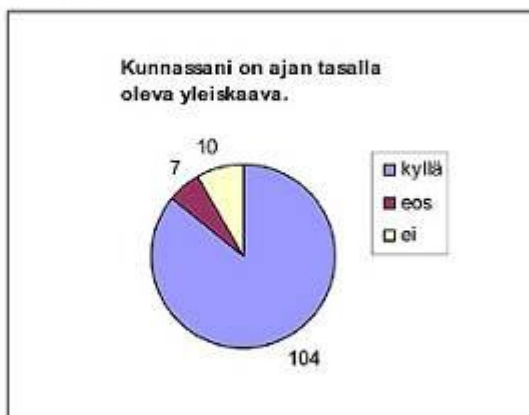
Maapoliittinen ohjelma on asiakirja, jossa valtuusto määrittelee maapoliittiset tavoitteet ja periaatteet. Maapoliittisessa ohjelmassa päätetään linjauksista ja toimenpiteistä, jotka liittyvät kunnan kaavoitukseen, maapolitiikkaan ja lupapolitiikkaan. Maapoliittisella ohjelmalla varmistetaan maapolitiikan keinojen linjakuus ja tehokas hyödyntäminen sekä sopivuus juuri kyseisen kunnan tarpeisiin. Maapolitiikkaan liittyy kiinteästi myös tonttimarkkinat sekä alue- ja tonttimarkkinointi.

Maapoliittinen ohjelma tulee käydä läpi ja tarvittaessa tarkistaa aina valtuuston vaihtuessa.

Kaavatasoja ovat maakuntakaava, yleiskaava, osayleiskaava ja asemakaava. Ne ovat hierarkkisia niin, etteivät alemman kaavatason ratkaisut saa olla ristiriidassa ylemmän kaavatason kanssa.

Kuntakaavoituksen tulee perustua yleispiirteisiin ja strategisiin kaavaratkaisuihin. Niitä täydentämään voidaan tarvittaessa käyttää yksityiskohtaisia kaavoja. Kaavan toteuttamista edistävät keinot ovat rakentamiskehoitus ja rakentamattoman rakennuspaikan korotettu kiinteistövero. Tontteja luovutetaan rakennettavaksi myymällä tai vuokraamalla.

Kysymys 4.

Suurin osa, 86 % (104hlöä) vastaajista toteaa, että omassa kunnassa yleiskaava on ajan tasalla.

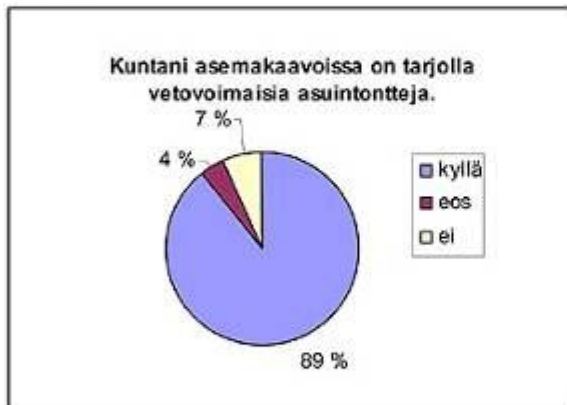
Kyselyn tekohetkellä on monessa Etelä-Savon kunnassa meneillään yleiskaavan päivitystyö.

Kaavat eivät vanhene, mutta niiden ajantasaisuus tarkoittaa, että kaavan sisältö vastaa nykyhetken tarpeita. Ajantasaisessa yleiskaavassa on kunnan maankäytölle soveltuvia aluevarauksia, muttei ylivoimista. Yleiskaavat tulee tarkistaa noin 10 vuoden välein.

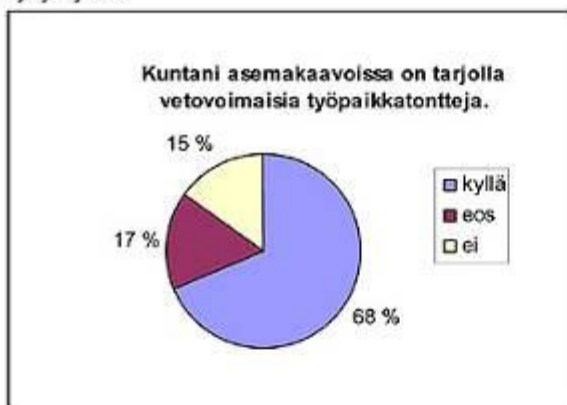
Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinoelämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta!

Kysymys 5.

Kysymys 6.

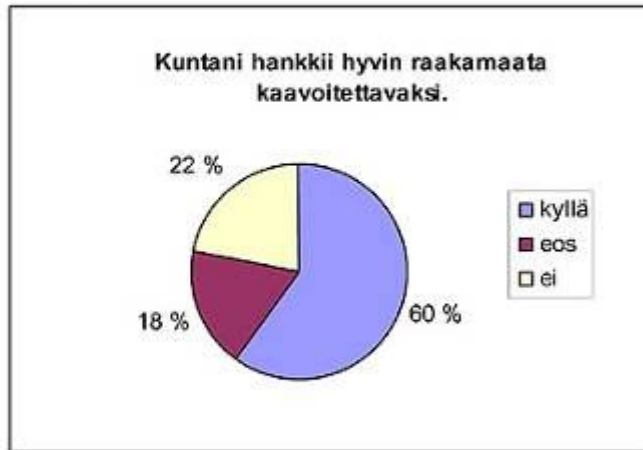
Omassa kunnassa koettiin olevan tarjolla hyvin vetovoimaisia tontteja asumiseen. Tarjolla olevien työpaikkatonttien vetovoimaisuuteen uskottiin melko hyvin, tosin epäilijöitä on huomattavasti enemmän kuin asuintonttien suhteen.

Kyselyn vastauksista voi tulkita, että oma kotikunta nähdään ennen kaikkea hyvin asumiseen soveltuvana paikkana. On tilaa ja edullista tonttimaata. Täällä viihdytään itse, miksipä ei muualta tulijat.

Sen sijaan työpaikka-alueena, uusien yritysten ja teollisuuden sijoittumispaikkana oman kunnan houkuttelevuutta epäilee useampi. Kun asuinpaikkana kotikunnan kilpailukykyyn uskoo 89 % vastaajista, työpaikka-alueena enää 68 % vastaajista. Myös epävarmojen vastaajien osuus työpaikka-alueen suhteen on huomattavasti suurempi (17 %, kun asuinpaikkana vain 4 %).

Kysymys 7.

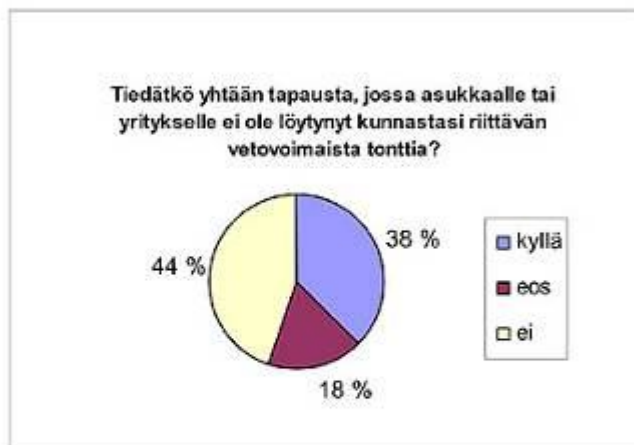
Raakamaalla tarkoitetaan kunnan ostamaa maata, jolle se voi kaavoittaa tarvitsemiaan alueita esimerkiksi asumista tai yritystoimintaa varten. Raakamaana ostetut alueet ovat usein metsä- tai peltoalueita etenkin kunnan laajentuessa. Kunta voi ostaa raakamaana myös vaikkapa teollisuuskäyttöä poisjääneitä alueita.

Täydennysrakentamiseen ja yhdyskuntarakenteen eheyttämiseen kunta voi hankkia pieniäkin maa-aloja (esim. asumattomia pientalotontteja) taajama sisältä.

Kunnalla tulisi olla riittävästi raakamaata noin 10 vuoden tarpeisiin. Raakamaan riittävä hankinta liittyy oleellisesti kunnan maapoliittikan pitkäjänteisyyteen. Kysymyksessä 2. vastaajista 74 % (89hlöä) oli sitä mieltä, että kunnan maapoliittikka on pitkäjänteistä. Nyt kysymyksessä 7. 60 % vastaa, että kunta hankkii raakamaata riittävästi. Epävarmojen vastaajien määrä puolestaan kysymyksessä 2. oli 13 % (16hlöä) ja kysymyksessä 7. 18 % (21 hlöä).

Kunnan keinoja hankkia maata ovat raakamaan ostaminen, kunnan etuosto-oikeuden käyttäminen ja maan lunastaminen. Kunta kaavoittaa ensi sijaisesti itse omistamaansa maata, mutta joskus kunnan on tarpeen kaavoittaa myös yksityisen maata. Silloin kunta haluaa varmistaa kaavoitettavan alueen toteutumisen ja tähän kunnalla on keinoja maankäyttösopimus, kehittämiskorvaus ja kehittämisaluemenettely.

Kysymys 8.

Kysymysten 5. ja 6. mukaan asuinpaikkana kotikunnan kilpailukykyyn uskoo 89 % ja työpaikka-alueena 68 % vastaajista. Nyt kysymyksessä 8. vastaajista vain 44 % on sitä mieltä, että kunnasta on aina löytynyt asukkaalle ja yrityksille vetovoimaisia tontteja.

Epäilijöiden joukko on suurempi. Vastaajista 38 % tietää tilanteen, jossa kunnasta ei ole löytynyt tonttia joko asukkaalle tai yritykselle.

Totta on varmasti erään vastaajan kommentti: "Vetovoimainen tontti on suhteellinen käsite. Useat löytävät tontin hyvin. Toisille ei kelpaa mikään."

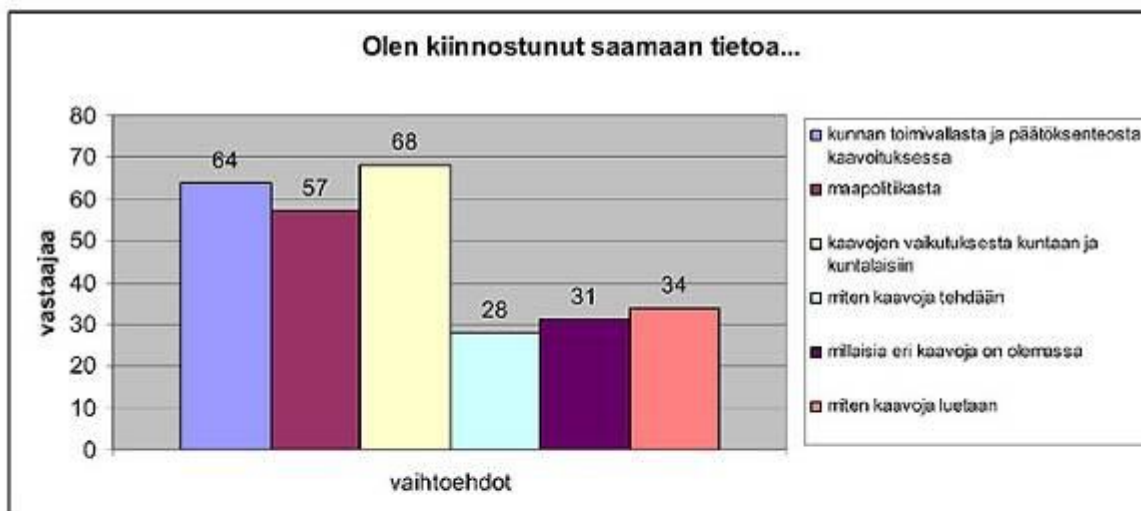

Kysymykset 9 - 10

(Kaavoitus- ja maapoliittinen koulutustarve)

Kysymyksissä 9 ja 10 vastaaja sai valita niin monta vastausvaihtoehtoa kuin halusi.

Kysymys 9.

Vastaajat olivat kiinnostuneimpia kaavan vaikutuksista ja kunnan toimivallasta.

56 % (68hlöä) halusi tietoa kunnan toimivallasta ja päätöksenteosta kaavoituksessa ja 53 % (64hlöä) haluaa tietää kaavojen vaikutuksista kuntaan ja kuntalaisiin. Myös maapolitiikka kiinnostaa. Siitä tietoa toivoo 47 % (57hlöä) vastaajista.

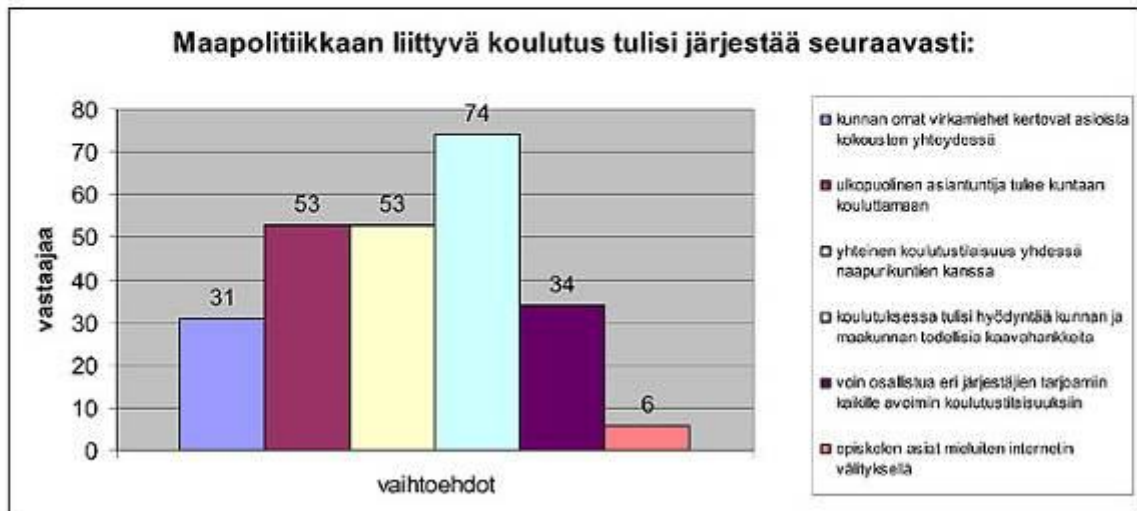
Se, miten kaavoja tehdään tai millaisia kaavoja on olemassa, kiinnosti vähemmän. Kaavojen lukutaidosta kiinnostuneita oli vain 28 % (34hlöä) vastaajista.

Vastauksista on nähtävissä, että valtuutetut haluavat tietää heillä olevasta toimivallasta ja kaavojen vaikutuksista. Samoin on havaittavissa se, ettei kaikilla valtuutetuilla ole tietämystä siitä, miten kaavoituksen vaikutukset ilmenevät ja missä vaiheessa kunta toimivaltaansa käyttää.

Kunnan toimi- ja päätösvalta ilmenee kaavojen tekemisessä. Kunnanvaltuusto ohjaa kaavoittajaa. Jos valtuutetut eivät osaa lukea kaavoja, he eivät voi tulkita, miten kyseinen kaava vaikuttaa kuntaan tai kuntalaisiin. Kaavoja ja kaavatasoja on erilaisia. Valtuutettujen tulee tunnistaa ja ymmärtää niiden merkitys ja vaikutus kuntaan.

Kysymys 10.

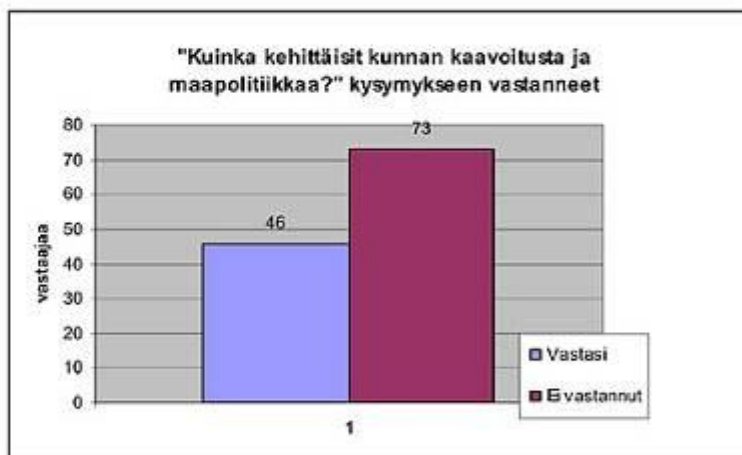
Maapolitiikkaan liittyvän koulutuksen järjestämisestä vastaajilla oli melko selkeä näkemys. Vastaajista 44 % (53hlöä) on sitä mieltä, että kouluttajan tulee olla kunnan ulkopuolinen asiantuntija ja koulutus on yhteinen naapurikuntien kanssa.

61 % vastaajista (74hlöä) koki tärkeäksi, että maapoliittisessa koulutuksessa tulee hyödyntää kunnan ja maakunnan todellisia kaavahankkeita.

Vastaajat arvostavat kasvotusten tapahtuvaa koulutusta. Internetin kautta asioita haluaa opiskella vain 5 % (6hlöä) valtuutetuista.

Vapaa sana: "Kuinka kehittäisit kunnan kaavoitusta ja maapoliitiikkaa?"

46 vastaajaa kirjoitti ajatuksiaan kunnan kaavoituksen ja maapoliitiikan kehittämistä. Kommentit on ryhmitelty seuraaviin osa-alueisiin: kaavoitusprosessi, vuorovaikutus, maapoliitiikka ja maankäytön suunta, paikkakuntakohtaiset kommentit ja kuntapäättäjien osaaminen.

Vastaajan edustama kunta on ilmoitettu.

Aivan uusina kunnanvaltuutettuina 1.1.2013 aloittavat on nimetty "uusiksi valtuutetuiksi". Jo aikaisemmin valtuutettuina toimineet ja nyt uudelleen valituksi tulleet ovat "vanhoja valtuutettuja".

1. Kaavoitusprosessi

"Kaavoitus nopeammaksi!"
(Kangasniemi, vanha valtuutettu)

"Valtiovalta ei laittaisi "kapuloita" rattaisiin."
(Juva, vanha valtuutettu)

"Kaavat ajan tasalle päivityksin ja rohkeita yksityisiä kaavoittamaan."
(Enonkoski, vanha valtuutettu)

"Kaavoja pitää saada myös joustavasti muuttaa tarvittaessa!"
(Mäntyharju, vanha valtuutettu)

"Vahvistetun kaavoituksen pitää olla etupainotteinen."
(Pieksämäki, uusi valtuutettu)

2. Vuorovaikutus

"Tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia kuntalaisille!"
(Enonkoski, vanha valtuutettu)

"Tiedottaminen"
(Mäntyharju, uusi valtuutettu)

"Yksinkertaistaisin kaavoitusprosessia. Nähtävillä oloaikoja lyhentämällä, kuntalaisten osallisuutta lisäämällä ennen varsinaista kaavan laadintaa"
(Mäntyharju, vanha valtuutettu)

"Asukkaiden ja luottamushenkilöiden osallistumista jo valmisteluvaiheessa tulee lisätä. Näin ennaltaehkäistään monesti turhia valituskierteitä."
(Mikkeli, vanha valtuutettu)

"Kaavoitusasioissa pitäisi ottaa enemmän huomioon kuntalaiset eli kysyä heiltä myös tietoa!"
(Mikkeli, uusi valtuutettu)

"Kaavoitus ja maapoliittikka saatava sille tasolle, että sen ymmärtää jokainen kuntalainen. 'Kähmintä' pois"
(Mäntyharju, uusi valtuutettu)

"Yrittäisin saada maapoliittikkaa enemmän ymmärrettäväksi. Miksi ei kannattaisi aina torpata hyviä hankkeita."
(Pieksämäki, uusi valtuutettu)

"Vielä lisää avoimuutta, esittelytilaisuuksia, 'Turhille' valittajille sanktiot!"
(Mikkeli, vanha valtuutettu)

"Päätöksenteossa kuunnella asianosaisia. Ei tehdä veli hyvä kauppa"
(Kangasniemi, vanha valtuutettu)

"Yhteistyö eri viranomaisten kanssa ei ole aina sujunut kuin Strödessä – siinä on parantamisen varaa. Eikä syy ole aina kunnan päässä."
(Pieksämäki, vanha valtuutettu)

"Kaavoituksen pahimmat ongelmat ovat kautta aikojen löytyneet ELY-keskuksen nihkeydestä – ei omasta kunnasta. ELY-keskuksen virkamiehet peilin eteen kysymään itseltään, ketä varten he työtään tekevät – vetovoimaista maakuntaa vai ympäristöministeriötä?"
(Rantasalmi, vanha valtuutettu)

3. Maapolitiikka ja maankäytön suunta

Odotukset kaavoitukselta

"Kunnan kehittämisen pitää perustua kaavoitukseen, jossa otetaan huomioon pitkän tähtäimen tavoitteet asumiseen, palvelujen, elinkeinotoiminnan, energianhuollon, liikenteen ja ympäristönsuojelun toteutuksessa."
(Pieksämäki, uusi valtuutettu)

"Kaavoituksen tulisi olla niin pitkäjänteistä ettei se haittaa tulevaisuuden uusia innovaatioita / ratkaisuja eikä anna joustomahdollisuuksia tarvittaessa esim. tiestö, lähiliikenne, kävelytiet."
(Hirvensalmi, vanha valtuutettu)

"Kaavoituksessa tulee turvata kaikenlainen rakentaminen – niin vapaa-ajanasukkaiden, vakituisten asukkaiden kuin yritysten haja-asutusalueella. Rakentamista ei tule ohjata keskuksiin missään vaiheessa!"
(Ristiina → Mikkeli, vanha valtuutettu)

"Varautuminen tulevaisuuteen asumis- ja teollisuustonttien saatavuuden turvaamiseksi."
(Mäntyharju, uusi valtuutettu)

"Resurssit pitää olla riittävät sekä henkilötasolla, että taloudessa. Vähemmän "postimerkki"-kaavoja. Ei liian yksityiskohtaisia yleiskaavoja".
(Savonlinna, vanha valtuutettu)

"Yleiskaavan päivittäminen 5 – 10 vuoden välein. Asemakaavat laajemmin koskemaan kaava-alueen ympäröivää aluetta. Kaavoitus lyhentämään esim. palvelujen saatavuutta keskustoissa (pitkällä tähtäimellä keskittämistä, myös kuntapalveluissa). Mahdollisimman "puhtaalta" pöydältä tarkastelua, olemassa olevat rakenteet alkuvaiheessa pois sulkien. Maakuntakaavan päivittäminen uuden kuntarakenteen mukaiseksi. Kaavoitus kuntakehittämisen eturintamaan luomaan tulevaisuutta."
(Savonlinna, vanha valtuutettu)

"Kaavoituksen pitää olla tulevaisuuteen varautuvaa eli kunnan strategian mukaisesti pari askelta edellä. Maata tulee hankkia logistisesti hyviltä paikoilta."
(Pieksämäki, vanha valtuutettu)

"Maapoliittisen ohjelman päivittäminen. Kaavoituksen merkityksen avaaminen mahdollisimman monille tahoille kunnassa. Eri kaavojen (rantaosayleiskaava, yleiskaava jne) käsitteiden selkokielistäminen. Yksilön oikeudet / kunnan velvollisuudet / oikeudet suhteessa lakeihin ja ympäristön kokonaisuuden huomioimiseen pitkällä aikavälillä!"
(Mäntyharju, vanha valtuutettu)

"Maakunnallisesti esitetyt asiat kuntien elinkeino, kaavoitus ja tonttipoliitiikka, kuntien profilointi eri osaamisalueilla."
(Heinävesi, vanha valtuutettu)

"Seurataan mitä naapurikunnissa on tehty ja opitaan niiden tekemistä virheistä."
(Puumala, vanha valtuutettu)

Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinoelämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta!

Tonttimarkkinat

"Vetovoimaisia ja kohtuuhintaisia järvenrantatontteja lisää."
(Joroinen, uusi valtuutettu)

"Markkinointia voisi kehittää, etenkin lapsiperheiden suuntaan. Tarjoustontti kampanjoita voisi olla useammin."
(Pertunmaa, uusi valtuutettu)

"Venäläisille ostajille "rajoitteita" jos ei kerran oikeesti aiota rakentaa => rahanpesun estäminen. Yleiskaavat tulisi olla mahdollista avata ns. Ruokolahden malli 5v. välein => korjaukset / siirrot mahdollisuus."
(Sulkava, vanha valtuutettu)

"Kaavoituksen lähtökohtana tonttien haluttavuus. Maisema, rannat, etäisyydet kaavan ympärillä oleva tulevaisuus. Metsämailla vaihdetaan vetovoimaisia alueita läheltä taajamia."
(Heinävesi, uusi valtuutettu)

"Riittävästi vapaita tontteja eri käyttötarkoituksiin".
(Pieksämäki, vanha valtuutettu)

"Vetovoimainen tontti on suhteellinen käsite. Useat löytävät tontin hyvin. Toisille ei kelpaa mikään."
(Mikkeli, vanha valtuutettu)

Maanhankinta

"Yksityinen maanhankkiminen kunnan hallintaan tulee tehdä todelliseksi mahdollisuudeksi. Tämä edellyttää valtakunnallista ohjeistusta ja normistoa. Yksityiset maanomistajat eivät saa rahastaa ansiottomalla maan arvon nousulla. Kohtuus kunniaan!"
(Ristiina, uusi valtuutettu)

"Maanvaihto mahdollisuudeksi hankki kiinnostavia alueita. Rantayleiskaava kaikille isoille järville."
(Pieksämäki, vanha valtuutettu)

"Hankkimalla lähialueilta tonttimaata asuin- ja teollisuuskäyttöön sekä maanvaihdoilla."
(Pertunmaa, vanha valtuutettu)

"Tiivistäisin entisestään kunnan ja seurakunnan välistä keskustelua maanvaihto mahdollisuudesta tai ostosta. Joka olisi puolin ja toisin eduksi. Teollisuuden tonttien kaavoitusta vahvistaen."
(Juva, vanha valtuutettu)

Asuminen ja virkistys

"Nyt, kun kansallisen kaupunkipuiston hanke on kaatunut, tarvitaan entistä enemmän viheralueohjelman päivittämistä sekä perusteellisia ympäristövaikutusten arviointia kaavoista ja maapolitiikasta ylipäänsä."
(Savonlinna, vanha valtuutettu)

"Ei ole paljoa tehtävissä. Jopa taajamien rannoille vapaa-ajan tontteja..."
(Pertunmaa, vanha valtuutettu)

"Omarantaisten tonttien kaavoitus keskellä taajamaa on lopetettava! Ainutkertaisia vapaita rantoja ei tule uhrata vain muutamien asukkaiden käyttöön! Yleensä vielä nämä tontinomistajat ovat vain loma-asukkaita (ainakin pienessä kunnassa kuten Hirvensalmi). Pitkänäköisyyteen ja 70 - 90-luvun periaatteisiin on palattava. Lyhytnäköisen maankäytön sijaan."
(Hirvensalmi, uusi valtuutettu)

"Huomiota lisää taajamien ulkopuolisiin mahdollisiin rakennuspaikkoihin <= kyläkaavat"
(Joroinen, vanha valtuutettu)

4. Paikkakuntaakohtaiset kommentit

"Savonlinnassa on pula kerrostalotonteista."
(Savonlinna, vanha valtuutettu)

"Kangasniemellä on paljon kunnan ja seurakunnan omistuksessa olevia rantakaistaleita veden ja omakotitonttien välissä. Kunnan tulisi aktiivisesti pyrkiä myymään alueet asukkaille, ennemmin kuin ottaa uutta lainaa. Maiden yhteenlaskettu arvo on kuitenkin yli 1 milj. euroa!"
(Kangasniemi, uusi valtuutettu)

"Saimaan mainostaminen jo mitassa. Toivoisin, että meillä Kangasniemellä otettaisiin Puulavesi myös näkyville. Meillä on Puulan rannoilla vielä paljon avattavia rantakaavoja."
(Kangasniemi, vanha valtuutettu)

"Kaava-asiat ovat melko hyvällä mallilla (vrt esim "Veturitallien" kaavasunnitelma). Myös Naarajärven ja Metosniemen kaavat ovat ok. Työpaikkojen ja asuntojen tulo ei ole tonteista kiinni. Pieksämäen vetovoiman puute ei johdu kaavoista tai tonteista. Syyt ovat muualla."
(Pieksämäki, uusi valtuutettu)

"Juvan kaavoitus ja maapolitiikka on hyvällä mallilla. Mutta! Kaavoituksen tulisi edetä nopeammin päätettäväksi. Ostettaessa uusia alueita mietittäisiin alueen käyttötarkoitus ja tarve tarkkaan."
(Juva, vanha valtuutettu)

"Mikkelissä kaavoitus toimii melko hyvin, jotkut poliitikot ja yrittäjät väittävät, että kaavoitus on hidasta ja että se ei olisi yrittäjäystävällistä. Tämä ei pidä paikkaansa, sillä lakien mukaisesti tehtynä kaavoitusprosessi vie oman aikansa, eikä siinä voi oikoa. Jos se ei mene lakien mukaan, tulee valituksia. Vetovoimainen tontti on suhteellinen käsite. Kaikki haluaisivat tonttinsa torin reunalta, mutta se on jo täynnä. Mikkelillä on maata riittävästi, toimintoja on syytäkin ohjata, että romuinen toiminta ei vie asukkaiden asumisviihtyvyyttä. Eli pikkasen reippautta työhön lisää niin hyvä tulee. Ainahan toimintaa voi parantaa!"
(Mikkeli, vanha valtuutettu)

Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinoelämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta!

5. Kuntapäättäjien osaaminen

"En osaa vastata, koska en ole perehtynyt asiaan riittävästi."
(Joroinen, uusi valtuutettu)

"Kunhan nyt ensin tutustun."
(Rantasalmi, uusi valtuutettu)

"Tiedän, miten kaavoitusprosessi etenee ja osaan lukea kaavoja. Siihen en tarvitse koulutusta."
(Mikkeli, vanha valtuutettu)

"Ensimmäkin kouluttaisin valtuustokausittain uudet päättäjät ymmärtämään kaavoituksen tärkeyden ja edut sekä yl. tietoa päättäjille, joilla sitä todella on vähän tai ei ollenkaan. Koulutus voisi olla yhteinen naapurikuntien kanssa ja eriytyä sitten oman kunnan asioihin. (esim 9 kohdan asiat yhdessä ja sitten 10 kohdan asiat kunnittain)."
(Enonkoski, vanha valtuutettu)

Kirj.huomautus: kohta 9 ja 10 viittaa kyselylomakkeen kysymyksiin.

Johtopäätökset

Maakuntaliiton näkökulmasta kyselyllä on selvä tavoite: kuntapäättäjien kaavoitus- ja maapoliittisen osaamisen vahvistaminen. Kysely liikkuu yleisellä tasolla, on luonteeltaan tunnusteleva ja herättelevä. Se on myös ajankohtainen. Vastaavan kyselyn tekeminen kuntapäättäjille on harvinaista koko maan mittakaavassa.

Kysymysten yleispiirteisyys saattoi vaikuttaa vastauksiin lisäten positiivisten vastausten määrää. Myös kysymyksissä käytetyt termit "pitkäjänteisyys, ajan tasalla olo ja vetovoimaisuus" ovat ymmärrettävissä eri tavoin.

Vanhempien vastaajien osuus korostui suhteessa nuorempiin. On todennäköistä, että kuten muussakin kunnallisessa päätöksenteossa, kokeneemmat päättäjät kouliintuvat vuosien varrella ja heidän on helpompi vastata tällaisiin kyselyihin. Erityisesti juuri vastavalitut valtuutetut toivovat, että kaavoitus ja maapoliittikka olisivat ymmärrettävämpää ja avoimempaa. Kauemmin valtuutettuna olleet saattavat kokea, että kaavoitus on hidasta, asioista sovitaan salassa ja yhteistyö viranomaisten kanssa ei aina ole sujuvaa.

Valtuutetut haluavat, että kaavoitus on pitkäjänteistä, tulevaisuuteen varautuvaa ja mahdollistavaa. Toiset haluavat maankäytön jatkossakin hajaantuvan tasaisesti kunnan alueella, toiset toivovat keskittämistä. Rannat ja maisematekijät koetaan vetovoimaa lisääviksi. Järvenrantatonttien kysyntään uskoo moni ja on valmis niitä myymään. Vapaa-ajan asumisen lisääntymistä taajamissa jotkut vierastavat. Moni vastaajista uskoo, että riittävä tonttiarjonta on ratkaisu kunnan kehittymiseen. Asukkaita tulee, kun vain on tontteja tarjolla.

Kyselyn tärkein tulos on, että valtuutetut haluavat ja tarvitsevat lisää kaavoitus- ja maapoliittista koulutusta kunnalliseen päätöksentekotyöhön. He haluavat osata käyttää heille annettua toimivaltaa, mutta eivät tunne kaavoituksen ja maapoliittikan työkaluja, joilla toimivaltaansa toteuttaa. Samoin valtuutetut tahtovat tietää, miten kaavat vaikuttavat kuntaan ja kuntalaisiin, mutta kaavoitusprosessia eikä erilaisia kaavoja tunneta riittävän hyvin.

Kyselyn vastauksista voidaan päätellä, että ainakin osittain kunnanvaltuutetut joutuvat tekemään ja ohjaamaan maapoliittikkaa hyvin hatarin tiedoin. Mahdollisuus siihen, että joku osaaja pystyy johdattelemaan päätöksiä oman edun tai näkemyksen mukaan, on suuri. Samoin kunnan viranhaltijoiden ammattitaidon merkitys korostuu. He esittelevät asiat ja jos valtuutetut eivät osaa tulkita kaavoja tai tunne maapoliittisia keinoja, viranhaltijoiden vastuu päätöksenteossa kasvaa.

LIITE 1.

Hyvä kuntapäättäjä!

Yhdenkään kunnan ei ole varaa menettää ainuttakaan asukasta eikä yritystä sen vuoksi, ettei kunnasta löydy kilpailukykyisiä tontteja ja maapoliittisia taitoja.

Kuntapäättäjä, sinä päätät oman kuntasi kaavoituksesta ja maapoliitikasta. Vastaa tähän kyselyyn, ja testaa oma maa- ja kaavoituspoliittinen osaamisesi. Samalla olet antamassa arvokasta tietoa siitä, millaista koulutusta kunnanvaltuutetut kaipaavat tehdäksään yhä parempia päätöksiä.

Vastaa kyselyyn **27. marraskuuta mennessä** oheisella lomakkeella tai sähköpostisi linkin kautta. Vastaaminen vie noin 5 – 10 minuuttia. Lisätietoja antaa kaavoitusinsinööriopiskelija **Henna Arkko**, puh. 040 741 7050.

Kyselyn teetättää Etelä-Savon maakuntaliitto, ja se tehdään yhdyskuntasuunnittelun opinnäytetyönä Lahden ammattikorkeakoulussa. Kunnat voivat hyödyntää kyselyn tuloksia valtuutetuille suunnatussa kaavoituskoulutuksessa.

Etelä-Savo mallikkaan maankäytön edelläkävijä maakunnaksi!

ETELÄ-SAVON MAAKUNTALIITTO

Matti Viialainen
maakuntajohtaja

Jarmo Vauhkonen
aluesuunnittelujohtaja

Tiedot vastaajasta

Kunta: _____

Ikä: - 29v. 30-39v. 40-49v. 50-59v. 60-69v. 70v.-

- ☐ Olen ensimmäisen kauden valtuutettu
- ☐ Olen toiminut kunnanvaltuutettuna jo aiemmin

Kysymykset (valitse yksi vaihtoehto)		kyllä	en osaa sanoa	ei
1.	Kaavoitus on kunnan lakisääteinen tehtävä.			
2.	Kuntani toimii maapoliitikassaan pitkäjänteisesti.			
3.	Kunnassani on maapoliittinen ohjelma.			
4.	Kunnassani on ajan tasalla oleva yleiskaava.			
5.	Kuntani asemakaavoissa on tarjolla vetovoimaisia asuintontteja.			
6.	Kuntani asemakaavoissa on tarjolla vetovoimaisia työpaikkatontteja.			
7.	Kuntani hankkii hyvin raakamaata kaavoitettavaksi.			
8.	Tiedätkö yhtään tapausta, jossa asukkaalle tai yritykselle ei ole löytynyt kunnastasi riittävän vetovoimaista tonttia?			

Kysymykset

(valitse sopivimmat vaihtoehdot)

9. Olen kiinnostunut saamaan tietoa:

- kunnan toimivallasta ja päätöksenteosta kaavoituksessa
- maapolitiikasta
- kaavojen vaikutukset kuntaan ja kuntalaisiin
- miten kaavoja tehdään
- millaisia eri kaavoja on olemassa
- miten kaavoja luetaan

10. Maapolitiikkaan liittyvä koulutus tulisi järjestää seuraavasti:

- kunnan omat virkamiehet kertovat asioista kokousten yhteydessä
- ulkopuolinen asiantuntija tulee kuntaan kouluttamaan
- yhteinen koulutustilaisuus yhdessä naapurikuntien kanssa
- koulutuksessa tulisi hyödyntää kunnan ja maakunnan todellisia kaavahankkeita
- voin osallistua eri järjestäjien tarjoamiin kaikille avoimiin koulutustilaisuuksiin
- opiskelen asiat mieluiten internetin välityksellä

Vapaa sana

Kuinka kehittäisit kunnan kaavoitusta ja maapolitiikkaa?

Kiitos vastauksestasi!

Etelä-Savo – Saimaan maakunta on yrittäjyyden, kulttuurin ja vapaa-ajan maakunta, joka panostaa sekä luonnon että asukkaiden ja elinkeinoelämän hyvinvointiin. Hyvä elämä löytyy Saimaan rannoilta!